

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Aare Kartau

CICERO JA POLIITILINE VÕITLUS HILISES ROOMA VABARIIGIS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Mait Kõiv

TARTU

2016

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Cicero päritolu ja noorusaeg.....	9
1.2. Nimest	11
1.3. Õpingud ja sõjaväeteenistus	11
1.4. Naine, ori, sõber, vend.	14
1.4.1 Terentia.....	15
1.4.2 Tiro	17
1.4.3. Atticus	18
1.4.4 Quintus	19
2. <i>Homo novus</i> -ena poliitilisse ellu. Teekond konsuliks!.....	20
2.1. Kvestor Sitsiilias	21
2.2. Verrese protsess.....	22
2.3. Ediil	25
2.3.1. Cicero seotus <i>Lex Gabinia</i> -ga	26
2.4. Preetor	26
2.4.1 Lex Manilia	28
3. Konsul Cicero.....	30
3.1. Cicero võitlus konsulivalimistel.....	30
3.2. Catilina vandenõu.....	32
3.3. <i>Pater Patriae</i>	37
4. Cicero roll Esimese Triumviraadi loomisel	39
5. Cicero eksil.....	42
5.1 Clodius	42
5.2. Cicero mõtted pagenduses olles	44
5.3. Cicero naasmine eksilist.....	45
6. Triumviraadi lagunemine ja kodusõda.....	46
6.1. Cicero kodusõjas Pompeiuse poolel.....	48
7. Cicero roll Caesari diktatuuri ajal	50

7.1 Cicero ja märtsi iidid	51
8. Teine Triumviraat ja Cicero mõrvamine	53
8.1. Cicero poolehoid Octavianusele.....	53
8.3. Teise Triumviraadi loomine ja proskriptsioonid	57
8.4 Cicero surm	58
Kokkuvõte	60
Summary	62
Bibliograafia.....	65
Lisad	74

Sissejuhatus

Marcus Tullius Cicero. See märkimisväärne hilise Rooma vabariigi oraator ja poliitik, kes elas 106. aastast 43. aastani eKr, ongi käesoleva bakalaureusetöö keskseks isikuks. Cicero elu ja poliitiline tegevus on kindlasti paeluv ning väga mitmekülgne. Tõusis ta *homo novus*-e ehk „uue inimesena” kiirelt tänu oma taiplikkusele ja hiilgavale kõneoskusele Rooma tollase eliidi tippu. Kuid ikkagi on ta jäänud vähemalt poliitilises mõttes oma suurte kaasaegsete, näiteks Pompeius Suure, Marcus Crassuse ja Julius Caesari varju. Hilisemal perioodil jäi ta ka Gaius Octavianuse ja Marcus Antoniuse tegevusel tahaplaanile. Cicero oli pigem kõnemees, kelle relvadeks olid hoolega valitud sõnad, samas kui eelnimetatud kuulsad roomlased on ajalukku jäänud eelkõige oma mõjukusega, mille andis suuresti neile sõjaväe eesotsas olemine. Cicero tegevusi ei saa Rooma vabariigi lõpp-perioodil aga kindlasti alahinnata.

Oma töös võrdleb ja analüüsib autor erinevaid allikaid antud teema kohta ning kirjutab üles leitud arusaamad, lisades ka enda mõtteid. Töö peamiseks eesmärgiks oleks välja tuua Cicero kui isiku tähtsus Rooma vabariigile, kujutades ka üldiselt Rooma hilise vabariigi ühiskonda ja poliitikat tema näitel. Töö autor keskendubki eelkõige Cicero poliitilise tähtsuse kujutamisele, jättes tema kultuurisaavutused tahaplaanile, mis ei tähenda kindlasti, et ka need olulised poleks. Autor püüab ka analüüsida Cicero suhteid oma kaasaegsete tähtsate ühiskonnategelastega. Analüüsimist vajavad ka Cicero eetilised põhimõtted teha õiget asja ning kuidas tema iseloom võis mõjutada tema poliitilisi otsuseid. Cicero on aga üsna vastuoluline tegelane Rooma hilise vabariigi poliitikas. Antiikautorid kujutavad teda sageli egoistlikuna ning pelglikuna, kuigi teisalt ka kindlameelse ning vaprana. Tööd läbivaks liiniks oleks kujutada Cicerot Rooma hilises vabariigis toimunud poliitiliste sündmuste taustal ning saada teada, kui vankumatu vabariikliku korra eest seisja ning oma riigi patrioot Cicero oli. Selleks, et saada reaalne aimdus Cicero vaadetest tulebki uurida allikaid. Tema mõttemaailmast saab parima pildi läbi tema enda kirjade ja traktaatide, ning sellest, kuidas välismaailm teda kujutas, saab aimu läbi teiste antiikautorite kujutiste. Töö algab Cicero sünniga, ning tegevusliin liigub enamjaolt kronoloogiliselt mööda Cicero elu edasi, sisaldades küll ka eraldiseisvaid peatükke (nt nime päritolu ning pere ja sõprade teemad).

Esimeses peatükis annab autor eelkõige sissejuhatava ülevaate Cicerost. Põhiteemad on Cicero päritolu ning tema noorusaeg. Autor analüüsib Cicero sünnidaatumit ning nime päritolu. Tuleb juttu ka Cicero õpingutest ning sõjaväeteenistusest Liitlassõja ajal, samuti

tema advokaaditee algusest. Peatüki lõpetab lühiülevaated neljast Cicerole lähedasemast isikust: naisest, orjast, sõbrast ja vennast.

Teises peatükis asub Cicero poliitilisse ellu. Autor kirjeldab tema teekonda konsulini ehk vaatluse all on Cicero kvestoriaeg Sitsiilias, ediiliaeg ja preetoriaeg. Samuti tuleb juttu Verrese protsessist, millega Cicero endale nime tegi, ja Pompeiuse hüvanguks loodud seadustest *lex Gabinia* ja *lex Manilia*, ning nende seotusest Ciceroga.

Kolmas peatükk hõlmab Cicero konsuliaega 63. aastal. Selles peatükis käsitleb autor Cicero valimisvõitlust konsuliks ja tema edukaid poliitilisi käike. Pikemalt saab käsitletud Catilina vandenõu teema, ning kuidas Cicero selle avastas ja maha surus. Peatükk kulmineerub Cicero nimetamisega *Pater Patriae*-ks.

Neljas peatükk on pühendatud I Triumviraadile. Autor toob välja Triumviraadi loomise Caesaril juhtimisel, kes liitis koalitsiooniga ka Pompeiuse ja Crassuse. Samuti analüüsib autor Cicero kutsumist sellesse liitu ning tema keeldumist.

Viiendas peatükis tuleb juttu Cicero eksilist 58-57. aastatel ning põhjustest mis selleni viisid. Pikemalt peatub autor Cicero poliitilisel vaenlasel Clodius Pulcheril. Siia peatükki mahub veel ka Cicero murdumine pagenduses ning eksilist naasmine ja selleni viinud tegurid.

Kuues peatükk käsitleb I Triumviraadi lagunemist ning selle parandamisüritust Caesaril poolt Lucas. Peale Triumviraadi lagunemist algab kodusõda Pompeiuse ja Caesaril vahel, milles Cicero valib esimesena nimetatute poole. Tuleb ka juttu lühidalt kodusõja käigust ning Cicero alistumisest Caesarile.

Seitsmendas peatükis vaatlus autor Cicero tegevust Caesaril diktatuuri ajal. See on Cicero jaoks poliitiliselt kasutu aeg, kuni saabuvad märtsi iidid ning Caesar tapetakse Brutuse ja Cassiuse vandenõulaste poolt. Cicero pooldab seda akti ning saab uut jõudu poliitikas tegutsemiseks.

Kaheksas ja viimane peatükk sisaldab esmalt Cicero tegevust peale Caesaril mõrva. Ta hakkab toetama noort Octavianust, hakates võitlema Antoniusega. Cicero võim vabariigis on ülimalt suur kuni Octavianus ta reedab ning loob koos Antoniuse ja Lepidusega II Triumviraadi. Cicero lisatakse proskriptsiooninimekirja ning tapetakse.

Cicerost ja hilisest Rooma vabariigi perioodist on üldiselt säilinud küllalt palju allikaid. Kõige olulisemaks allikaks Cicero vaadete ja tegevuse kohta on tema enda teosed. Nendest saabki

kõige paremini aru tema iseloomust ja mõttemaailmast. Cicero pärandiks on ligi 20 filosoofilis-retoorilist traktaati, millest tuntumad on näiteks „*Brutus*“, „*Orator*“, „*De Legibus*“, „*De Officiis*“, üle 50 kõne, ning 37 albumis üle 900 kirja, millest suur osa Atticusele, Quintusele ning perele ja sõpradele. Just kirjad Atticusele on väga olulised, kuna nende kaudu saame palju informatsiooni Cicero poliitilise tegevuse kohta. „*De Officiis*“ ehk „Kohustustest“ on tõlgitud ka eesti keelde 2007. aastal Ilmar Vene poolt ja avaldatud kirjastuselt Ilmamaa, sarjas Avatud Eesti Raamat. Rooma kirjanduse antoloogiatest (1971. ja 2009.) leiab samuti lühemaid eestikeelseid Cicero tekste.

Tähtsamatest Cicero kaasaegsetest autoritest võib veel välja tuua näiteks Gaius Sallustius Crispuse, kelle „*Catilina vandenõu*” kujutab Cicero üht suurimat triumfi, kui ta suudab konsulina ära hoida populaaride juhi, laostunud patriits Catilina riigipöördekatse. Sallustiuse oluline teos hilise Rooma vabariigi kohta on tänuväärsetel ilmunud ka otse ladina keelest eesti keelde tõlgituna 2011. aastal TLÜ Kirjastuse poolt, sarjas *Bibliotheca Antiqua*, tõlkijateks Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau. See raamat on üks vähestest eesti keelde tõlgitud allikatest antud töö teema kohta.

Enam-vähem kaasaegne autor on ka Diodorus Siculus, kelle „*Bibliotheca Historica*“ 12. köite viimastest, 40. raamatu fragmentidest leiame nii mõndagi Cicero kohta. Täpsemalt öeldes, 40. raamatu viimased säilinud lõikudest¹ on infot Catilina vandenõu kohta. Cicero kaasaegse Diodorus Siculuse „*Ajalooline Raamatukogu*” alustab Egiptuse jumalatest ning pidi lõpetama Caesari Gallia-retkedega.² Kahjuks pole teose viimased osad säilinud – nagu öeldud, lõpeb meile teadaolev osa Catilina vandenõuga. Vastasel juhul oleks sellest allikast antud töö seisukohalt rohkem abi olnud.

Gallia juurtega Rooma biograaf Cornelius Nepos elas samuti Cicero kaasajal, olles temaga isegi umbes ühevanune. Nepose poolt on kirjutatud Cicero sõbra Atticuse biograafia, mille ta kirjutas juba tolle eluajal.

Hilisematest, keisririigi-aegsetest ajaloolastest on olulisim Plutarchos, kelle „*Paralleelsed Elulood*” sisaldab Cicero biograafiat ja annab suurepärase ülevaate ka teiste tollaste riigimeeste elulugudest (Antonius, Brutus, Caesar, Cato Noorem, Pompeius jt.). Siit saab väärtuslikku informatsiooni antud perioodi kohta. Cicero elu kohapealt võib seda allikat pidada kõige ülevaatlikumaks. Plutarchos on oma töös kasutanud näiteks ka Cicero tekste.

---

¹ Diodorus Siculus, 40.5 ja 5a.

² Diodorus Siculus, 1.4.7.

Käesoleva töö autor kasutab enamasti Loeb Classical Library Edition tõlget. Kui kasutusel on 17. sajandi John Drydeni tõlge, siis on selle kohta märkus tehtud.

Suetoniuse „*Keisrite elulood*” nii Caesari kui Augustuse osa annavad samuti infot Cicero kohta, aga Suetoniuse tekstidega tuleb olla tähelepanelik, sest tema pühendus suuremalt osalt oma kujutatud keisrite skandaalsetele eraeludele, teda on ju nimetatud lausa kollase ajakirjanduse isaks. See teos on ka eesti keelde tõlgitud, 2009. aastal, nagu „*Catilina vandenõu*“ puhul, on ka selle tõlkijad Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau.

220. aasta *consul suffectus* Cassius Dio suurteos „*Historia Romana*” hõlmab endas 80 köidet. Cassius Dio elutöö on äärmiselt mahukas ning see on üks täielikumaid allikaid hilise Rooma vabariigi kohta. Antud teemasse on sobivad köited 36-47. Cicerosse suhtub Cassius Dio negatiivselt.

Aleksandria Appianuse neli raamatut kodusõdade kohta on samuti märkimisväärseks allikaks. Neist neljast raamatust, eelkõige teisest ja kolmandast, leiab ka üsna palju adekvaatset informatsiooni töös käsitletud perioodi kohta. Ka Appianus suhtub Cicerosse pigem negatiivselt.

Augustuse valitsusaja ajaloolase Titus Liviuse „*Ab Urbe Condita Libri*“ hilise vabariigi osad on säilinud vaid fragmentidena. Need fragmendid on kogutud ühte *Periochae* nime all, mis annab igast raamatust lühikese sisukokkuvõtte.

Augustuse eluajal sündinud Rooma ajaloolane Velleius Paterculus puudutab oma „*Historiae*“ II raamatus Rooma hilise vabariigi teemat.

Aulus Gellius oli 2. sajandil elanud ladina autor, kelle „*Noctes Atticae*“ koondab endas paljude varem elanud autorite kirjutisi. Säilinud on 20 raamatut.

4. sajandi preestri Püha Hironymuse „*Chronicon*“ pakub mõningaid fakte, mida mujalt ei leia. Ta on oma teose kokku pannud Eusebio samanimelise teose taastamisel ja täiendamisel.

Asconius Pedianus on oluline Rooma ajaloolane, kuna tänu talle on säilinud Cicero kõne *In Toga Candida*. Peale selle on tema kommentaaridega säilinud ka teiste Cicero kõnede kõrval erinevate autorite töid.

Üksikuid fakte ja andmeid, mida selles töös kasutatakse, on saadud veel sellistelt autoritelt nagu Granius Licianus, Fabius Quintilianus, Plinius Vanem, Quintus Cicero, Tacitus ja Strabo.

Sekundaarkirjandusest oli üheks parimaks käsitluseks Alberta ülikoolis töötava ajaloolase Christopher S. Mackay raamat „*The Breakdown of the Roman Republic*“. Mackay tunnustab Cicero tähtsust, ning ei suutu temasse väga negatiivselt, kuigi tema hindab Cicero käitumist üldiselt madalalt. Võrreldes Grueni ja Goldsworthy allpool vaadeldavate käsitlustega on Mackay teos pigem ülevaatlikum ning lihtsakoelisem. Käesoleva töö autori vaated on lähedased Mackay-le, kuid on Cicero käitumise hindamisel märksa leebemad. Kui vaadatagi kahte põhjalikumalt käsitlust, Erich S. Grueni „*The Last Generation of the Roman Republic*“ ja Adrian Goldsworthy „*Caesar. Life of a Colossus*“, oli esimene pigem Cicero suhtes negatiivne, teine positiivsem. Gruen on väga põhjalik Rooma hilise vabariigi kirjeldamisel. Tema teos on üles ehitatud kronoloogiliselt, käsitledes kronoloogilise esituse vahel ka erinevaid ühiskondliku ja poliitilise elu tahke Rooma kohta. Nagu öeldud, tegemist on väga põhjaliku käsitlusega. Goldsworthy mahuka töö sisuks on Julius Caesari elu kirjeldamine, nagu ütleb ka teose pealkiri. Kirjeldades Caesari elu, avaneb Goldsworthyl aga võimalus kirjeldada koos temaga kogu Rooma poliitilist elu, kaasa arvatud Cicero tegevust. Seega on aga selles teoses andmed Cicero kohta piiratud Caesari elueaga. Ronald Syme puudutab raamatus „*The Roman Revolution*“ Cicerot vähem kui Cicero tähtsus selleks alust annab. Syme suhtus Cicerosse eelarvamustega ning loob oraatorist negatiivse kuju.

Hea ülevaate hilisest Rooma vabariigist andsid Boatwright jt. „*The Romans. From Village to Empire*“ ning Maškini „*Vana-Rooma ajalugu*“. Teatmikuna oli üsna asjalik Jean-Noel Roberti „*Rooma. Tsivilisatsioonide teejuht*“. Sealt sai vajalikku teavet näiteks Rooma kalendri ja erinevate riigiametite iseloomustuse kohta. Samuti leidis seal kaarte ja skeeme, mis sageli olid tarvilikuks abivahendiks. Raamat vajaks küll faktiliselt mõnes kohas parandusi.

1. Cicero päritolu ja noorusaeg

Marcus Tullius Cicero sündis 3. jaanuaril 106 eKr.³ Rooma lähedal Latiumi maakonnas asuvas väikeses linnas Arpinumis, kust oli pärit ka tollane üks juhtivaid Rooma riigimehi Gaius Marius.⁴ Cicero ema Helvia oli olnud Plutarchose järgi jõukast suguvõsast. Cicero isa aga kohalikust ratsanikeseisusest, kuid tema kohta arvati, et tema suguvõsa pärines volskide kuningas Tullus Attiusest.⁵

Mille järgi teatakse aga nii täpselt ühe mehe sünniaega, kes elas meist rohkem kui kaks millenniumit varem? Cicero sünni kohta saame infot paljudest allikatest, mis tänaseni on säilinud. Neid tuleb võrrelda ning kriitilise pilguga uurida, siis saame teada ka tõenäolise daatumi, millal Marcus Tullius ilmavalgust nägi.

Kõigepealt kuupäevast, mille saame teada üsna kindlalt ühest säilinud Cicero kirjast oma sõbrale Titus Pomponius Atticusele. Cicero on sõpra kutsunud oma sünnipäeva õhtusöögile, mille kuupäevana tähistas Cicero 3. jaanuari. „*Sa tead, et 3. jaanuar on mu sünnipäev. Seega sa peaksid tulema õhtusöögile*“.⁶ Seega on Cicero sünnikuupäev täpselt teada. Ka 2. sajandi Rooma kirjanik Aulus Gellius on oma suurteoses „*Noctes Atticae*“ maininud, et Cicero sündis konsulite Quintus Caepio ja Quintus Serranuse konsuliajal kolm päeva enne jaanuari noone.⁷ Plutarchos on Cicero sünni kohta aga kirjutanud, et ta sündis uute kalendide kolmandal päeval⁸, kuigi seda võib eksitavaks lugeda, kuna kalend tähendas vaid kuu esimest päeva. Järgnevad kuupäevad olid aga päevad enne noone. Seega võime olla üsna kindlad, et Cicero sündis tänapäeva mõistes tõesti 3. jaanuaril.

Nüüd aga sünniaasta juurde. Nagu eelmises lõigus mainitud, peab Aulus Gellius Cicero sünniks Caepio ja Serranuse konsulaati, mis on olnud tõesti, konsulite nimekirja järgi, aastal 106. Püha Hieronymus, kes täiendas Eusebiuse teost „*Chronicon*“, on Olümpiaadide⁹ järgi kirja pannud ka Rooma ajaloo, ning 168. Olümpiaadi ajal, mis hõlmas aastaid 108-105 eKr,

³ Siit edasi kõik aastaarvud eKr, kui pole teisiti välja toodud. Roomas märgiti aastaid üles konsulite valitsusaja järgi (aastaarv polnud tollal väga oluline). 106 eKr. ehk 648 A.U.C (A.U.C tähendab kas *Ab Urbe Condita/Anno Urbis Condita* ehk (Linna (Rooma) loomisest alates/Aastal linna loomisest) loeti kui konsulite Quintus Servilius Caepio ja Gaius Atilius Serranuse valitsusaega (Konsulinimekirjad on saanud ühe võimalusena näiteks *fasti consulares* fragmentidest).

⁴ Marius olevat olnud Cicero kauge sugulane. (Mackay 2004, 141).

⁵ Hieronymus: *Chronicon*. 168. 4. ja Plutarchos, *Cicero*. 1. 1-2. Mackay (2009, 230) peab Cicero isa kahtlaseks tegelaseks. Volskid olid olnud Itaalia hõim, kes oli varemalt Roomaga sõjajalal olnud.

⁶ Cicero *ad Att.* 13. 42. Ladinakeelses versioonis *iii Nonas Ianuarias* ehk kolm päeva enne noone. Jaanuaris olid noonid 5. kuupäev. (Lill jt. 2015, 206-207).

⁷ Aulus Gellius, XV, 28.

⁸ Plutarchos, *Cicero*. 2. 1.

⁹ Neli aastat olümpiamängude vahel.

on ta välja toonud nii Cicero kui Pompeiuse sünni.¹⁰ Rooma ajaloolase Titus Liviuse „*Periochae*“ järgi tapeti Cicero 63. aastaselt,¹¹ mis teeb Cicero sünniks 106. aasta, sest just see aasta on 63 aastat varasem aastast 43, mil ta tapeti. Cicero ise on oma sünni maininud retoorilises teoses „*Brutus*“. Cicero väidab, et ta sündis ajal, mil Crassus rääkis Serviliuse seaduse toetuseks.¹² Umbes samal ajal kehtestati kaks Serviliuse seadust: *lex Servilia iudiciaria* ja *lex Servilia de pecuniis Repetundis*. Esimene võeti vastu aastal 106, tollase konsuli Qunitus Servilius Caepio poolt. Sellega saaks Cicero sünni tõeselt dateerida, võrreldes seda teiste allikatega. Teise seaduse esitamise aasta pole täpselt teada, aga ka see võeti tõenäoliselt vastu sajandivahetuse eel Gaius Servilius Glaucia poolt, keda Cicero nimetab hüljatud lurjuseks.¹³ Christopher Mackay arvab, et Glaucia võis olla 101. aastal tribuun, ning oleks tõenäoline, et ta just siis esitas selle seaduse, kuigi pole otsest kinnitust, et ta tribuun oleks olnud.¹⁴

Meile on teada ka see, et Cicero sai igale magistraadikohale noorimas võimalikus vanuses.¹⁵ Kuna Cicero oli 63. aastal konsuliks, toimusid valimised magistraatideks eelneva aasta suvel, seega 64. aastal. Kuna konsuliks kandideerimiseks pidi Cicero olema vähemalt 42. aastane, siis lahutame 64. aastast 42 aastat ja saamegi taas Cicero sünniajaks 106. aasta. Kuna mitmed allikad on nimetanud Pompeiust ja Cicerot samal aastal sündinuks¹⁶, saame erinevate allikate kaudu Pompeiuse sünni arvutades seega teada ka Cicero sünniaasta. Näiteks Augustuse eluajal sündinud Rooma ajaloolane Marcus Velleius Paterculus kirjutab oma „*Historiae*“ II raamatus, et Pompeius suri 58. aastasena, Gaius Caesari ja Publius Serviliuse konsuliajal.¹⁷ Seega lahutades 48. aasta Caesari ja Serviliuse konsulaadist 58 aastat saamegi taas nii Cicero kui Pompeiuse sünnidaatumiks aasta 106. Seega peale nende valitud näidete uurimist, on väga tõenäoline, et Cicero sündis 3. jaanuaril 106. aastal.

---

¹⁰ Hieronymus, *Chronicon*. 168. 4. Ta märgib aastaid peale olümpiaadide ka Aabrahami sünni järgi. Cicero sünd oli toimunud 1912. aastat peale Aabrahami sünni.

¹¹ Livius, 120. 4-5.

¹² Cicero, *Brutus*. 161. Crassuse all mõtleb Cicero ühte oma eeskujudest, Rooma suurt oraatorit Lucius Licinius Crassust.

¹³ Cicero, *Brutus*. 224. Cicero mainib, et Glaucia tapeti avalikult, kui ta oli preetor, konsulite Mariuse ja Flaccuse ajal (ehk 100. aastal).

¹⁴ Mackay 2009, 110-111.

¹⁵ Cicero. *De Officiis*. 2. XVII, 59. Sellest tuleb järgnevas peatükis pikemalt juttu.

¹⁶ Näiteks Granius Licinianus, 33. 14. ja Hieronymus, *Chronicon*. 168. 4.

¹⁷ Velleius Paterculus, 2. 53. 2-3.

1.2. Nimest

Rooma nimed koosnesid eesnimest – *praenomen*, sugukonna nimest – *nomen gentile* ja lisanimes – *cognomen*. Mõnikord lisati ka teise lisanimena *agnomen*. Seega, Marcus on *praenomen*, Tullius on *nomen gentile* ja Cicero on *cognomen*. *Cognomen* viitas algselt selle kandja mingile iseloomulikule omadusele, päritolule või ametile. Vanem poeg sai tavaliselt isa nime, Marcus Tullius oli olnud nii Cicero kui tema isa nimi. Tema noorem vend oli juba teise eesnimega: Quintus Tullius. Tütardele pandi nimed isa sugukonna nime järgi: Marcus Tullius Cicero tütre nimeks sai Tullia Ciceronis.¹⁸

Kust aga on pärit Marcus Tulliuse *cognomen* Cicero? Cicero tähendab ladina keelest tõlgituna kikerhernest. Plutarchos arvab, et sellise nime sai Marcus Tullius ühelt oma esivanemalt, kellel oli olnud nina peal kühm, mille järgi oli too sellise hüüdnime saanud. Cicero sõbrad soovitasid poliitilisse ellu suundudes sellest nimest lahti saada, kuid Cicero oli neile südikalt vastanud, et ta teeb nime Cicero kuulsamaks isegi patriitsinimedest Scaurusest ja Catulusest. Oma kvestoriajal Sitsiilias oli ta jumalatele ohverdatavale hõbetaldrikule käskinud peale oma ees- ja sugukonnanime graveerida kikerherne kujutise.¹⁹

1.3. Õpingud ja sõjaväeteenistus

Marcus ja Quintus Cicero viidi isa poolt juba varakult Rooma, et nad saaksid korraliku hariduse. Mackay sõnul võttis Cicero oma vanaisalt üle optimaatide vaated, kuigi tal oleks lihtsam olnud poliitilises elus tol perioodil läbi lüüa, rõhutades oma sugulust Mariusega.²⁰ See tee oleks teda lähendanud aga populaaride vaadetega, mis juba noorena senatit toetavale Cicerole kuidagi poleks sobinud.

Cicero oli juba noore poisina näidanud suurepäraseid oraatorivõimeid. Plutarchos kirjutab, et lausa Ciceroga koos õppivate poiste isad olid tulnud Cicero õpinguid jälgima, olles hämmastunud tema kiirest taibust ja intelligentsist. Ta olevat vaimustunud muu kirjanduse kõrval eriti ka poeesiast. Kui ta oli poisiea algõpetused omandanud, hakkas ta käima Akadeemik Philoni loengutel ning õppima 95. aasta konsuli, Quintus Mucius Scaevola juhendamisel Rooma seaduste kohta.²¹

---

¹⁸ Lill jt. 2015, 104-105.

¹⁹ Plutarchos, *Cicero*. 1. 5-6.

²⁰ Mackay 2009, 230.

²¹ Plutarchos, *Cicero*. 2-3.

Õpingute vahepeal osales noor Cicero ka Liitlassõjas. Laias laastus võib öelda, et see konflikt toimus aastatel 91-88. Itaalia rahvad soovisid saada Rooma kodanikuõiguseid, kuid roomlased oli sellele vastu. Põhilisteks vastasteks Roomale said Marside ja Samniitide leerid. Autorid nagu Hammond ja Steel on arvanud, et Cicero sünnilinn Arpinum jäi latiini linnana Rooma leerile lojaalseks, kuigi sel olid ka tugevad sidemed samniitidega.²² Mackay mainib ka, et Arpinum oli Rooma täielikud kodanikuõigused saanud juba 188. aastal.²³ Ka Liviuse „*Periochae*-s“ on välja toodud, et Rooma väed sai abi nii latiinidelt kui ka välisrahvastelt.²⁴ Sõda lõppes roomlaste võiduga, kuid kaotanud Itaalia rahvad said selle, mida olid taotlenud – Rooma kodanikuõigused.²⁵

Oma sõjaväeteenistusest on Cicero ülimalt vähe oma kõnedes ja kirjutistes märku andnud, vähemalt nendes, mis praeguseni on säilinud. Tema elulugu jälgides võib olla kindel, et sõjamees Cicero polnud, ega selleks kunagi ka ei saanud, ta pigem jälestas sõda. Tema lahinguväljaks pidid saama kohtusaalid ja kõnelavad, ning relvaks hoolikalt valitud sõnad ja tabavad laused.

Kui Cicero räägib oma retoorika-alases teoses *Brutus*, kuidas suured oraatorid Hortensius, Sulpicius ja Antonius sõtta läksid²⁶, ei tundu tema kõneviisist, et ka tema oleks sõtta läinud. Pigem tundub, et tema jäi neist vähemalt esialgu maha Rooma. Cicero tõenäoliselt 90. aastal veel sõtta ei läinud. Oma tegudest sellel perioodil räägib Marcus Tullius näiteks teoses „*Brutus*“. Ta kuulas igapäevaselt Roomas kõnemehi, ning et selle aja jooksul, tema suureks pettumuseks, pagendati advokaat ja kõnemees Gaius Aurelius Cotta, kelle oratoorseid oskuseid Cicero kõrgelt hindas. Veel mainib ta, et ta esines esimest korda foorumil, aga avalikud kohtuprotsessid seisati Marsi sõja²⁷ ajaks, ning et ülejäänud vaba aja veetis ta tol ajaperioodil lugedes ja kirjutades.²⁸ Sellest kõigest võimegi järeldada, et on tõenäoline, et sõjas ta 90. aastal ei osalenud, vaid tegeles Roomas eelnimetatud asjadega. Järgmisel aastal, kui *lex Varia* looja Quintus Varius Severus ise, nagu Cottagi, selle seaduse järgi eksiili

---

²² Hammond 2005, 98-99 ja Steel 2013, 2.

²³ Mackay 2009, 229. Kuna Arpinumil olid kodanikuõigused olemas, polnud mõtet ju ka Roomale vastu hakata ega tema vastastega liituda.

²⁴ Livius, 72. 6. Seal tuuakse välja ka mässavad rahvad.

²⁵ Näiteks Livius, 80. 1.

²⁶ Cicero, *Brutus*. 304.

²⁷ Liitlassõja teine nimetus. Tuleneb marside kui ühe peamise ülestõusnud rahva nimetusest.

²⁸ Cicero, *Brutus*. 305-306.

saadeti, hakkas Cicero õppima Scaevola juhendamisel. 88. aastal, mil konsuliteks olid Sulla ja Pompeius, õppis Cicero sama aasta tribuuni Publius Sulpicius Rufuse kõnesid jälgides.²⁹

Plutarchos väidab, et Cicero oli mõnda aega Sulla teenistuses marside vastu, kuid läks varsti erru, kuna ta nägi et olukord riigis kisub monarhia tekkimise poole.³⁰ Siit saab järeldada, et Cicero oli juba nooruses igasuguse ainuvõimu ning vabariiklust õõnestava korra vastu. Erru läinuna, sai Cicero taas õpingutega jätkata. Tõenäoliselt polnud Cicero sõjaväest lahkumise soovi taga ainult ideoloogilised põhjused, vaid ka tema nõrk tervis. Noorena, enne õpingutele suundumist Kreekasse ja Väike-Aiasse, oli Cicero olnud väga halva tervisega. Plutarchos väidab, et ta oli väga kõhn ning nõrga seedimisega. Ta sai vaid õhtuti väga lahjat toitu süüa.³¹ Sellisel mehel oli sõjaväes päris kindlasti raskuseid. Tõenäoliselt, nagu ütleb ka Plutarchos, teenis Cicero sõjaväes vähest aega. Kuna suurema osa ajast veetis ta 90-88. aastatel Roomas, tekibki küsimus, kas ta jõudis tõesti teenida lausa kahe mehe teenistuses, ning kui palju ta sõjategevusest otseselt osa võttis.³² Plutarchos on rea tema sõjaväekarjäärist Sulla juures kirjutanud peale rida, mis sisaldas Scaevola juures õppimist. Kui ta hakkas Scaevola juures õppima 89. aastal, nagu varem nimetatud, võib selle järgi oletada, et Sulla juures teenis ta kas hilisel 89. aastal või 88. aastal.

Oma kaheteistkümnendas filipikas kirjeldab Cicero aga lühidalt Gnaeus Pompeius Strabo ja marsi väejuhi Publius Vettius Scato kohtumist. Ta mainib ka, et ta teenis Pompeiuse väes oma esimest sõjakampaniat, lisades, et Pompeius oli sel hetkel konsul.³³ Kuna konsulite nimekirja järgi on teada, et Gnaeus Pompeius oli 89. aastal konsuliks, siis antud juhtum toimuski tol aastal, ning ka Cicero võis oma sõjaväeteenistust sel aastal alustada. „*De Divinationes*“ kirjeldab Cicero seda, kuidas ta nägi Sullat Liitlassõja ajal ohverdamas. Sel hetkel oli Sulla oma peakorteris, Nolani piirkonnas, Kampanias olnud. Altari alt oli madu välja tulnud, ning ennustaja oli teatanud, et Sulla peaks kohe edasi tungima. Sulla võttis teda kuulda ning vallutas samniitide kindlustuse.³⁴

Seega oleks tõenäoline, et Cicero oli sõjaväes 89. ja 88. aastatel, vastavalt Pompeius Strabo ja Cornelius Sulla alluvuses. Täpselt ei ole võimalik küll öelda, et just 89. aastal Strabo all ja 88.

---

²⁹ Cicero, *Brutus*. 306.

³⁰ Plutarchos, *Cicero*. 3. Selle all mõtleb ta tõenäoliselt Mariuse ja Cinna tegevust.

³¹ Plutarchos, *Cicero*. 3. 6.

³² Seda, et ta teenis nii Pompeius Strabo kui Sulla teenistuses, väidavad näiteks Steel (2013, 2) kui Ciraolo (2000, eessõnas xv). Nende arvamus on tõenäoliselt tõene, kuigi viimase puhul võib dateerimisega tekkida kahtlusi. Mackay (2009, 230) ei maini aga Sulla armees teenimist.

³³ Cicero, *Philippicae*. 12. 27.

³⁴ Cicero, *De Divinatione*. 1. 33. 72. Antud filosoofilises traktaadis peab Cicero oma venna Quintusega dialoogi ennustamise alal.

aastal Sulla all, aga on üsna tõenäoline, et varem teenis ta Pompeiuse, hiljem Sulla teenistuses.

Peale sõjaväge asus ta uuesti õpingute kallale, ning 80. aastal kaitses ta kohtus vääralt süüdistatud Sextus Rosciust.³⁵ Sulla vabakslastu Chrysogonus oli müüki pannud ühe proskriptsioonide käigus hukatud mehe maja, mille ta oli ise odava hinna eest ära ostnud. Siis aga oli välja ilmunud hukatud mehe poeg, kes väitis, et maja oli palju kordi rohkem väärt. Sullale ei meeldinud, et tema liitlaste tegevust kritiseeriti, ning lasi Rosciust isatapus süüdistada. Mitte ükski advokaat ei soovinud Sulla suure mõju tõttu Rosciust kaitsta, kuid Cicero nägi selles protsessis võimalust särada. Ta võttiski Rosciuse kaitse enda peale ning tegi seda edukat, võites protsessi. Peale võidukat protsessi haaras teda aga hirm Sulla kättemaksu ees ning ta põgenes Kreekasse, tuues reisi põhjuseks tervise parandamise.³⁶ Kuigi ta pidi minema eksiili, oli ta endale Rosciuse protsessiga nime teinud. Järgnevad aastad õppis Cicero Ateenas ja Rhodosel, kus ta treenis peale vaimu ka oma keha.³⁷

Ateenas õppis ta Ascaloni Antiochuse käe all, kuid selle Kreeka õpetlase uuenenud teooriad ja vaated ei olnud Cicerole kõige sobivamad. Olles muutunud tugevamaks, treenides oma keha ning häält, sai Cicero 78. aastal teada, et Sulla on surnud, ning et nüüd on ohutu koju naasta. Kohe ta Rooma ei naasnud, sest ta soovis veel reisida ning külastada tuntud retoorikuid ja filosoofe. Ta suundus Väike-Aasiasse ja Rhodosele. Rhodosel õppis ta kõneoskust Apollonius Moloni käe all ja filosoofiat stoikult Poseidonioselt. Apolloniuse juures pidi ta kreeka keeles kõnelema. Enne lahkumist pidas Cicero Rhodosel Apolloniuse ja teiste kuulajate ees kõne, mis oli kõiki kuulajaid vaimustanud, peale Apolloniuse. Too istus vaikselt ja mõtlikult, kuni viimaks lausis: „*Sind, Cicero, ma imetlen ja kiidan; aga Kreekat ma haletsen tema kurva saatuse pärast, sest ka ainus au mis oli meile veel jäänud, kultuur ja ilukõned, kuuluvad nüüd läbi sinu roomlastele.*“³⁸

1.4. Naine, ori, sõber, vend.

Cicero pereelu on üsna mitmekülgne ning intrigeeriv. Tema elule ja tegevusele avaldasid kõige enam mõju neli talle lähedast inimest: naine Terentia, ori Tiro, sõber Atticus ja vend Quintus. Nende tugi ja usaldus olid Cicerole pingelistel aegadel väga olulised.

---

³⁵ Publius Quinctiuse protsess, kelle kaitsmise oli ta üle võtnud, võis olla varasem, kuid teoses *Brutus* (312) ütleb Cicero, et Rosciuse protsess oli esimene, kus ta kaitsjana üles astus.

³⁶ Plutarchos, *Cicero*. 3. 4-6.

³⁷ Plutarchos, *Cicero*. 4. 1.

³⁸ Plutarchos, *Cicero*. 4.

1.4.1 Terentia

Cicero abiellus rikka Terentiaga, keda Plutarchos iseloomustab kui mitte maheda iseloomuga, julget ja ambitsioonikat naist, kes oli Cicero kaaslane pigem poliitilises asjus kui koduses elus.³⁹ Tema kõrget positsiooni ühiskonnas näitab ka see, et ta poolõde Fabia oli olnud Vesta neitsi. Kui veel Fabiast rääkida, siis Asconiuse järgi oli ta olnud Catilina seksuaalvahekorras, kuid tänu Cicero abile mõisteti nad õigeaks. Vastasel juhul oleks nad mõlemad surma mõistetud.⁴⁰ Ka Sallustius mainib seda, et Catilina oli teinud jõledaid häbitegusid Vestra preestritariga, kuid tema Fabia nime ei nimeta.⁴¹ Plutarchos oma Cato Noorema eluloos kirjeldab, kuidas kuulsa kõnemehe ja riigitegelase Marcus Porcius Cato⁴² samanimeline pojapojapoeg Cato Noorem oli Cicero poliitlise vastase Publius Clodius Pulcheri Fabia-vastaste süüdistuste vastu välja astunud, ning teinud seda edukalt, pannes Clodiuse lausa linnast häbiga põgenema. Cicero olnud talle hiljem tänulik.⁴³

Abielluma pidi Cicero rikka Terentiaga kas enne Kreekasse õpingutele suundumist või peatselt peale Rhodoselt õpingutelt naasmist⁴⁴ ning enne kvestoriks kandideerimist. Teine variant oleks loogilisem, kuna Cicerol oli tõenäoliselt vaja raha, et valimiskampaaniat korraldada, ning moraali silmas pidada pole reaalne, et ta naise (ja äkki ka tütre?) Rooma jättis kui ise Kreekasse ja Väike-Aasiasse suundus. Seetõttu võibki arvata, et ta abiellus naisega umbes 77. aasta paiku. Karmikäelist Terentiat võib pidada ka üsna armukadedaks naiseks, kuna ta pani pahaks Cicero külastusi naabruses elava Clodiuse õe Clodia juurde. Ta kartis, et Clodia plaanis Ciceroga abielluda. See oli ka üheks põhjuseks, miks ta käskis peale *Bona Dea* juhtumit Cicerol Clodiuse vastu tunnistada.⁴⁵

40. aastate alguses, kui Cicero osaleb kodusõjas, muutuvad tema kirjad Terentiale lühemaks ja külmemaks. Nende suhted hakkasid nähtavalt jähkema. 48. aasta 4. novembri Cicero kirjust oma naisele on tunda segadust. Ta otsib Terentiaalt toetust, kuid ei tea kuidas naine saaks teda aidata, vähemalt ei leia ta mingit mõtet, miks Terentia peaks tema juurde sõitma.⁴⁶ 17.

---

³⁹ Plutarchos, *Cicero*. 20. 3.

⁴⁰ Asconius, 91. Vesta preestrinnadel oli kohustus kogu oma eluks neitsilikkus säilitada, vastasel juhul maeti nad elusalt. Cicero kaitses Catilinalt tõenäoliselt seetõttu, et oma pere au kaitsta.

⁴¹ Sallustius, 15. 1.

⁴² Cato Vanem oli see Rooma riigitegelane, kes Puunia sõdade perioodil peale oma iga senatis peetud kõnet nõudis, et Kartaago tuleb hävitada (Boatwright jt. 2004, 134).

⁴³ Plutarchos, *Cato Noorem*. 19. 3.

⁴⁴ Plutarchos (*Cicero*, 4. 4.) mainib, et Cicero julges naasta alles peale Sulla surma (78 eKr.).

⁴⁵ Plutarchos, *Cicero*. 29. 2-4. Enne *Bona Dea* juhtumit oli Cicero Clodiusega sõbralikes suhetes olnud. Vt ptk 5.1.

⁴⁶ Cicero, *ad Fam.* 14. 12.

detsembri kirjas ütleb Cicero „Iga asi läheb valesi, ma ei tea enam mida mõelda või teha.“⁴⁷ Kaheksa päeva hiljem kirjutab Cicero, et ei leia Terentiale kirjutamiseks enam ainet.⁴⁸ 47. aastal jätkuvad külmad kirjad. 4. jaanuaril: „Kuigi minu olukord on selline, et ma ei peaks ootama sinult kirju, ega pole mul ka endast sulle midagi kirjutada, ootan ma ikkagi teilt kõigilt kirju.“⁴⁹ Järgnevad veel väga lühikesed ja pigem ametliku tooniga kirjad. Samal aastal kirjutab Cicero Atticusele kirja, kus ta kurdab Terentia käitumise üle. Atticus oli palunud Terential saata Cicerole 12 sesterti, naine oli lõpuks vaid 10 saatnud.⁵⁰ 1. oktoobril kirjutab Cicero Terentiale, et ta naaseb Tusculumi kuue või seitsme päeva pärast ning käsib tal maja korda teha. See jääb ka viimaseks kirjaks Terentiale. Tõenäoline, et juba järgmisel (46.) aastal nad lahutavad. Ka Plutarchos kirjutab, et Cicero lahutas Terentiast, kuna viimane jättis mehe sõja ajal unarusse ega võimaldanud Cicerole vahendeid tagasitulekuks.⁵¹ Cicero vaenlase, hilisem Marcus Antoniuse toetaja, 47. aasta konsul Quintus Fufius Calenus hurjutas Cicerot, et ta oli maha jätnud oma naise, kes oli talle kaks last sünnitanud.⁵²

Hieronymuse järgi oli Terentia, peale Cicerost lahutamist, abiellunud Cicero vaenlase Sallustiusega ning peale teda veel Messala Corvinusega!⁵³ Esimese all mõtleb püha Jerome tõenäoliselt Gaius Sallustius Crispust, „*Catilina vandenõu*“ autorit ja Corvinuse all 31. aasta konsulit, kuid need väited on ebamäärase väärtusega, eriti vaadates Terentia vanust, ning kuskil mujal nendest abieludest juttu pole. Plinius Vanem on märkinud oma teoses „*Historiae Natura*“ pikemaid eluigasid välja tuues, et Terentia oli elanud lausa 103. aastaseks!⁵⁴

Cicerol ja Terential olid koos ka kaks last. Tütar Tullia ja poeg Marcus. Cicero kirjadedest tuleb välja, et ta armastas neid mõlemaid väga. Tullia, kes oli sündinud 5. augustil 70. aastate alguses, oli kolm korda abielus: esmalt Gaius Piso Frugiga, teisena Publius Furius

---

⁴⁷ Cicero, *ad Fam.* 14. 9.

⁴⁸ Cicero, *ad Fam.* 14. 17.

⁴⁹ Cicero, *ad Fam.* 14. 16. Cicero ei pöörduta tema poole otse, et ta ootab temalt kirju, vaid kõigilt. Võib-olla Cicero ei taha enam Terentialt kirju, ütlemata seda otse välja.

⁵⁰ Cicero, *ad Att.* 11. 24. Cicero on selles kirjas Terentia üle väga nõrдинud olnud.

⁵¹ Plutarchos, *Cicero.* 41. 2-3.

⁵² Cassius Dio, 46. 18. Ta oli veel lisanud, et Cicero oli veel vanas eas noore tüdrukuga abiellunud.

⁵³ Hieronymus, *Adversus Jovinianus.* 1. 48.

⁵⁴ Plinius, *Historiae Natura.* 7. 49.

Crassipesega ja kolmandana Publius Cornelius Dolabellaga.⁵⁵ Marcus Tullius Cicero Noorem, kes sündis juulis, 65. aastal,⁵⁶ sai hiljem, 30. aastal koos Octavianusega konsuliks.

1.4.2 Tiro

Cicero oli väga kiindunud ka oma sekretäri Tirosse. See ilmneb eelkõige tema kirjadest, millest mitmed olid adresseeritud ka tema orjale. Kuigi ta oli kõigis oma kirjades, olenemata adreessadist, viisakas, on kirjadest Tirole ikkagi näha tema hoolimist oma orja vastu. Enamustes kirjades muretseb Cicero oma sekretäri tervise pärast, kuid sageli kirjutab ta, Tiro Roomast eemaloleku ajal, talle näiteks poliitilistest sündmustest.

49. aasta 12. jaanuari kirjas Tirole kirjutab Cicero oma sekretärile sellised soojad read: „*Kuigi ma igatsen sinu vastutulelikku abi, ... ma kurvastan sinu haiguse pärast. [---] Ma loodan, et sinu eest hoolitsetakse, ning, et sa saad seeläbi kiiresti tugevaks. [---] Ma ei taha, et sa kiirustaksid naasmisega, kuna kardan, et sa jääd oma praeguses nõrgas seisundis merehaigeks, ning et see võib sulle ohtlik olla. [---] Taaskord, ma soovin, et sa hoolitseksid oma tervise eest ning kirjutaksid mulle tihedalt.*“ Lõpetades saadab Cicero perega Tirole sooje tervitusi!⁵⁷

Veel ühest Cicero kirjast võime nende suhete sügavust mõista: „*Ma ei tunne millestki naudingut, ma ei suuda end kirjutamisele pühendada, kuni ma pole sind näinud. Käsi arstile lubada ükskõik millist summat, mida ta küsib. [---] Kui sa minust hoolid, ärata unest oma õpingud ja kultuur, mis teevad sind minu kiindumuse kallimaks objektiks. [---] Hoia end minu jaoks. Päev, mil ma täidan oma lubaduse on lähedal, ma jään oma sõnale truuks, kui sa vaid naaseksid. Head aega, head aega!*“⁵⁸ Cicero vihjab Tiro vabakslaskmisele ka ühes teises kirjas: „*Ma olen väga murelik su tervise pärast. Kui sa mind sellest murest vabastaksid, vabastaksin mina sind kõigist koormaist.*“⁵⁹

Aulus Gellius on oma teoses „*Noctes Atticae*“ Tirot maininud kui Cicero Verrese-vastase viienda kõne kirjapanijat. Gellius kiidab Tiro laitmatut täpsust kõne kirjapanemisel, mis

---

⁵⁵ Cicero kirjadest andmed tütre abieludest. Frugiga (*ad Att.* 1. 3.), Crassipesega (*ad Quint. fr.* 2. 4.) ja Dolabellaga (*ad Fam.* 6. 18.).

⁵⁶ Cicero (*ad Att.* 1. 2.) kirjutab Atticusele, et poeg sündis valimispäeval, kui konsuliteks valiti Licinius Iulius Caesar ja Gaius Marcius Figulus.

⁵⁷ Cicero, *ad Fam.* 16. 11.

⁵⁸ Cicero, *ad Fam.* 16. 14. Lubaduse all mõtleb Cicero tõenäoliselt Tiro vabakslaskmist. Plutarchos nimetab Tirot juba vabakslastuks, seega Cicero täitiski oma lubaduse. See tuleb välja ka hilisematest kirjadest.

⁵⁹ Cicero, *ad Fam.* 16. 15.

olevat tema hoolsate õpingute tulemus.⁶⁰ See näitab, et Tiro oli hästi haritud, kuid muidugi Cicero sekretärina pidi ta seda olema.

Tiro sai kindlasti oluliseks isikuks nii kogu Cicero perele kui ka lähematele sõpradele. Atticus küsib mitmes kirjas, kuidas Tirol läheb, ning Quintus ja noor Marcus Cicero peavad Tirolga oma kirj vahetust. Quintus on oma vennale peale Tiro vabastamist kirjutanud, ning venda suurepärase otsuse puhul kiitnud. „...*ma olen Tiro pärast õnnelik. Ta oli liiga hea oma positsiooni jaoks ja ma olen tõeliselt rahul, et sa otsustasid, et ta peaks olema meie vabakslastu ja sõber, kui et meie ori. Usu mind, kui ma lugesin sinu ja tema kirja, ma hüppasin lausa rõõmust, ... sinu mehe kvaliteetidele lisandub teadmine kirjanduse ja kultuuri võimust*“.⁶¹

Hieronymus on oma olümpiaadide kroonikas kirjutanud, et Marcus Tullius Tiro, Cicero vabakslastu, kes leiutas kiirkirja, elas Puteolis sajanda eluaastani.⁶² Hieronymus on paigutanud Tiro surma 194. olümpiaadi algusesse, mõned aastad enne sajandivahetust. Kui Hieronymuse andmed on tõesed ja Tiro elaski saja aastaseks, siis pidi ta olema Ciceroga enam-vähem ühealine, võibolla paar aastat noorem. Cicero ise on talle viidanud kui noorele mehele, kellel on suurepärase iseloom.⁶³ Ka ei ole Cicero kiitustega kitsi, kui ta viitab Tiro mitmekülgsele ja olulisele kohale tema elus. „*Tiro on kasulik mulle tuhandel viisil, igas valdkonnas minu asjaajamistes ja minu õpingutes.*“⁶⁴

1.4.3. Atticus

Üheks Cicero lähedasemaks sõbraks oli Titus Pomponius Atticus. Suurem osa Cicero säilinud kirj vahetusest on just toimunud Atticusega. Andmed Atticuse elust on säilinud just eelkõige läbi selle kirj vahetuse ning Cornelius Nepose biograafia, mille too kirjutas juba Atticuse eluajal.

Atticus pärines mainekast ja rikkast Rooma ratsanikesuguvõsast.⁶⁵ Tal oli hämmastav võime siduda endaga sõpruse läbi peaaegu kõiki Rooma poliitika tähtsamaid tegelasi, nagu näiteks Cornelius Sullat, Marcus Cicerot, Julius Caesarit, Quintus Hortensiust, Gnaeus Pompeiust,

---

⁶⁰ Aulus Gellius, I 7. 1. Gellius mainib Tirot ka oma järgmistes raamatutes.

⁶¹ Q. Cicero, *ad Fam.* 16. 16.

⁶² Hieronymus, *Chronicon.* 194. 1.

⁶³ Cicero, *ad Att.* 7. 2. Ka selles kirjas kurdab Cicero Atticusele muret Tiro tervise pärast, ning et ta igatseb oma sekretäri.

⁶⁴ Cicero, *ad Att.* 7. 5.

⁶⁵ Nepos, 1. 1.

Marcus Brutust ja veel paljusid teisi.⁶⁶ Ciceroga olid nad lähedaseimad sõbrad juba noorusajast, kui nad olid olnud kaasõpilased – sellest võib järeldada, et nad olid ka enam-vähem üheeaalised. Nepos kirjutab, et Cicero armastas Atticust isegi rohkem kui oma venda Quintust. Tänu sellele sõprusele liitsid nad oma pered ka abieluga. Cicero vend Quintus abiellus Atticuse õe Pomponiaga.⁶⁷ Atticus oli oma suure sõpruskonna tõttu Cicero poliitilise karjääri jooksul sageli oluliseks ühenduslüliks Cicero ja patriitside vahel. Cicero ja Atticuse vahelised kirjad on kõige mahukamad ning peegeldavad sageli Cicero poliitilisi plaane. Just poliitilisest olukorrast riigis kirjutasid nad üksteisele sageli. Atticus ise poliitikasse ei suundunud, vaid aitas eelkõige Cicerot tema poliitilisel teekonnal. Ta oli 65. aasta paiku Ateenast⁶⁸ Rooma naasnud, et sõpra konsuliks kandideerimisel aidata, mida saab järeldada Cicero kirjast: „*Sinu varane naasmine on mulle väga oluline, sest olukord on valdavalt selline, et mõned sinu lähedased sõbrad, kõrgel positsioonil, on minu valimise vastu. Et võita nende poolehoid, oleks mul vaja sinu abi. Igatahes, ole kindlasti juba jaanuaris Roomas, nagu sa lubasid.*“⁶⁹ Atticuse mõju Cicero otsustele ning tegevusele ei tohi kindlasti alahinnata, sest nagu ka nende kirjavahetus näitab, jäi ta Cicerole, kuni lõpuni, ustavamaks sõbraks ja liitlaseks.

1.4.4 Quintus

Quintus Tullius Cicero oli Marcuse noorem vend. Quintuse ja Cicero vahel on säilinud ka arvestades seda, et nad on olnud enamus ajast koos Roomas, üsna mahukas kirjavahetus. Quintus ise on kirjutanud retoorilise essee „*De Petitione Consulatus*“ ehk „*Konsuliks kandideerimisest*“. See on suunatud Marcusele, andes edasi Quintuse soovitusi ja juhiseid eelolevateks konsulivalimisteks. Arvatavasti ei olnud selles teoses Marcus Cicero jaoks midagi uut, kuid kindlasti oli Quintus venna kõikidel magistraadivalimistel suureks toeks ja abiks. Nagu eelnevalt mainitud, oli Quintus abielus Marcuse sõbra Atticuse õe Pomponiaga, kellega oli neil ka ühine poeg Quintus.⁷⁰

Marcus, olles vendadest Cicerotest targem, võimekam ja edukam, armastas siiski Quintust väga. Tema emotsionaalne suhtumine venna vastu tuleb välja eelkõige välja eksiliajal: „*Kas ma võin lakata sinust mõtlemast, õigemini lakata mõtlemast ilma silmaveeta? Kui ma tunnen*

---

⁶⁶ Nepos, 4.; 7.; 16.

⁶⁷ Nepos, 5. 3. Nepos (16. 2.) kirjutab ka, et Cicero armastas Atticust isegi rohkem kui oma venda Quintust.

⁶⁸ Atticus läks ohtlikul Lucius Cornelius Cinna valitsusajal Ateenasse ja pühendus õpingutele (Nepos, 2).

⁶⁹ Cicero, *ad Att.* 1. 2. Selle kirjaga lõpeb tol perioodil kirjavahetus Atticusega. Arvatavasti seetõttu, et ta jõudis Rooma. Järgmine säilinud kiri Atticusele on juba 61. aastast.

⁷⁰ Nepos, 5. 3. ja 7. 3.

*sinust puudust, kas tunnen ma siis puudust ainult oma vennast? Ei, hoopis sellest, kes on meeldivuselt peaaegu kaksikvend, kuulekuselt poeg, nõuannete poolest isa.*⁷¹ Ka Quintus pühendus ennast poliitilisele karjäärile, kuid tema laeks jäi preetoriumet.⁷² Erich Gruen on seisukohal, et Quintuse kuigivõrd edukas poliitiline teekond põhineb vaid oma kuulsa venna prestiiži toel, mis oleks ka tõenäoline.⁷³ Vennaga peetud kirjavahetusest tuleb välja, et Quintus teenis 54. aastast vähemalt 53. aastani Caesari legaadina Gallias ja Britannias. Seda väidab ka Livius.⁷⁴ 51. aastal olid nad mõlemad Kiliikias, kus Quintus teenis Marcuse prokonsuli ajal tema legaadina.⁷⁵ Quintus leidis oma lõpu vennaga umbes samal ajal, kui nii tema kui ta poeg 43. aasta proskriptsioonide käigus tapeti.⁷⁶

2. Homo novus-ena poliitilisse ellu. Teekond konsuliks!

Enne kui asuda Cicero plahvatusliku kiirusega tõusule karjääriredelil, peaks mõne sõna kirjutama Rooma vabariigi *Cursus Honorum-ist* ehk „riigiametite käigust“, mis viis tollaseid Rooma poliitikuid aste-astmelt kõrgema võimu poole. Tavaline senatoriaalne magistraadiredel oli selline: Kvestor-Ediil-Preetor-Konsul. Järgmisele astmele pääses vaid siis, kui oldi eelmine aste läbitud⁷⁷. Diktaator Lucius Cornelius Sulla viis oma võimulolekuajal senatis läbi mitmeid uuendusi. Senati tugevdamiseks viis ta 81. aastal läbi seaduse *lex Cornelia Annalis*. Esiteks suurendas ta senaatorite arvu 300-lt 600-le. Sulla laiendas ka senati kohtufunktsioone ja senaatori amet muutus nüüd eluaegseks. Tribuunide võimu tugevalt kärpides, suurendas Sulla aga magistraatide arvu. 8 kvestorilt 20-le, 6 preetorilt 8-le. Ta kehtestas ka uued vanusepiirangud erinevatele magistraatide astmetele. Kvestoriks võis tõenäoliselt kandideerida minimaalselt 30-aastaselt, ediiliks 36-aastaselt, preetoriks 39-aastaselt ja konsuliks 42-aastaselt.⁷⁸ Peale Sulla seadust võisid ka ratsanikud senaatoriks saada.⁷⁹

---

⁷¹ Cicero, *ad Quint. fr.* 1. 3.

⁷² Konsulite nimekirjas teda ei esine, ning tema preetorijärgset propreetoriaega Aasias on maininud nii Nepos (6.4) kui Cicero oma kirjas Atticusele (*ad Att. I. 15.*).

⁷³ Gruen 1995, 173.

⁷⁴ Livius, 106. 4.

⁷⁵ Cicero kirjutab (*ad Att. 5. 20.*) Atticusele, et ta mõtleb sõjaväe Quintuse käsutusse anda, et too ärevates piirkondades korda hoiaks.

⁷⁶ Vt ptk 8. 4.

⁷⁷ Ediil oli vabatahtlik. Preetoriks saamine ei eeldanud, et inimene oli varem ediil olnud. Aga edukas töö ediilina aitas sageli kaasa preetoriks kui hiljem ka konsuliks valimisele. Ediili asemel sai valida ka tribuuniks kandideerimise.

⁷⁸ Patriitsidel oli võimalus 2 aastat varem ametitesse asuda (Sulla konstitutsiooni järgi eri vanused) Veel üks oluline asi, mille Sulla magistraatidega seoses sisse viis, oli see, et ametiastmete vahele pidi jääma vähemalt kaks aastat ning samale ametikohale võis uuesti kandideerida alles kümne aasta pärast. See viimane mõjutas

2.1. Kvestor Sitsiilias

Saades 30-aastaseks sai Marcus Tullius Cicero kandideerida kvestoriks⁸⁰, ning sellega ühes pääseda peale aastast kvestoriaega senatisse. Cicero suguvõsas polnud keegi veel senaatori aunimetust teeninud, seega teenis ta kvestoriks saades enesele nimetuse *homo novus* ehk uus inimene. Mackay arutleb, et *homo novus*-ena polnud Cicero võimalused kõrgemasse riigiametisse tõusta kõrged.⁸¹ Marcus Tullius tuli sellega aga suurepäraselt toime.

Cicero tõus kvestoriks, mis oli kõige madalam *cursus honorum*-i ametikoht, toimus ajal, mil Roomas valitses viljapuudus. Tema provintsiks sai Lilybaeum lääne-Sitsiilia. Alustades 75. aastal oma tegevust Sitsiilias, oli temasse halvasti suhtutud, kuna ta käskis sealt vilja Rooma saata.⁸² Aja möödudes sai ta aga provintsis populaarsemaks ja rahvas hakkas teda tema hoolsuse ja õigluse eest armastama. Ka ta ise üritas püüdliselt enda prestiiži tõsta. Sitsiiliasse oli mingil hetkel saadetud kohtu alla Rooma kõrgest soost noorukeid, kes olid sõjaväes⁸³ end halvast küljest näidanud. Cicero kaitses neid edukalt, ning ka see tõstis ta eneseuhkust kõrgemale. Cicero oli leidnud oma kvestoriajal Sitsiiliast ka kuulsa teadlase Archimedese haua: „*Kui ma olin kvestor, ma otsisin üles Archimedese haua, millest sürakuuslased polnud teadlikud. Haud oli igast küljest piiratud ning selle ümber kasvasid okaspõõsad ja ohakad.*“⁸⁴ Ta oli sitsiillaste meelest olnud parim asevalitseja, kes neil kunagi oli olnud.⁸⁵

Sitsiiliast naastes oli ta oma saavutuste üle uhke olnud, ning teel Rooma kohtas Cicero Kampaanias ühte tuttavat, ning päris talt aru, mida Roomas ikkagi tema tegevustest arvatakse. Vastuseks küsis tuttav talt imestades „*Kus, Cicero, oled sa kogu selle aja olnud?*“⁸⁶ Selline vastus tuli Cicerole kindlasti külma dušina. Ta on selle juhtumi toonud välja ka oma kõnes *pro Plancio*. Esiteks alustab ta selles allikas oma juttu kvestoriaja kohta talle iseloomuliku kiitusega, andes teada, et ta ei karda, et keegi võiks öelda, et kellegi kvestoriaeg Sitsiilias oleks olnud kas rahvale meeldivam või enesele rohkem prestiiži toonud. Cicero tõdeb ka ise,

---

enamjaolt vaid konsuliametit. Sulla viis selle seaduse tõenäoliselt sisse seepärast, et ei juhtuks sama, mis Mariuse (104-100) ja Cinna (87-84) järjestikel konsuliaegadel.

⁷⁹ *Lex Cornelia Annalise* kohta saame andmeid: Livius, 89. 3.; Appianus, 1. 100.

⁸⁰ Kvestoriks saamiseks ei pidanud Sulla seaduste järgi sel perioodil veel maksma (Tacitus, 11. 22.).

⁸¹ Mackay 2009, 231.

⁸² Cicero ise ütleb ka kõnes *Pro Plancio* (64), et ta oli saatnud tohutul hulgal vilja Rooma. Viidatud kõnes kaitses ta altkäemaksus süüdistatud Gnaeus Plancius.

⁸³ Plutarchose *Cicero* hilisemast, Loeb Classical Library tõlkes näitasid noored aristokraadid end halvast küljest sõjas (*war*). Varasema, 17. sajandi John Drydeni tõlkes näitasid noorukid end halvast küljest sõjaväeteenistuses (*military service*). Kuna tol hetkel mingit suurt sõda Rooma ei pidanud, tundub teine ja vanem variant sobilikum.

⁸⁴ Cicero, *Tusculan Disputations*. 5. 23. 64-65. Cicero mainib veel ka, et hauakivil oli kujutatud silindri sees olevat kera.

⁸⁵ Plutarchos, *Cicero*. 6. 1-2.

⁸⁶ Plutarchos, *Cicero*. 6. 3-4.

kuid mõningase kibedusega, et ta arvas, et inimesed Roomas ei rääkinud millestki muust peale tema saavutuste Sitsiilias. Oli ta ju ikkagi olnud lahke kaupmeeste kui kohalike elanike vastu, agar oma töödes ja kohustustes, sitsiillastelt oli ta ju kuulnud ennekuulmatuid kiituseid tema suhtes.⁸⁷ Kuid Sitsiilia polnud Rooma. Lootused, et Roomas teda suurejooneliselt vastu võetakse, nii, et lausa rahvas talle vastu tuleb, said Puteolis⁸⁸ hävitava löögi. Plutarchosega võrreldes on Cicero enda jutt selle kohta veelgi halenaljakam. Kohale jõudes, oli keegi talt mõne aja möödudes, kui Cicero oli tähelepanematusse tõttu juba ärritada jõudnud, küsinud, et millal ta olevat Roomast lahkunud, ning mis seal uudist. Cicero oli vastanud, et ta naasis oma provintsist. Kui Cicero vestluskaaslane arvas, et ta naasis tõenäoliselt Aafrikast, sai Cicero vihaseks. Keegi oli veel teadlikult, kuid samuti eksinult, vestlusesse sekkudes öelnud, et „*Mis! Kas te siis ei tea, et Cicero oli kvestor Sürakuusas?!*“⁸⁹ Antud episood võis Cicero tulevasele karjäärile ja elule aga ka positiivselt mõjuda, nagu ta ka ise arvab, kuna jutud tegudest ei jää rahva mällu pikaks ajaks, vaid ta leidis, et on vaja rahvale end igapäevaselt näidata ja nende silme all tegusid teha.⁹⁰ Puteolis saadud alandus pidi muutma teda auahnemaks ning pühendunumaks, kuid samas jahutama tema edevust, muutes teda seeläbi paremaks riigimeheks.

Just tema ausus ning kohusetunne Sitsiilias veedetud aja jooksul, olid tõenäoliselt üheks põhjuseks, miks sitsiillased tulid temalt mõned aastad hiljem abi paluma korrumpeerunud ja kasuahne Sitsiilia asehalduri Gaius Verrese vastu.⁹¹

2.2. Verrese protsess

Kohtuprotsess, mis viis Cicero Rooma kohtupidamise täielikku tippu oli endise Sitsiilia asehalduri, propretor Gaius Verrese, süüdistamine. Verrese protsess oli esimene kord Cicero karjääri jooksul, kui ta pidi kedagi süüdistama, varem oli ta olnud vaid kaitsja rollis.⁹²

Enne Verrese süüdistamist üritati Cicerot kõigest väest peatada, sest ta kujutas Hortensiuusele, kes kaitses Verrest, ohtu. Preetorid ja üldine aristokraatia koorekiht olid Verrese poolel, kes

---

⁸⁷ Cicero, *Pro Plancio*. 64.

⁸⁸ Plutarchose poolt eelnimetatud Kampaania regioonis olev sadamalinnake, Napoli lahe ääres. Tänapäeval tuntud Pozzuoli nime all. Cicero oli sealt möödumiseks valinud ka aja, mil eriti palju tollasest eliidist seal tervisevesi nautis, seda muidugi eneseukuse kõditamiseks.

⁸⁹ Cicero, *Pro Plancio*. 65. See viimane ütlus pidi Cicerot veel rohkem ärritama, sest Sürakuusa oli Sitsiilia idapoolne provints, tema oli ju olnud kvestor Sitsiilia läänepoolses provintsis.

⁹⁰ Cicero, *Pro Plancio*. 66.

⁹¹ *Lex Calpurnia* abiga said provintsielanikud oma provintsidest valitsenud magistraatide riisuvate tegude kohta väljapressimiste kohtu kaudu õigust nõuda. *Lex Calpurnia* esitas tribuun Lucius Calpurnius Piso 149. aastal (Cicero, *Brutus*. 106.).

⁹² Cicero, *Divinatio in Q. Caecilium*. 1.

oli paljudele tõenäoliselt altkäemaksu pakkunud.⁹³ Ühe asjana üritati Cicerot kohtuasjast eemale tõrjuda, valides teise mehe Verrest süüdistama. Cicero rivaaliks sai madalama päritoluga senaator Quintus Caecilius Niger⁹⁴, kellest ta pidi süüdistaja valimisel paremaid oraatorioskusi näitama.

Cicero ehtas oma Caeciliuse vastase kõne üles sellele, et sitsiillased on just teda selleks tööks valinud, ning ei ole ka kedagi paremat, keda nad oleksid võinud valida, eriti mitte Caeciliust, kuna too oleks liiga nõrgaks süüdistajaks ilmselgelt süüdi oleva Verrese vastu. Samas üritab ta ka Caeciliust, kes pidi kõnelema peale Cicerot, mõjutada ja segadusse ajada, et tolle kõne ebaõnnestuks.⁹⁵

Cicero kõne pidi olema vandekohtunikele nii sügavalt mõjunud, et nood otsustasid ikkagi Cicero kasuks. Kuid see polnud Verrese pooldajate ainus kavalus. Nende järgmiseks plaaniks oli protsessi edasi lükata, kuni uue aasta saabudes pandaks ametisse uued magistraadid, kelleks pidid saama suurel määral Verrese toetajad. Konsuliks pidid saama tema kaitsja Hortensius ja suur toetaja Quintus Metellus. Preetoriks, kes pidi antud kohtuasja juhtima, pidi saama samuti suur Verrese toetaja Marcus Metellus. Ka kolmas Metelluste vend - Lucius, oli Sitsiilias preetoriks. Cicero loetleb üles ka mehi, kes samal aastal ametist lahkuvad, ega saa enam Verrese vastu häält anda. Need on õiglased ja tunnustatud mehed, keda on raske ära osta.⁹⁶ Cicero toob veel ka esimeses Verrese vastu peetud kõnes, mida ta pidas 5. sextilise ajal,⁹⁷ välja ka täpse plaani, millega oli loodetud kohtuprotsessi uude aastasse viia. Cicero sõnul saaksid vastased venitada kohtuprotsessiga piisavalt kaua, kasutades ära nii pidustusi kui lõputuid kõnesid, nii, et tal poleks enam aega sel aastal Verrese süüdistamiseks.⁹⁸

Cicero oli edukas, ning sai Verrese süüdistamise endale, kuigi Hortensius ja Verres pidid olema selles kahtlemata pettunud. Kohtus võeti enne Verrese juhtumit järjekordse kavalusena arutlusele ühe lääne-Kreeka provintsi asevalitseja korrupsioonisüüdistus. Kui Cicero võttis Sitsiilias uurimiseks aega 110 päeva, võttis Ahhaia provintsiametniku süüdistaja aega kaks

---

⁹³ Plutarchos, *Cicero*. 7. 8. Hortensiuse elevandiluust sfinks.

⁹⁴ Plutarchos (*Cicero*. 7.) nimetab teda vabakslastuks, keda kahtlustati juudi tavade järgimises. Siin Plutarchos tõenäoliselt eksib, sest Cicero järgi oli Caecilius Rooma senaator, kes oli teeninud kvestorina Sitsiilias. Veel kirjutab Plutarchos, et Cicero oli Caeciliuse kohta juuditeemalise nalja teinud, küsides „Mis on juudil asja Verresegaga (verres tähendas metssiga – seega püant)?“ Cicero tekstidest sellist väidet leida pole, seetõttu võib samuti arvata, et Plutarchos võis eksida, või pole antud väitega allikad säilinud.

⁹⁵ Cicero, *Divinatio in Q. Caecilium*.

⁹⁶ Cicero, *In Verrem*. 1. 26-30. Kohtunikud, kes lahkuvad: Marcus Caesonius, Quintus Manlius, Quintus Cornificius, Publius Sulpicus, Marcus Crepereius, Lucius Cassius, Gnaeus Tremellius.

⁹⁷ Sextilis oli Rooma kalendris kuues kuu. Kuna aasta algas algselt märtsiga, siis tähendas sextilis meie mõistes augustit. Nimi jäi ka siis kui aasta tehti 12-kuuliseks ja algus viidi üle jaanuarisse (Lill jt. 2015, 206).

⁹⁸ Cicero, *In Verrem*. 1. 31. Pidustuste ajal kohtupidamist ei toimunud.

päeva vähem. Cicero oli kindel, et see kohtuasi oli vaid selleks, et piirata tema aega, sest samal ajal kui Cicero oli kogu Sitsiilia läbi käinud, polnud Ahhaia uurija jõudnud isegi Itaaliast välja.⁹⁹

Sitsiiliast sai ta Verrese vastu tõsiseid süüdistusi, mida suudavad kõige paremini edastada Cicero enda sõnad: „*Tohutuid summasid aeti kokku rentnike vara pealt uue ja lubamatu korralduse järgi, kõige ustavamad liitlased arvati vaenlase hulka, Rooma kodanikke piinati ja tapeti nagu orje,*¹⁰⁰*kõige suuremad kurjategijad vabastati kohtu alt, kõige auväärsemad ja rikkumatamad mõisteti tagaselja kohtu alla antuna, enda kaitsmiseks võimalust andmata süüdi ning pagendati, kõige kaitstumad sadamad, kõige suuremad ja kindlustatumad linnad avati piraatidele ja röövlitele, Sitsiilia meremehed ja sõdurid, meie liitlased ja sõbrad, näljutati surnuks, rooma rahva suureks häbiks loovutati ja kaotati parimad ja vajalikemad laevastikud. Seesama preetor riisus paljaks kõik nii jõukaimate kuningate muistsed mälestusmärgid [---] ta röövis paljaks ka kõik pühimaiks talitusiks pühitsetud templid. Ent kui pean meenutama tema sugukõlvatuste ja häbitegude lubamatuid himusid, kohkun tagasi häbitundest,*“¹⁰¹

Cicero oli Sitsiilias kuulnud paljudelt inimestelt, et Verres oli öelnud, et kolme Sitsiiliat rüüstatud preetoriaastaga sai ta esimese aasta kasumid endale, teise aasta kasumid patroonidele ja kaitsjatele ning kolmanda aasta tulud kohtunike äraostmiseks.¹⁰²

Cicero toob oma avakõnes eelkõige välja Verrese pahed, millega ta näitab kohtunikele süüaluse kindlat süüd. Teise asjana on Cicero esimeses kõnes eriti kriitiline Rooma kohtusüsteemi ja selle korrupsiooni koha pealt, tuues esile järgneva aasta magistraatide korrumppeerumuse. Peale avakõne pidamist ei hakanud Cicero oma põhikõnet pidama, vaid alustas kohe tunnistajate ülekuulamisega: „*Lõpuks esitan ma süüdistuse niimoodi, kohtunikud, toon ette selliseid, nii tuntud, nii tõendatud, nii suuri, nii ilmselgeid asju, et keegi ei saa üritada teilt nõuda, et te ta soosingu tõttu õigeks mõistaksite.*“¹⁰³ ja „*Selle kiituse vilja, mille võib noppida otsast lõpuni kõnelemise eest, jätame teiseks korraks; praegu süüdistame*

---

⁹⁹ Cicero, *In Verrem*. 1. 6.

¹⁰⁰ Tollal pidi lause: „Ma olen Rooma kodanik“ päästma igas impeeriumi nurgas. Verres oli sellele vaatamata Rooma kodanikke risti löönud (Cicero, *In Verrem*. 2. 5. 147, 2. 5. 168).

¹⁰¹ Cicero, *In Verrem*. 1. 13-14.

¹⁰² Cicero, *In Verrem*. 1. 40.

¹⁰³ Cicero, *In Verrem*. 1. 48.

*sedas mees arveraamatute, tunnistajate, eraisikute ja avalike kirjade tunnistuste ning dokumentide abiga.*¹⁰⁴

Peale koletuid süüdistusi põgenes Verres kohtuistungilt, minnes vabatahtlikult eksiili. Kuna tunnistajate süüdistused olid niivõrd rängad, ei jäänud vandekohtunikel muud üle kui Verres süüdi mõista.¹⁰⁵ Plutarchos väidab, et kahjunõudena saadi 750 tuhat denaari (3 miljonit sestertsi), mis oli niivõrd madal, et Cicerot oldi altkäemaksu võtmises süüdistatud, kuna eelkõnes oli ta nimetanud Verrese tehtud kahjudeks 40 miljonit sestertsi.¹⁰⁶ Oma ülejäänud materjalid, mida Cicero plaanis kõnedena kohtus esitada on ta hiljem kirja pannud, moodustades neist veel viis kõnet.

2.3. Ediid

Cicero valiti ediidiks jällegi noorimas võimalikus eas ja üksmeelse otsusega. Ediidiks kandideeris Cicero samal aastal, mil ta süüdistas Verrest.¹⁰⁷ Tema ediidiaeg oli möödunud tagasihoidlike kuludega.¹⁰⁸

Ediidide ülesanne oli enamjaolt Rooma linnas tegelemine majanduslike aspektidega, kuid ka avaliku korra hoidmine ja pidustuste korraldamine. Cicero on ediidiameti pidamise vajalikkust hästi mõistnud. Rääkides rikka Mamercuse¹⁰⁹ loobumisest ediidiametist, ning seejärel ebaõnnestumisest konsulivalimistel, tõdeb Cicero, et rahva südame võitmiseks on ediidiaasta vajalik, sest rahvale meeldivad lõbustused. Ise ta polnud lõbustuste pakkumisega rahvale üle pingutanud, tema väljaminekud olid olnud väga tagasihoidlikud.¹¹⁰ Cicero mainib kaitsekõnes 62. aasta konsulile Lucius Licinius Murenale¹¹¹, et ta oli ediidina korraldanud Rooma rahvale mängud, kuid ta oli olnud üllatunud Antoniuse korraldatud mängudest.¹¹²

---

¹⁰⁴ Cicero, *In Verrem*. 1. 33.

¹⁰⁵ Cicero, *In Verrem*. 2. 1. 1.

¹⁰⁶ Plutarchos, *Cicero*. 8. 1. ja Cicero, *In Verrem*. 1. 56. Sitsiillased teda ei süüdistanud, nad olid talle tänulikud.

¹⁰⁷ Cicero, *Divinatio in Q. Caecilium*. 70. Cicero mainib, et ta on eas, mil ta saab ediidiks kandideerida. Ka mainib ta oma eelkõnes Verrese vastu (*In Verrem* 1. 30.), et ta saab järgneval aastal ediidiks, samas kui Hortensius saab konsuliks.

¹⁰⁸ Cicero, *De Officiis*. 2. XVII, 59.

¹⁰⁹ Tõenäoliselt Mamercus Aemilius Lepidus Livianus, kes 79. aastal ebaõnnestub konsulivalimistel, kuid sai siiski 77. aastal konsuliks.

¹¹⁰ Cicero, *De Officiis*. 2. XVII, 59-60.

¹¹¹ Oma konsuliaastal kaitseb Cicero Murenat kohtus altkäemaksusüüdistuses, oma vana sõbra, advokaat Servius Sulpiciuse vastu. Murena selja taga on raskekahurvägi: Cicero, Crassus ja Hortensius. Murena mõistetakse õigeks, kuigi ta oli arvatavasti süüdi (Paterson 2004, 89-91).

¹¹² Cicero, *Pro Murena*. 40. Tema jutu mõte on, et Antoniuse (tõenäoliselt Hybrida) korraldatud mängud olid suurejoonelisemad.

Cicero vähekulukale ediiliajale aitasid kindlasti kaasa ka aasta varem toimunud Verrese protsessi järelmõjud. Cicero ediiliajal tõid Verrese alistamise üle tänulikud sitsiillased talle saarelt erinevaid kaupu.¹¹³ Samuti oli Cicero nüüd Roomas parimaks advokaadiks, peale Hortensiuse alistamist, ning see kuulsus pidi ka talle tooma tähtsamaid kohtuprotsesse, ning seega rikkalikumaid kingitusi¹¹⁴. See edu võimaldas mitte just kõige rikkamal Cicerol ediiliaja kenasti läbi elada.

2.3.1. Cicero seotus *Lex Gabinia*-ga

67. aastal kehtestati *lex Gabinia* seadus, mis andis Pompeiusele Vahemere piraatide vastu võitlemiseks erakorralised volitused.¹¹⁵ Piraadid olid Rooma toiduvarude transpordi ära lõiganud, ning oli vaja kiiresti tegutseda. Pompeius ajas piraadid vahemerelt vaid neljakümne päevaga minema, viies sõja nende vastu Kiliikiasse Väike-Aasias. Ta andis neile piraatidele, kes alla andsid, isegi maad.¹¹⁶

Cicero, kes oli tollal jõudmas Rooma poliitika eliiti, kandideerides samal aastal preetoriks, seotust selle seaduse vastuvõtmisega pole täpselt teada, kuid võib nii mõndagi oletada. Cicero vaadetele oleks omasem selle lepingu vastu olemine, kuna see andis Pompeiusele kui üksikisikule väga suure võimu, mis avardaks võimalusi ainuvõimuks. Vabariikliku korra vankumatu toetajana pidi Cicero *lex Gabinia*-le, vähemalt tema vaadetele põhinedes, vastu olema. Samas aga soovis seda erakorralist võimu Pompeius – kuulus väejuht, kelle toetust ta võis juba sel perioodil otsima hakata. Siia võib tuua ka muidugi ka Cicero isekaid põhjuseid, et *lex Gabinia*-t toetada ja seega Pompeiuse soosingusse tõusta – Pompeiuse kui Rooma võimsaima väejuhi toetus oleks Cicerole kindlasti konsulivalimistel ära kulunud. Isegi kui Cicero *lex Gabinia* vastuvõtmiseks tööd ei teinud, aitas ta kindlasti aga Pompeiuse leeril *lex Manilia* vastu võtta.¹¹⁷

2.4. Preetor

Cicerol jäi astuda *cursus honorum*-is enne konsuliks kandideerimist veel viimane samm – preetoriamet. Preetorid olid Rooma ühiskonnas kohtumõistjad, kelle peamiseks ülesandeks oligi kohtuprotsesside korraldamine. Kõrgeim preetoriamet oli linnapreetor, kellest sai peale

---

¹¹³ Plutarchos, *Cicero*. 8. 2.

¹¹⁴ *Lex Cincia* keelas advokaadil oma töö eest tasu võtta. See seadus ei keelanud aga vastu võtta heldeid kingitusi (Powell jt. 2004, 13).

¹¹⁵ Gabiniuse seadus sai nime Pompeiuse toetajast tribuuni Aulus Gabiniuse järgi.

¹¹⁶ Livius, 99. 3.

¹¹⁷ Vt ptk 2. 4. 1.

konsuleid tähtsuset kolmas mees Rooma linnas. Kohtukolleegiumid jaotati preetorite vahel liisutõmbamisega.¹¹⁸ Preetoriks kandideerimise eelduseks oli läbitud kvestoriamet ning kandideerija pidi olema vähemalt 39. aastane.¹¹⁹

Cicero sai, nagu eelnevotesegi magistraadiametitesse varaseimas võimalikus eas.¹²⁰ Tema vend Quintus mainib oma teoses „Konsuliks kandideerimisest“, et Cicero oli preetoriks kandideerinud samal aastal koos Gaius Antonius Hybridaga.¹²¹ Cicero kirjutab Atticusele oma tulevastest preetorivalimistest, kuid ei soovi, et Atticus muud oma tegemised sinnapaika jätaks ning talle valimistel toeks tuleks.¹²²

Preetorivalimiste ajal, 67. aasta suvel, oli hääletamine kahel korral katkestatud, aga Cicero oli oma sõnade järgi kõigil kolmel hääletuskorral esimeseks preetoriks valitud, ehk kandidaatidest kõige enam hääli saanud.¹²³ Tema edu oli Rooma ajaloos esmakordne.¹²⁴ Kui mõelda sellele, miks hääletamine kahel korral oli katkestatud, võib leida mitmeid põhjuseid. Cicero ise mainib oma kirjas Atticusele, et ta ei tea täpselt, millal valimised toimuvad¹²⁵, sest neid oli tõenäoliselt juba mitu korda edasi lükatud. Valimiste katkestamise põhjuseid võis olla mitu, näiteks *lex Gabinia* vastuvõtmise järellainetused, sest see viis Pompeiuse toetajad ja lihtrahva senatiga vastasseisu, mis võisid põhjustada rahvameeleavaldusi. Teiseks variandiks oleks samal aastal, konsulite Gaius Calpurnius Piso ja Marcus Acilius Glabrio valitsusajal, toimunud rahvatribuuni Gaius Corneliuse seadusettepanek altkäemaksu vastu võitlemiseks senatis. Paljud senaatorid, kaasa arvatud konsul Piso, olid selle vastu, kuid rahvale see meeldis¹²⁶, ning see tekitas samuti konflikte, mis võisid valimisi takistada.

Kuigi Cicero oli valitud esimeseks preetoriks, saades kõige rohkem hääli, ei tähendanud see aga seda, et ta saaks tähtsaimale preetoriametikohale – linnapreetoriks. Nii Cassius Dio kui Cicero ise väidavad, et valitud preetorite vahel heideti liisku, ning niimoodi jaotati

---

¹¹⁸ Cassius Dio, 42. 22. 2. ja Cicero, *In Verrem*. 1. 21.

¹¹⁹ Vt ptk 2.

¹²⁰ Cicero, *De Officiis*. 2. XVII, 59.

¹²¹ Q. Cicero, *On running for consulship*. 2. Quintus toob välja ka erinevaid Hybridat kõlvatusi, mis viisid ta näiteks varasemalt senatist väljaviskamiseni.

¹²² Cicero, *ad Att.* 1. 10.

¹²³ Cicero esimeseks preetoriks valimist nimetab Asconius (85.) ja Cicero ise oma teoses *Brutus* (321.).

¹²⁴ Cicero, *Pro Lege Manilia*. 1. 2. Cicero edu preetorivalimistel mainib ka Plutarchos (*Cicero*. 9. 1.).

¹²⁵ Cicero, *ad Att.* 1. 11.

¹²⁶ Cassius Dio, 36. 38-39.

kohtukollegiumide juhtimised¹²⁷ Gruen väidab, et Cicero sai liisuheitmise tulemusena endale väljapressimiste kohtu.¹²⁸

Plutarchose järgi oli Cicero olnud hea preetor, inimesed olid tema tegevusi pidanud ausaks ja õiglasteks. Plutarchos on Cicero preetoriajast ka mõned kohtulood välja toonud. Esimeses kirjeldab ta mõjuka Gaius Licinius Maceri, Cicero ühe suurema poliitilise vastase ja hilisema triumviri Marcus Licinius Crassuse sõbra kohtuasja, keda süüdistati pettuses.¹²⁹ Olles kindel, et ta võidab protsessi, oli ta valmistanud tähistama minema, kuid Cicero poolt juhitud kohus oli ta süüdi mõistnud. Crassus oli talle seda teatama tulnud, seepeale pöördus Macer tagasi koju, heitis voodisse ja suri, tõenäoliselt pettumusest. Teiseks toob Plutarchos välja raske iseloomuga Publius Vatiniuse, kes oli Cicero kohtu ees seisnud, ning midagi nõudnud. Cicero oli soovinud aega järelemõtlemiseks, kuid Vatinius, kellel olid paistetanud kael, oli torganud, et kui tema oleks preetor, ei venitaks ta sellega nii kaua. Cicero oli talle teravalt vastanud „Mul aga pole sellist kaela nagu sul.“¹³⁰ See märkus näitab Cicero võimet olla oma poliitiliste vastaste vastu sõnades terav ja julm.

Preetoriaja jooksul tegutses Cicero ka õpetamisega. Ta juhendas noort rikkast perekonnast pärit Marcus Caeliust, keda oli juhendanud ka Crassus.¹³¹ Cicero kiidab „*Brutus*-es“ Caeliust, kui too veel tema juhendamisel tegutses, ka siis kui too tribuuniks sai. Tema oraatorianded tegid samuti Cicerole heameelt, kuid kui Caelius sai ediiliks, kui Cicero ise Kiliikias oli, jäi ta Cicerole võõraks ning hakkas lävima valede inimestega, kellelt ta halba mõju sai.¹³² On ka teada, et ta süüdistas kohtus edukalt Gaius Antonius Hybridat, keda Cicero kaitsta üritas.¹³³ Caelius tapeti hiljem Caesari pooldajate poolt, kuna ta tegutses liialt diktaatori tahte vastaselt.¹³⁴

2.4.1 Lex Manilia

Olulisim poliitiline käik Cicero preetoriaja jooksul oli avaliku toetuse kuulutamine Pompeiusele, kõnes *Pro Lege Manilia* (*Lex Manilia* toetuseks). Preetoriajast saadik hakkas Cicero üha enam poliitiliselt Pompeiusele lähenema. 66. aastal, oma preetoriajal pidas ta

---

¹²⁷ Cassius Dio, 42. 22. 2. ja Cicero, *In Verrem*. 1. 21.

¹²⁸ Gruen 1995, 159 See ametipost pidi olema Grueni arvates mitte kadestust vääriv.

¹²⁹ Seda kohtuprotsessi nimetab ka Cicero oma kirjas Atticusele (*ad Att.* 1. 4.).

¹³⁰ Plutarchos, *Cicero*. 9.

¹³¹ Cicero, *Pro Caelio*. 9 ja Quintilianus, 12. 11. 6.

¹³² Cicero, *Brutus*. 273.

¹³³ Cicero, *Pro Caelio*. 74. ja Strabo, 10. 2. 13. Cicero kaitses Hybridat tõenäoliselt Makedooniast tulevate tulude tõttu.

¹³⁴ Cassius Dio, 42. 22-25.

selgelt Pompeiust toetava kõne *Pro Lege Manilia*, millega avaldas toetust ka *lex Manilia*-le, millega Pompeiusele antaks ülemjuhtimine Väike-Aasias. *Lex Manilia* oli rahvatribuun Gaius Maniliuse¹³⁵ poolt esitatav seadus. Käimas oli sõda Pontose kuninga Mithridatese vastu, kuid roomlased polnud peale algset edu enam edusamme näidanud. Rooma vägede ülemjuhatajaks Mithridatese-vastases kampaanias oli 74. aasta konsul Lucius Licinius Lucullus, kellel tekkisid aga probleemid allumatusega sõdurite hulgas.¹³⁶

Manilius üritas algselt ellu viia vabakslastuile hääletusõiguse andmist, kuid senat oli kategooriliselt sellele vastu. Manilius pidi otsima seejärel toetust mujalt, ning peale mõningaid katseid üritas ta läheneda Pompeiusele, rääkides läbi Gabiniusega, kes oli Pompeiusele lähedane isik. Manilius lubas Pompeiusele vaenulike kuningate, Mithridatese ja Armenia kuninga Tigranese vastase sõja juhtimist, ning Bitüünia ja Kiliikia provintside asevalitsemist.¹³⁷ See idee leidis poolehoidu ka senatis, ning seda asusid toetama ka nii Caesar kui Cicero. Cassius Dio arvab, et nimetatud mehed toetasid seda eelnõud seetõttu, et nad teadsid, kust poolt tuuled puhuma hakkavad, ning kelle poole on kasulik hoida. Cicero, kes pürgis kõrgema võimu poole, oli olnud kindel, et tema otsus selle eelnõu puhul on määrava tähtsusega. Ta asus peale ühe kui teise poole toetamist viimaks Pompeiuse toetajate poolele, lubades Maniliuse eest rääkida. Seekord, erinevalt *lex Gabinia*-st, sellele eelnõule erilist vastupanu ei osutatud. Veel mainib Dio, et Cicero laveerimine kahe poole vahel näitas teda rahva seas kahepalgelisena.¹³⁸

Rooma ülemkiht oli selle üle pettunud olnud, kuid Manilius saavutas *lex Manilia* vastuvõtmise, mis andis Mithridatese sõja juhtimise Pompeiuse käsutusse. Livius lisab, et [...] kõne oli olnud suurepärase.¹³⁹ Sinna lünka võime tõenäoliselt Cicero nime panna, kuna tema *Pro Lege Manilia* oli kindlasti selle küsimuse aspektis otsustava tähtsusega.

Tõesti, Cicero otsus astumaks Pompeiuse poolele võib olla küsitav, kuna, nagu ütleb Cassius Dio, Cicero otsustas valida rahva poolehoidu, kuigi oli, varem ka sõnades, kui kogu oma eluaja

---

¹³⁵ Cicero kaitses Maniliust oma preetoriaja lõppedes kohtus (Plutarchos, *Cicero*. 9. 4-7.).

¹³⁶ Cassius Dio, 36. 16.

¹³⁷ Seda mainivad nii Cassius Dio (36. 42.) kui ka Plutarchos (*Pompeius*. 30).

¹³⁸ Cassius Dio, 36. 43-44.

¹³⁹ Livius, 100. 1. Antud koht on Liviuse tekstis katkendlik.

hinges, optimaat. Ta oli eelistanud ka rahvatribuuni ametile ediili positsiooni, kui oli tulnud valik teha.¹⁴⁰

3. Konsul Cicero

Cicero hiilgeajaks Rooma vabariigi poliitikas sai tema konsulaat 63. aastal. Konsuli ametikoht kõrgeim positsioon vabariigis, mille poole pürgisid kõik poliitilisse ellu suundunud inimesed, aga saavutasid vaid vähesed. Konsuliamet oli iga poliitiku unistus. Nagu teistel eelnevatel magistraadiametitel, oli ka konsuliameti pikkuseks üks aasta. Konsulid vastutasid kogu riigi poliitika eest, saades endale kõrgeima võimu ehk *imperium*-i. Konsulid kirjutati ka ajalukku, kuna aastaid nimetati nende järgi.

3.1. Cicero võitlus konsulivalimistel

Preetoriumetile järgnenud aastad enne konsulivalimisi olid Cicero jaoks tegusad. Ta teeb usinalt eeltööd konsuliks kandideerimiseks. 65. aasta kirjas Atticusele toob Cicero välja kandidaate, kes võivad konsulivalimistel koos temaga kandideerida. Nendeks on Publius Sulpicius Galba, Gaius Antonius Hybrida, Quintus Cornificius, Marcus Caesonius, Gaius Aquilius Gallus, Lucius Sergius Catilina, Aufidius Lurco ja Marcus Lollius Palicanus.¹⁴¹ Asconius oma kommentaarides Cicero *In Toga Candida*-le toob välja tegelikud vastased 64. aasta valimistel Cicerole. Nendeks on eelnimetatud meestest ainsad kaks patriitslikust suguvõsast pärit kandidaati Galba ja Catilina, ning plebeilikud Antonius ja Cornificus. Cicero poolt mittepakutud kandidaadid on veel Gaius Licinius Sacerdos ja Lucius Cassius Longinus. Kandidaatidest ebaväärikate ja ohtlikena toob Asconius välja just Catilina ja Antoniuse.¹⁴² Koos Ciceroga kandideeris seega seitse kandidaati kahele konsulikohale. Cicero valimiskampaaniaks tuleb Rooma talle appi ka sõber Atticus, kelle suhted kõrgklassiga olid kindlasti Cicero poliitilise elu jaoks väga olulised.¹⁴³ Konsuliks sai Cicero kandideerida 64. aasta suvel, kui ta oli 42. aasta vanune.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Cassius Dio, 36. 43. 4-5. Muidugi tuleb mõista, et tribuuni ametikoht oli Sulla poolt nii mahatehtudja tähtsuse kaotanud, et selleks kandideerida oli poliitiku, kes tahtis *cursus honorum*-l kõrgemale tõusta, karjääri surm. Tribuunide võim taastati samal, Pompeiuse ja Crassuse konsuliaastal, kui Cicero kandideeris ediiliks.

¹⁴¹ Cicero, *ad Att.* 1. 1.

¹⁴² Asconius, 82.

¹⁴³ Cicero, *ad Att.* 1. 2.

¹⁴⁴ Cicero (*Philippicae*. 5. 48.) väidab, et Aleksander Suur suri 33. aastaseks, 10 aastat nooremana kui on Rooma konsuliiga.

65. aastal oli tema vastane konsulivalimistel, Catilina, palunud Cicerot hakata tema kaitseadvokaadiks. Cicero kirjutab sellest Atticusele, olles kahevahel, kas minna teda kaitsma või mitte. Sellest kirjutab ka Asconius, andes mõista, et Cicero ikkagi tema kaitsmist ette ei võtnud. Catilina oli Asconiuse sõnul õigeks mõistetud, kuigi kahtlustati tema kokkumängu Clodius Pulcheriga, kes oli Catilinat süüdistanud väljapressimistes, mida ta oli Aafrikas asehaldurina toime pannud.¹⁴⁵ Cicero keeldumine kaitsmisest võis olla seotud asjaoluga, et Catilina oli liiga ilmselgelt süüdi, ning see võis käia Cicero südametunnistuse vastu. See võis olla ka üheks põhjuseks, miks Catilina Cicerot niivõrd vihkama hakkas. Selles, et Catilina õigeks mõisteti, pidi olulist rolli mängima tõenäoliselt ka altkäemaksud kohtunikele.

Cicero peab Asconiuse poolt kommenteeritud kõne *In Toga Candida* ehk Valges Toogas mõned päevad enne konsulivalimisi, mil senat tahtis läbi viia altkäemaksu-vastast seadust, mille vetostas tribuun Quintus Mucius Orestinus. Orestinus oli tõenäoliselt Crassuse leeri poolt äraostetud, kuna vastasel juhul poleks tal olnud tõenäoliselt mõtet seda eelnõud vetostada ega seega Cicerole ebameeldivusi põhjustada, kuna Cicero oli teda varem kohtus kaitsnud. Cicero peab kõne just Catilina ja Antoniuse vastu, kelle selja taga seisid Marcus Crassus ja Gaius Caesar. Cicero kõneleb Catilina ja Antoniuse salajastest kokkulepetest õilsa päritolu mehega, kelle plaan on ära osta konsulivalimised.¹⁴⁶ Kõne jätkudes hurjutab ta pikalt tribuun Orestinust ja tema tänamatust. Varsti jõuab aeg ka Catilina ja Antoniuse kritiseerimiseni. Cicero ei pea kumbagi sobilikuks konsulikandidaadiks, kirjeldades esimest kui julmurist mõrtsukat ja teist kui alandlikku kelmi. Catilina saab muidugi suurema kriitika enda kaela. Mõlemad häbistatud senaatorid ei suutnud Cicerole midagi tarka vastata, vaid nad olid teda vaid tema päritolu suunal solvanud.¹⁴⁷

Lõpetuseks lisab Asconius, et Cicero oli konsuliks valitud sajandite kõige ühepoolsemal hääletusel. Teise koha sai napilt Antonius Hybrida, andes sellega Catilinale taaskord juurde viha ning alatust riigivastast tegevust plaanida.¹⁴⁸ Cicero ise aga oli esimene *homo novus*, kes oli suutnud noorimas võimalikus eas ehk *suo anno* esimesel korral konsuliks saada.

Kohe peale Cicero konsuliametisse astumist esitati populaaride poolt välja Rulluse agrarseadus. Tribuun Publius Servilius Rulluse poolt välja käidud seadus kohustas riiki looma 10-mehelist komisjoni, kellel oleks piiramatu võim kogu imperiumis. Seadus leidis

---

¹⁴⁵ Cicero, *ad Att.* 1. 2. ja Asconius, 66. ja 87.

¹⁴⁶ Selle all mõtleb ta tõenäoliselt Crassust.

¹⁴⁷ Asconius, *In Toga Candida*.

¹⁴⁸ Asconius, 94.

senatis palju poolehoidu, eriti populaaride seas. Üheks toetajaks oli ka Cicero kaaskonsul Hybrida, kes lootis saada üheks neist kümnest piiramatu võimu kandjaks. Cicero oli aga kategooriliselt selle seaduse vastu, pidades sellevastase kõne ning meelitades Hybrida enda poolele. Ta nimelt vahetas Hybridaga liisuga tõmmatud provintsid. Hybrida sai nüüd Cicero rikkama Makedoonia kui Cicero sai Gallia Cisalpina. See akt aga tegi Hybrida, kellel olid varasemalt tugevad sidemed Catilinaga, sel raskel ajal Cicero liitlaseks. Cicero saavutaski oma suurepärase ilukõne ning Hybrida toetusega selle, et seaduseelnõu lükati tagasi.¹⁴⁹

3.2. Catilina vandenõu

Vaesunud patriitsi Lucius Sergius Catilina riigipöördekatse peatamist on Cicero elust kindlasti kõige rohkem käsitletud. See sai riigimehe suurimaks triumfiks, kuid mõne aasta möödudes tõi kaasa ebameeldivaid tagajärgi. Vandenõu mõistmiseks peab esmalt rääkima Catilinast endast.

Lucius Sergius Catilina oli õilsast soost mees, tugev nii kehalt kui vaimult, kuid halva ja rikutud loomuga, nagu iseloomustab teda Sallustius. Tema iseloomus on märke julmusest ja agressioonist.¹⁵⁰ Sallustius kujutab teda tõeliselt rikutuna, kes võib tõesti riigivastast vandenõud korraldada. Ka tema suguvõsa kehv rahanduslik seis pidi mõjutama paljusid tema otsuseid.¹⁵¹ Catilinal pidi olema lihtne koguda endale toetajaid, kellest paljud, nagu temagi, olid võlgades või laostunud. Tema ümber kogunes kõiksugu jätiseid ja kurjategijaid. Eriti tahtis ta, et tema ümber oleksid noored, keda ta saaks mõjutada enda tahtmist järgima.¹⁵²

Catilina oli esimest korda soovinud konsuliks kandideerida 66. aastal, kui ta oli naasnud Aafrikast, kus ta oli olnud propretor. Sel aastal ei lubatud tal aga kandideerida, sest ta ei suutnud õigeaks ajaks oma kandidatuuri üles seada. Samuti kahtlustati teda väljapressimises propretorina tegutsemise ajal. Pettunud ebaõnnestumisest, valmistus Catilina riigipöördekatseks, koos noore, kuid kõrgest soost Gnaeus Pisoga ning samal aastal konsuliks valitud, kuid altkäemaksusüüdistustega sellelt kohalt eemaldatud Publius Autroniusega.¹⁵³ Nende plaan oli detsembris tappa kinnitatud konsulid Lucius Cotta ja Lucius Torquatus, kuid asi sai avalikuks ning plaan lükati edasi uue aasta veebruarisse. Nüüd otsustati veel suuremalt

---

¹⁴⁹ Plutarchos, *Cicero*. 12. 2-6. Hybrida pidi tõenäoliselt osa Makedoonia tuludest siiski Cicerole andma (Cicero, *ad Att.* 1. 12.).

¹⁵⁰ Tema rikutust näitab ka Vesta neitsiga seksuaalvahekorda astumine. Vt ptk 1. 4. 1.

¹⁵¹ Sallustius, 5.

¹⁵² Sallustius, 14.

¹⁵³ Sallustius (18. 2.) nimetab tõeselt Publius Autroniust, kui Suetonius (*Caesar*. 9. 1.) nimetab sama koha peal Lucius Autroniust, kes oli tegelikult aga Publiuse poeg, ning kellel polnud selle asjaga pistmist.

tegutseda, tappa ka enamik senaatoreid. Kuid ka uus plaan jäi katki. Seda vandenõu, mis tegelikult käiku ei läinud, nimetatakse Catilina esimesks vandenõuks.¹⁵⁴ Palju olulisemaks sai aga teine Catilina vandenõu.

Ebaõnnestunud esimesel korral, hakkas Catilina uuesti riigivastast vandenõud sepitsema. Ta kutsus oma toetajad¹⁵⁵ kokku ning pidas neile innustava kõne, millega utsitas neid vabariiki üle võtma. Ta lubas võlgade kustutamist, rikaste vara konfiskeerimist, kõrgeid ameteid ning muud, mida tema ja ta kaaslased ihkasid. Ise ta soovis taaskord eelkõige konsuliametit. Peale kõnet oli ta lasknud kohalolijatel juua veiniga segatud inimverd, et keegi neist ei reedaks arutatud plaani. Seda pühalikku vannet rikkus aga senatist kõlvatuste tõttu eemaldatud Quintus Curius, kes rääkis Catilina plaanidest oma armukesele Fulviale, kes omakorda levitas kuuldud saladusi teistele. Sallustius tõdeb, et teadmine, et Catilina plaanib riigi vastu koletuid tegusid oli peamiseks põhjuseks, miks Catilina kaotas 64. aastal konsulivalimised.¹⁵⁶

Catilina aga ei jätnud üritamist. Järjekordsest ebaõnnestumisest uut viha ammutanud mees üritas korraldada midagi veel suurejoonelisemat. Ta hakkas koguma relvi üle kogu Itaalia, ning liitis vandenõuga Sulla veterani Gaius Manliuse, kes hakkas koguma Etruuriasse riigivaenulikke sõjaväge.

Catilina kandideeris 63. aastal taaskord konsuliks, kuid tema ees oli üks takistus – Cicero. Marcus Tullius oli saanud Catilina plaanidest teada, eelnimetatud Quintus Curiuse kaudu. Cicero oli toonud ka Gaius Antoniuse enda poolele, vahetades temaga liisuga tõmmatud provintsid. Valimispäeval oli Cicero Plutarchose järgi ilmunud uue aasta magistraatide valimisi juhtima soomusrüü tooga all. Ta olevat rahvale aeg-ajalt soomusrüüd vilksamisi näidanud, et neile selgeks teha, et riik ja konsul on hädaohus. See, eelkõige demonstratiivne akt, ning kõne, mille ta pidas senatis paar päeva enne valimisi, kandsid vilja, mõjutades rahvast ning aristokraatiat Catilina poolt mitte hääletama.¹⁵⁷ Seega Catilina ebaõnnestus järjekordsetel valimistel. Vihasem kui varem, valmistus ta veelgi äärmuslikemateks abinõudeks. Ta otsustas Cicero tappa, et too tema riigipöördeplaanidele enam ette ei jääks.

---

¹⁵⁴ Sallustius, 18. Suetonius (*Caesar*. 9.) arvab, et selles vandenõus oli oma osa ka Caesaril ja Crassusel.

¹⁵⁵ Sallustius (17. 3-7.) toob nendena välja senaatorite seast: Publius Lentulus Sura, Publius Autronius, Lucius Cassius Longinus, Gaius Cethegus, Publius Sulla, Servius Sulla ja ta pojad, Lucius Vargunteius, Quintus Annius, Marcus Porcius Laeca, Lucius Bestia, Quintus Curius. Ratsanike hulgas: Marcus Fulvius Nobilior, Lucius Statilius, Publius Gabinius Capito, Gaius Cornelius. Palju toetajaid oli olnud ka kolooniatest ja munitsiipiumidest. Samuti ka Rooma aristokraate ning noorsugu. Arvati ka, et vandenõu osaline oli Marcus Licinius Crassus. Sallustius ei maini aga Caesarit, kellega ta teatavasti oli olnud sõbralikes suhetes. Hiljem (21. 3.) mainib ta ka Catilina sõbra Gaius Antonius Hybrida toetust vandenõule.

¹⁵⁶ Sallustius, 20-24. 1.

¹⁵⁷ Plutarchos, *Cicero*. 14. 7-8.

Cicero sai aga Curiuse kaudu teada endale mõeldud atentaadiplaanist, ning võttis vajalikud meetmed tarvitusele. Catilina oli taaskord määratud ebaõnnestuma.

Rõhudes nüüd täielikult militaarsetele riigipöördele, lasi ta Manliusel Etruurias lihtrahvast üles ässitada, et nad Rooma vastu astuksid. Samuti oli vandenõulastel plaanis kasutada ülestõusul ka orjade ja gladiaatorite abi. Catilinale orjade kaasamise plaan ei meeldinud. Ta oli kindel vandenõu tugevuses, ning ei tahtnud siduda oma operatsiooni orjadega.¹⁵⁸ Lentulus soovitas ikkagi oma kirjas Catilinale, mis küll Cicero otsustava tegevuse tõttu adressaadini ei jõudnud, orjade abi kasutada: „*Palu abi kõikidelt, isegi kõige madalamatelt.*“¹⁵⁹

Sallustius seda küll ei maini, aga Cicero juurde olid ühel oktoobrikuu ööl tulnud Rooma prominentsemad isikud, Marcus Crassus¹⁶⁰, Marcus Marcellus ja Scipio Metellus. Neile oli toimetatud kirjad, kus soovitati neil linnast lahkuda, kuna seal hakkab Catilina juhtimisel toimuma veresaun. Cicero avaldas need kirjad järgmisel päeval senatile, koos endise preetori Quintus Arriuse teatega, milles väideti, et Etruurias kogutakse Manliuse juhtimisel suurt sõjaväge. Senat nõustus Cicerole ja Hybridale andma erakorralised volitused, et Roomat ohust päästa.¹⁶¹

Catilina ise aga jäi Rooma, ning käis jultunult edasi ka senatiistungitel, kuigi teati tema osalust riigivastases plaanis. Viimaks pidas Cicero senatis, nähes, et Catilina on jultunult istungil¹⁶², suurepärase kõne, mida teatakse Cicero esimese kõnena Catilina vastu. See kõne algab kuulsate lausetega: „*Kui kaua ometi, Catilina, kavatsed sa kuritarvitada meie kannatust? Kui kaua veel mõnitavad meid su määratsevad meeled? Millise piirini hoopleb su ohjeldamatu jultumus?*“¹⁶³ Cicero hävitab selles kõnes Catilina prestiiži täielikult, utsitades teda maapakku minema. Catilina oli algselt vastu vaielnud, niisiis oli Cicero küsinud senatilt, mida Catilinaga teha. Senat oli peamiselt vaikseks jäänud. Siis oli Cicero küsinud, kas nad saadaksid väerika Quintus Catuluse maapakku, mille peale senaatorid olid valjult protestteerima hakanud. Seega märkis Cicero Catilinale, et eelnev senati vaikus oli nõusolek tema maapakku saatmiseks.¹⁶⁴ Samal öösel lahkuski Catilina viimaks Roomast, et liituda Manliuse ja tolle kogutud sõjaväega. Järgmisel päeval kutsus senat kokku rahvakoosoleku ja

---

¹⁵⁸ Sallustius, 56. 5.

¹⁵⁹ Sallustius, 44. 5.

¹⁶⁰ Crassus oli eelnevalt olnud arvatav Catilina toetaja, kuid tõenäoliselt asjade käigust ehmununa vahetas pooli.

¹⁶¹ Plutarchos, *Cicero*. 15.

¹⁶² Plutarchose (*Cicero*. 16. 4-5.) järgi istusid kõik senaatorid Catilinast võimalikult kaugele, ning kui ta rääkis katkestasid senaatorid teda, karjudes temast üle.

¹⁶³ Cicero, *Oratio in Catilinam*. 1. 1.

¹⁶⁴ Diodorus Siculus, 40. 5a.

Cicero pidas rahvale oma teise kõne Catilina vastu. Nende kõnede tähtsust ei tohi kindlasti alahinnata, kuna Cicero olulisim saavutus oli nii senatile kui rahvale näitamine, et Catilina on vabariigile ohtlik, ning et ta tuleb peatada.

Cicero kasutab osavalt ära gallide hõimu, allobroogide saadikuid, vandenõulaste kindlakstegemiseks. Allobrooge kutsuti Publius Lentuluse poolt mässuga liituma. Allobroogid pidid tagasiteel Galliassa kaasa võtma Roomas pesitsevate vandenõulaste kirju Catilinale. Sallustiuse järgi nõudsid allobroogid, Cicero korraldusel, tähtsate vandenõulaste poolt allkirjastatud ja pitseeritud kirju, mida kodumaale tõestuseks viia. Cicero oli aga sellest teadlik, ning saatis preetorid Lucius Flaccuse ja Gaius Pomptinuse koos sõjaväega allobroogide saadikuid ja nendega koos olevat vastset vandenõulast Titus Volturciust¹⁶⁵, Mulviuse silla juurde ootama. Ja kui allobroogid ja Volturcius sillale jõudsid, võtsid preetorid oma sõjaväega nad vahi alla, ning viisid leitud kirjad Cicerole, kes avas need järgmisel päeval senatis. Allobroogide teavitusel saatis ta preetor Gaius Sulpicuse vandenõulase Gaius Cetheguse majja, kust leiti palju relvi, mida oleks kasutatud vabariigi-vastases mässus. Kui kirjad olid senatis üle loetud, tunnistasid vandenõulased need kirjad omaks. Need viis vandenõulast olid Publius Lentulus Sura, Gaius Cethegus, Lucius Statilius, Publius Gabinius Capito ja Caeparius Terracinast. Nad paigutati eraldi erinevate senaatorite kodudesse valve alla. Cicero pidas samal päeval rahva ees oma kolmanda kõne Catilina vastu, kus ta rahustab rahvast, kuna vandenõu on avastatud ning Rooma pole enam ohus. Lihtrahvas, kes varem oli toetanud pigem Catilina eesmärke, ülistasid nüüd Cicerot ning oli õnnelik, et Roomat maha ei põletatud ega muid Catilina jõletuid plaane ellu ei viidud.¹⁶⁶

Kuid Cicero pidi ikkagi välja mõtlema, mida vandenõulastega peale hakata, sest nende toetajad tekitasid linnas väiksemat sorti mässe, millesse pidid sekkuma Cicero kokku kutsutud kaitsesalgad. Mackay arvab, et Cicero kiirustamine vandenõulaste hukkamiseks oli seotud Pompeiuse peatse naasmisega, kuna ta võis karta, et Pompeius naaseb nagu Sulla, kasutades sõjalist jõudu poliitiliste nõudmiste esitamiseks.¹⁶⁷ Plutarchose järgi aitas konsuli kimbatusest üle saada jumalik enne, mis oli juhtunud *Bona Dea* ohvritalituse ajal. Altarituli oli juba kustunud olnud, kui äkitselt oli sealt leek tõusnud, ning Vesta neitsid käskisid Cicero naisel Terential oma mehe juurde minna ning talle öelda, et ta viiks riigi nimel oma otsused ellu,

---

¹⁶⁵ Sallustiuse (47. 1.) kohaselt oli Crotonist pärit Volturcius alles paari päeva eest Gabiniuse ja Caepariuse poolt vandenõulaseks värvatud.

¹⁶⁶ Sallustius, 44-48; Cicero, *Oratio in Catilinam*. 3. 2. - 3. 9.

¹⁶⁷ Mackay 2009, 236. Kuigi ta toetas Pompeiust, teadis Cicero temast tulenevaid ohte ning optimaadina kartis, et Pompeius võiks Roomas diktaatorlikult võimu võtta.

kuna jumalanna kaitseb teda. Konsul kutsuski järgneval päeval kokku senati istungi, kus pidi arutatama vandenõulaste saatuse küsimust.¹⁶⁸

Järgneval istungil oli Cicero küsinud senati arvamust, mida viie vandenõulasega teha. Esimesena küsis ta seda järgnevaks aastaks valitud konsul Decimus Junius Silanuselt, kes hääletas surmanuhtluse poolt. Tema otsust järgisid ka järgmised senaatorid, kuni rääkimise kord jõudis Caesarini. Suetoniuse väitel oli Caesar esialgu üksinda¹⁶⁹ selle vastu, et vandenõulastele kõrgeim karistus määrata, ehk hukata, vaid ta soovitas konfiskeerida nende varandus ning neid eraldi munitsiipiumides¹⁷⁰ vangis hoida. Caesari rahustav kõne oli paljusid veennud, Suetoniuse kohaselt isegi Cicero venda Quintust. Ka Silanus oli oma esimest seisukohta pehmemdama hakanud, ega soovinud enam vandenõulastele surmanuhtlust. Cicero ise tunnustas oma neljandas kõnes Catilina vastu, mille ta peale Caesari kõnet pidas, mõlemaid otsuseid, kuid näitas oma toetust hukkamisele: „...*kui te järgite Gaius Caesari arvamust, ... on mul populaaride vägivalda vähem karta, aga kui te otsustate teise arvamuse kasuks, ei ole ma kindel, et mul ei tule sellest rohkem probleeme; aga siiski las vabariigi hüved kaaluvad üle minu arvestatava ohu.*“¹⁷¹ Peale Cicero kõnet sai sõna Marcus Porcius Cato.¹⁷² Cato hurjutas oma raevukas kõnes senaatoreid, kes ei hoolivat oma vabariigist. Ta kirjeldas ohtu, mis Catilina ja teiste vandenõulaste näol Roomat ohustab, õhutades senaatoreid hääletama vandenõulaste hukkamise poolt. Cato kõne mõjus peale Caesari kõnet kogu senatile kainestavalt, ning vandenõulastele määrati surmanuhtlus.¹⁷³

Caesari vastu tekkisid kahtlused Catilina vandenõus osalemisel, kui nii pealekaebaja Lucius Vettius kui esmasena vandenõulaste plaani paljastanud Quintus Curius tema nime Catilina liitlasena mainisid. Caesar, nähes, et ta hakkab hätta jääma, palus abi Cicerolt, et see tunnistaks, et Caesar oli talle Catilina plaanidest juba varem märku andnud. Ta saavutaski selle, et teda enam otseselt Catilina plaanidega ei seostatud.¹⁷⁴ Kui teade eelnevast Caesari tegevusliinist oli pärit Suetoniusest, siis Sallustius ei kinnita mitte millegagi Caesari seotust

---

¹⁶⁸ Sallustius, 50. 1-3.; Plutarchos, *Cicero*. 20.1-4.

¹⁶⁹ Sallustius, (50. 4.) mainib, et enne Caesarit oli Tiberius Nero, kes oli Popeiuse legaadina piraatide vastu teeninud, soovitanud otsuse langetamise edasi lükata, kuni kaitsejõudude tugevdamiseni.

¹⁷⁰ Linnad, mille elanikel olid Rooma kodanikuõigused.

¹⁷¹ Cicero, *Oratio in Catilinam*. 4. 9.

¹⁷² Plutarchos, Cicero. 20. 4.; Suetonius, Julius. 14. 1-2. Sallustius on läbi oma „*De Coniuratione Catilinae*“ Cato Nooremast väga kõrgel arvamusel.

¹⁷³ Sallustius, 52-53. 1.

¹⁷⁴ Suetonius, *Caesar*. 17. 1-2.

vandenõuga. Ta mainib, et Quintus Catulus ja Gaius Piso ei suutnud Cicerot millegagi ahvatleda, et see Caesari vastu valesüüdistust! esitaks.¹⁷⁵

Kui otsus vandenõulaste hukkamiseks oli vastu võetud, käskis Cicero kohe ettevalmistused teha, et see saaks samal päeval tehtud. Ta viis ise Lentuluse hukkamispaika, kui preetorid tulid koos teiste vandenõulastega. Nad viidi vangla maa-alusesse ruumi Tullianumisse, kus vandenõulased timukate poolt kägistati. Plutarchose sõnul oli Cicero peale hukkamist rahva poole pöördunud sõnadega: „*Nad elasid.*“, sest surma mainimine oleks olnud halvaks endeks.¹⁷⁶

Tegutseda oli vaja veel Catilina ja Manliuse armeega. Nende vastu oli saadetud sõjavägi, eesotsas Cicero kaaskonsul Antonius Hybridaga. Uue aasta alguses saabus viimaks lahing vabariigi armee ja Catilina sõjaväe vahel. Pistoria lähedal oli Catilina halvasti varustatud ning deserteerumisest hõredaks jäänud väed¹⁷⁷ jäänud nii Antoniuse kui Metellus Celeri vägede vahele lõksu, seepeale otsustas Catilina võidelda. Lahingu alguses andis Hybridaga sõjaväe juhtimise oma legaadi, vilunud sõjamehe Marcus Petreius kätte, tuues põhjenduseks oma haiged jalad. Catilina, kes pöördus just Antoniuse poolt juhitud väe vastu, oodates tema poolt nõrgemat vastupanu¹⁷⁸, pidi pettuma, kui sai teada, et tema vastas seisis saamatu Hybridaga asemel hoopis võimekas Petreius. Sallustiuse sõnul oli Catilina ja tema sõjavägi vapralt võidelnud, kuigi nähes, et enam lootust pole. Lõpuks siiski panid Rooma väed oma enamuse maksma, ning Catilina armee purustati ning ta ise hukkus.¹⁷⁹

3.3. *Pater Patriae*

Peale vandenõulaste hukkamise lõpuleviimist sai Cicero kodu poole suundudes rahvalt palju kiidusõnu ja aplodeerimist. Cicerot saatsid sel õhtul Rooma tähtsamate suguvõsade liikmed ja austasid teda. Ta oli päästnud ikkagi kogu Rooma! Rahvas kutsus teda päästjaks ning kodumaa rajajaks, kui ta liikus mööda tänavaid, kus särasid tema auks süüdatud laternad.

---

¹⁷⁵ Sallustius, 49. 1. Sallustius püüab kogu teoses lausa meeleheitlikult Caesari vandenõus osalemist eitada.

¹⁷⁶ Sallustius, 55. ja Plutarchos, *Cicero*. 22. 4.

¹⁷⁷ Sallustiuse sõnul olid Catilina väes sõjarelvadega vaid neljandik mässajaid (56. 3.), ning et paljud olid peale vandenõulaste hukkamist Roomas, armeest põgenenud (57. 1.) Algsest 20000 mehest (Plutarchos, *Cicero*. 16. 6.) oli alles jäänud vaid 3000 (Cassius Dio, 37. 40. 1.).

¹⁷⁸ Catilina võis loota Antoniuse poolt otsusvõimetus tegutsemist, kuna ta oli olnud samuti Catilinaga ja tema vandenõuga seotud. Cassius Dio (37. 39. 4.) väidab, et Hybridaga vaid teeskles haigust, tahtmata Catilinaga võidelda.

¹⁷⁹ Sallustius, 57.; 59. 4.; 61.; Cassius Dio, 39.; 40.

Paljud, kes olid varem toetanud Catilinat muutsid meelt, peale hukatud vandenõulaste saatuse nägemist.¹⁸⁰ Selline oli Cicero austus õhtul, mil ta oli päästnud Rooma hukatusest.

Kuid Cicero vastu oli järgneval ajal ka protestihääli, mis tulid peasjalikult vastselt preetoriks valitud Caesarilt ning samuti äsja valitud rahvatribuunilt Quintus Metellus Neposelt. Plutarchos nimetab Nepose kõrval ka Lucius Calpurnius Bestiat, kuid seal ta tõenäoliselt eksib, kuna Bestia oli tõenäoline vandenõu osaline ja tribuun eelmisel aastal.¹⁸¹ Nepos, kes asus ametisse enne Cicero konsuliaja lõppu, keelas Cicerol rahva ees suurt kõnet pidada, vaid ainult standardse ametiajalõpu vande anda. Cicero nõustus sellega, kuid andis hoopis omatehtud vande, kus ta meenutas rahvale, et ta oli oma ainuisikuliste pingutuste läbi päästnud nii linna kui vabariigi.¹⁸²

Caesar ja Nepos üritasid ikka Cicerole ebameeldivusi tekitada, kui nad, ühe asjana, tahtsid läbi viia seaduseelnõud, mis kutsuks Pompeiuse tagasi Rooma, et too peataks Cicero omavolilise võimutsemise. See läbi ei läinud, ning suur teene selles osas on Catol, kes oli ka sel ajal tribuuniks. Ta ülistas Cicero tegutsemist riigi päästmisel, ning saavutas selle, et Cicero sai endale suurima autusavalduse – Isamaa Isa ehk *Pater Patriae* aunimetuse.¹⁸³ Ise väidab Cicero kõnes *in Pisonem*, et hoopis 78. aasta konsul Quintus Catulus nimetas teda Isamaa isaks, ning, et 72. aasta konsul Lucius Gellius nimetas teda kodanikukrooni vääriliseks.¹⁸⁴

Cicero tegevust Catilina vandenõu peatamisel on palju ka kritiseeritud.¹⁸⁵ Eriti vandenõulaste kohtuta hukkamist, millele hiljem tugines ka tema poliitiline vastane Clodius. Ka Sallustius annab Cicerole oma „*Catilina vandenõus*“ pigem teisejärgulise tegelase ilme, tähtsustades üle pigem Caesarit ja Catot. Kuigi on üsna võimalik, et ilma Cicero tugeva vastutööga Catilina plaanidele, oleks Catilina võinud edukas olla ning Rooma ajalugu oleks väga erinevalt välja kujunenud. Pole tõenäoline, et keegi teine oleks suutnud sellise kõneosavusega kogu Roomale Catilina süüd nii selgelt näidata, sest Cicero oli tollal kõige parem oraator Roomas.¹⁸⁶

Järgmised kaks aastat elas Cicero veel oma konsuliaja saavutuste tähe all, millest ta ise viimast võttis, hinnates oma tähtsust üle. Sel perioodil saavutab Cicero kõrge enesehinnang

---

¹⁸⁰ Plutarchos, *Cicero*. 22. 5-8.

¹⁸¹ Sallustius nimetab Bestiat vandenõulaste loetelus (17. 3.) ning hiljem tribuunina, kelle rahvakoosoleku kokkukutsumine pidi tähendama vandenõu algust linnas (43. 1.).

¹⁸² Plutarchos, *Cicero* 23. ja Cicero, *In Pisonem*. 3. 6.

¹⁸³ Plutarchos, *Cicero* 23. Plutarchos mainib, et Cicero oli esimene, kes sellise tiitli oli saanud.

¹⁸⁴ Cicero, *In Pisonem*. 3. 6. Lisaks olid Cicero auks avatud ka templid.

¹⁸⁵ Syme (1971, 29), kes on Cicero suhtes negatiivsel arvamusel, mainib lausa, et Cicero pöördus rahva vastu, kui ta konsuliks valiti.

¹⁸⁶ Cicero kõneoskuse tasemele võisid tollal läheneda näiteks kaasahaarav Caesar või vankumatu Cato.

oma tipu. Ei möödu peaaegu ühtegi kirja ega kõnet, kus Cicero ei tooks välja oma üliinimlikke pingutusi ning haruldast intelligentsust vabariigi päästmisel. Mõneks näiteks võib välja tuua Cicero 62. aasta kirja Pompeiusele: „*Sa oled palju suurem mees Africanusest, aga ka mina pole palju väiksem Laeliusest; ja kui sa naased koju, saad sa aru, et ma olen tegutsenud sellise ettenägelikkuse ja hingestatusena, et sul ei saa olla häbi olles mu poliitiline kaaslane kui sõber.*“¹⁸⁷ või Cicero kaitsekõnes vandenõus osalemises kahtlustatud Publius Sullale: „*...kui vabariik oli ohus, ma olin energiline ja kartmatu, nüüd olen leebe ja armuline.*“¹⁸⁸

4. Cicero roll Esimese Triumviraadi loomisel

60. aastal naasis Caesar Hispaaniast oma provintist Rooma ning soovis kohe konsuliks kandideerida. Aega oli valimisteni vähe ning ta soovis linna sisenemata oma kandidatuuri püsti lüüa, ning triumfi peale valimisi korraldada. Senatis kohtas see plaan tugevat vastupanu, eriti näitas oma rahulolematust Cato Noorem. Seepeale Caesar otsustas lihtsalt triumfist loobuda ning konsulivalimistel kandideerida. Sellist otsust ei oleks tema asemel kindlasti teinud näiteks Pompeius ega Crassus, kuna neile oli oluline väline hiilgus, samas kui Caesar tahtis lihtsalt võimu. Valimistel lootis Caesar saada omale kaaskonsuliks Lucius Lucceiust, kes rahastas nende mõlema kampaaniat. Optimaadid aga tegid omalt poolt ponnistusi, et valituks saaks Marcus Calpurninius Bibulus, utsitades ka teda altkäemaksu jagama.¹⁸⁹ Caesar osutuski valituks, tema kaaskonsuliks sai siiski Bibulus, kes küll oli kogu konsuliaja Caesari kõrval tähelepandamatu.¹⁹⁰ Senat kombineeris vastvalitud konsulitele kehvemaid provintse, kuna ei tahetud Caesari käsutusse sõjaväge anda.¹⁹¹ Caesar sai aru, et üksinda ei saa ta riigis suuri asju korda saata, vaid selleks on vaja liitlasi. Ka Pompeiusel oli senatiga tol ajal lahkkelid, mis tegid tema kaasamise Caesari plaanidesse lihtsamaks. Kui aga Pompeius oli tema poolel, pidi ta endaga liitma ka Marcus Crassuse, kuna vastasel juhul oleks too hakanud nende vastu tegutsema. Selleks pidi ta kaks endist konsulit omavahel lepitama.¹⁹²

---

¹⁸⁷ Cicero, *ad Fam.* 5. 7. Cicero mõtleb Laeliuse all tõenäoliselt riigimeest Gaiul Laelius Sapiensi, kes oli Scipio Africanuse sõber ja lähim kaaslane.

¹⁸⁸ Cicero, *Pro Sulla.* 1. 1. Sullat kaitses Cicero koos Hortensiusuga.

¹⁸⁹ Selle kiitis heaks isegi ülimalt moraalne Cato Noorem (Suetonius, *Caesar.* 19. 1.).

¹⁹⁰ Suetonius (*Caesar.* 20.) toob välja, et Caesar korraldas riigis kõike oma voli järgi. Selle aasta kohta oldi öeldud Juliuse ja Caesari konsulaat ja loodud olid ka värsid: „*Pea seda Caesari teoks, Bibulust ei meenu mul üldse. Kas on konsuliriid kandnudki eal Bibulus?*“.

¹⁹¹ Caesar valis hiljem ikkagi endale ise Gallia Cisalpina (Suetonius, *Caesar.* 22. 1.).

¹⁹² Suetonius, *Caesar.* 18-20. 2.; Cassius Dio, 37. 54-55.

60. aasta lõpus kutsus Caesar ka Cicerot liituma koalitsiooniga, mis hõlmas peale Caesari juba ka Pompeius Magnust. Detsembris kirjutab Cicero Atticusele kohtumisest Lucius Cornelius Balbusega, kes töötas Caesari heaks. Balbus oli Ciceroga rääkinud agraarseadusest, mida Caesar oma konsuliajal tahtis sisse viia. Oli aru saada, et Caesar otsis Cicero toetust. Balbus kinnitas, et Caesar kuulaks ja peaks nõu nii Cicero kui Pompeiusega. Caesari plaan oli saada endale võimalikult palju mõjukaid liitlasi. Pompeiusega oli ta juba sõprussuhet kinnitanud, ning Balbus mainis Cicerole, et Caesar üritab lepitada Pompeiust ja Crassust. Cicero mainib Atticusele, et Caesari ettepanekut vastu võttes saaks ta ära leppida oma poliitiliste vaenlastega ja lihtrahvaga, mis annaks talle rahuliku vanaduspõlve.¹⁹³

Mis viis aga selleni, et Caesar Cicerot koalitsiooni tahtis, ning kas tegelikult Caesar vajas teda? Cicero oli kuuekümnendate aastate lõpus Roomas üks tähtsamaid nimesid. Tema keeruline, kuid suursugune konsuliaeg 63. aastal, mis kulmineerus Catilina riigipöördekatse ära hoidmisega ning autiitli *Pater Patriae* ehk Isamaa Isa saamisega, tõstis ta tollase poliitilise eliidi täielikku tippu. Tema mõju tol ajal nii senatis kui rahva hulgas ei tohiks kindlasti alahinnata. Tunnistati ju teda kui meest, kes päästis Rooma. Katalinaaride ehk Catilina vandenõulaste kohtuotsuseta tappa laskmine 63. aasta detsembris andis talle aga järgnevatel aastatel tugeva tagasilöögi. Tollane Cicero meelest vajalik otsus ei tundunud enam olevat nii ohutu kui ta algselt arvas. Just sellel Cicero tähetunnile järgnenud ajal, 60. aasta lõpul tulebki Caesar oma ettepanekuga Cicero jutule. Pole mingit alust arvata, et seda tegi Caesar sõpruse märgina, sest reaalselt sõprussuhet meeste vahel kindlasti polnud. Olid nad esmalt väga erinevate vaadetega poliitilised konkurendid. Oli arusaadav, et Caesar vajas midagi, mida Cicerol oli. Vajaduse tõttu võttis ta koalitsiooni Marcus Crassuse, kes olevat olnud Rooma rikkaim mees¹⁹⁴, ning kes oleks toetanud liitu rahaliselt. Pompeius oli samuti väga rikas ning nii sõdurid kui rahvas armastasid teda.¹⁹⁵ Crassus ja Pompeius olid aga vihavaenlased, aga Caesar suutis nad liidu nimel lepitada. Ning ka kõik vajasid omakorda ühiselt midagi: senati toetust, et enestele vajalikke seadusi läbi suruda.

Tõenäoliselt oleks Cicero Caesari plaani kohaselt liidule teatud legitiimsust või senati toetust andnud. Muidugi oleks Caesarile meele järele olnud, kui tollane parim oraator ja advokaat, Isamaa Isa, nende poolel oleks olnud, kuid muid reaalseid põhjuseid on keeruline välja mõelda. Cicero kohal hõljus juba ohuvari katilinaaride hukkamise tagajärjel. See akt, ning ka

---

¹⁹³ Cicero, *ad Att.* 2. 3.

¹⁹⁴ Plutarchos, *Pompeius.* 22. 1.

¹⁹⁵ Plutarchos, *Cicero.* 8. 6.

oma populaarsuse ülehindamine, mõjutas negatiivselt tema positsiooni nii senatis kui pleebsi seas, keda hakkas üles ässitama Clodius. Niisiis ei olnud I Triumviraadil realselt Cicero lisandumisega midagi tähendusrikast võita.

Caesari ettepanekule vastas Cicero eitavalt. Ning mis muu vastus olekski olnud Cicerole veel võimalik! Cicero kui tulihingeline senati ja vabariikluse toetaja ei saanud ju ometigi Caesarile jaatavalt vastata, kuna see oleks käinud vastu kõigele, mida ta uskus ja mida ta tähtsaks pidas. Pompeiusega tähtsal kohal võis Cicero leppida, aga mitte auahne Caesariga. Oma keeldumist arutleb ta Lucius Calpurnius Piso vastu peetud kõnes *In Pisonem*. Ta keeldus, kuna ta tajus selle paktiga liitudes ohtu enese vaadete mahasurumisele¹⁹⁶ ning tõenäoliselt ka ohtu vabariiklusele. Käputäie meeste kätte antav täielik võim oleks hävitanud sellise vabariigi, nagu Cicero seda tundis. Ja lõpuks see ka ju juhtus. Nii esimese kui teise triumviraadi üheks tagajärjeks saigi laias laastus Rooma vabariigi lõpp. Kui veelgi edasi arutada Cicero otsust, siis võib tõdeda, et kuigi Cicero tegi ausa otsuse. Kuigi ta oli ka varem populaaridele mõnes asjus järele andnud,¹⁹⁷ ei teinud ta seda aga seekord, kuigi see oleks teinud temast Rooma ühe suurima võimuga mehe. Sel korral valis ta oma südame järgi, kartmata tagajärgi.

Viimaks sõlmitigi kolme mehe: Caesari, Pompeiuse ja Crassuse vahel kokkulepe, mis andis Roomas järgmisel kümnendil suure mõjujõu nende kätte. Loodud liitu nimetatakse tänapäeval Esimeseks Triumviraadiks, kuigi seda nimetust võib pidada vääraks: paljud käsitlused avaldavad, et seda koalitsiooni hakati nõnda kutsuma vaid Teise Triumviraadi järgi, mis oli nii realselt kui ka legaalselt kolme mehe valitsus ehk Triumviraat. Caesari ja tema kahe kaaslase liit oli pigem omavaheline kokkulepe.¹⁹⁸

Appianus kirjutab oma teises kodusõdade raamatus, et Caesar andis oma tütre Julia, kuigi too oli kihlatud, Pompeiusele naiseks. See tugevdas nende vahel sidemeid, Caesar kartis, et sõber Pompeius võib tema edu peale kadedaks saada ja tema vastu astuda. Ise abiellus Caesar 58. aasta konsul Lucius Calpurnius Piso tütre Calpurniaga.¹⁹⁹

Oma konsuliajal saavutas Caesar Pompeiuse nõutud punktid: veteranidele maade jagamise ja tema idamaades kehtestatud korra seaduslikult kinnitamise. Ise suundus pärast konsuliaja

---

¹⁹⁶ Cicero, *In Pisonem*. 32. 79.

¹⁹⁷ Cicero toetus Pompeiusele näiteks *lex Manilia* osas, kui ta tema toetust otsis. Vt ptk 2.4.1.

¹⁹⁸ Mackay 2009, 248.

¹⁹⁹ Appianus, 2. 14.

lõppu Galliasse. Tavalise ühe aasta asemel sai Caesar minna Galliasse viieks aastaks, mida hiljem veel samavõrra pikendati.²⁰⁰

Cicero oli personaalselt pettunud Pompeiuses. Ta oli unistanud tema enda kui riigimehe ja Pompeiuse kui väejuhi omavahelisest suurejoonelisest koostööst.²⁰¹ Pompeius aga oli Cicerosse idast naastes üldiselt külmalt ja ükskõikselt suhtunud, mis haavas väga Cicero eneseväarikust. Seda enam, et Cicero oli varemalt Pompeiuse huve kaitsnud ning tema eest seisnud. Pompeiuse liitumine Caesari ja Crassusega aga haavas Cicerot hingepõhjani. Tema pettumus voolab välja tema 59. aasta juulis saadetud kirjas Atticusele.²⁰² Nii selles kui juba varem, aprillis Atticusele saadetud kirjas²⁰³ on ta pettunud ka optimaatide tegevusetuse ja nõrkuse üle „Kolme peaga koletise”²⁰⁴ vastu võitlemisel. Ta ei tundnud enam end kindlalt isegi vabariiklaste leeris.

5. Cicero eksiil

Olles peaaegu kõigi poolt hüljatud ning Clodiuse meelevaldas, hakkab Cicero murduma. Kõneldes Cicero eksiili minekust 58. aastal, on vaja kindlasti rääkida asjaoludest, mis teda sellisesse seisusse viisid. Ajendiks sellele sai katilinaaride hukkamine 63. aastal, mida Clodius hakkas Cicero vastu kasutama. Üks Cicero suuri eksisamme oli oma tegude ületähtsustamine. Nagu ütleb Cassius Dio, oli Cicero järk-järgult teinud end paljudele ebameeldivaks, andes mõista, et ta on neist parem, ning pidevalt ennast oma kõnedes ülistades.²⁰⁵

5.1 Clodius

Cicero eksiilist rääkides tuleb esmalt selgeks teha, milline mõju Cicero pagendamisel oli noorel rooma aristokraadil Publius Clodius Pulcheril. See mainekast suguvõsast noormees ihaldas Caesari naist Pompeiat, ning riukalik, nagu ta oli, otsustas ta maskeerituna minna Hea Jumalanna (*Bona Dea*) riitusele, kus võisid osaleda ainult naised. Tol korral toimus riitus Caesari majas. Habemeta nooruk Clodius oligi riitunud lautomängijaks, aga maja oli pime ja suur ning Clodius olevat ära eksinud. Siis oli teda märganud Caesari ema teenija, kes oli noormehelt nime küsinud. Madala hääle järgi sai teenija aru, et too lautomängija on mees,

---

²⁰⁰ Plutarchos, *Pompeius*. 48. 2-3; Velleius Paterculus, 2. 44.; Suetonius, *Caesar*. 24. 1.

²⁰¹ Cicero, *ad Fam.* 5. 7.

²⁰² Cicero, *ad Att.* 2. 21.

²⁰³ Cicero, *ad Att.* 2. 5. Kõigist tema 59. aasta kirjadest õhkub masendust ning pettumust.

²⁰⁴ See termin on läinud käibele Marcus Terentius Varro satiirist „*Kolme peaga koletis*”, ning selle all mõeldakse Caesarit, Pompeiust ja Crassust.

²⁰⁵ Cassius Dio, 38. 12. 5-7.

ning hakkas karjuma. Riitusel olevad naised tulid kokku ja leidsid varsti Clodiuse üles. Üks naistest oli Cicero abikaasa Terentia. Peale skandaali lahutas Caesar oma abielu Pompeiaga. Clodius aga anti kohtu alla. Ta väitis, et teda polnud sel ajal üldse Roomaski.²⁰⁶

Cicero oli olnud Clodiuse sõber, noormees oli aidanud teda Catilina asjus. Nüüd aga kui Cicero tunnistama kutsuti, rääkis ta kohtus tõtt, et oli samal päeval enne *Bona Dea* riitust Clodiusega oma kodus rääkinud. Tõenäoliselt tunnistas ta Clodiuse vastu tänu oma naisele Terentiale, kes oli vihane Clodiuse alatuse üle, ning kahtlustas ka, et Cicerol on afäär Clodiuse õe Clodiaga. Seda aga Clodius Marcus Tulliusesele ei andestanud. Clodiuse vastu tuli palju tunnistusi, kaasa arvatud süüdistused vahekorras olemisest oma õdedega. Caesar seevastu aga ei andnud tunnistust.²⁰⁷

Cicero oli kurtnud ühel kohtuistungil Caesari maaseaduse eelnõu üle, mille tagajärjel oli Caesar Clodiuse patriitisist plebeiks üle tõstnud, et too saaks nüüd tribuuniks kandideerida.²⁰⁸ Niisiis pääseski Clodius süüdistustest ning saavutas Caesari toetusel enese rahvatribuuniks valimise. Ta oli oma kõrge päritolu maha kandnud.

Viimaks tuligi Clodius välja seadusettepanekuga, et kohtuta inimese tapmine on seadusevastane, ning seda tuleb karistada. Ta vihjas Catilina-pooldajate hukkamisele Cicero poolt. Cicero pidi kohtus vastust andma. Clodius ja tema jõhkarditest kamp jälitas ka kogu aeg Cicerot, mõnitades ning loopides teda mulla ja kividega.²⁰⁹

Cicerol, kelle positsioon oli Roomas Clodiuse rünnakute tõttu ohtlik, oli võimalus liituda Caesariga Gallias, ühena tema legaatidest. Clodius, nähes, et Cicero libiseb käest, hakkas temasse taas sõbralikult suhtuma, ajades nende tüli Terentia kaela. Cicero keelduski viimaks legaadikohast, ning jäi Rooma, mis oli aga vale otsus. Clodius muutus taas, nagu Plutarchos mainib, Caesari mõjutusel endiseks, ning hakkas jälle Cicerot ahistama.²¹⁰

Cicero elu Roomas muutus talumatuks ning ta pidi midagi ette võtma. Ta otsis abi Pompeiuselt, kuid too ei võtnud teda vastugi, kui kuulis, et ta tema villasse tuleb. See oli Pompeiuse poolt alatu käik, kuna Cicero oli olnud tema suurimaks toetajaks ja abiliseks. Ka konsulitelt ei saanud ta erilist abi loota. Plutarchos kirjeldab, et Aulus Gabinus, konsul, kes oli oma tribuunial ajal esitanud *lex Gabinia* seaduse, oli temaga järsk, nagu ikka. Caesari äi Lucius

---

²⁰⁶ Plutarchos, *Cicero*. 28.

²⁰⁷ Plutarchos, *Cicero*. 29.

²⁰⁸ Suetonius, *Caesar*. 20. 4.

²⁰⁹ Appianus, 2. 15.

²¹⁰ Plutarchos, *Cicero*. 30.

Calpurnius Piso oli veidi leebem, ning soovitas tal veidikeseks Clodiusest eemale tõmbuda. Ka Cicero sõbrad soovitasid tal mõneks ajaks lahkuda, endine suur väejuht Lucius Lucullus oli ainus, kes soovitas tal jääda ja võidelda. Cicero võttis enamuse nõu kuulda ja põgenes öö hakul linnast. Järgmisel hommikul sai Clodius sellest teada, ning kuulutas Cicero pagendatuks, ning et kõik peavad talle tuld ja vett keelama, ja keegi ei tohi talle kuni 500 miili kaugusel Itaalia piirist peavarju anda. Cicero oli aga nii austusväärne senaator, et seda Clodiuse nõuet eirati pea igal pool, kuid esines ka mõningaid erandeid.²¹¹

Cicero ise toob oma eksiili minekuks välja mitmeid põhjuseid: Pompeiuse eirav suhtumine, konsulite ja preetorite vaenulikkus, vabariiklaste arglikkus ning Clodiuse juhitud relvastatud jõukude tegutsemine.²¹²

5.2. Cicero mõtted pagenduses olles

Eksiiliaeg oli endise konsuli vastu raske. Cicero vaevles Roomast eemaloleku ajal ka enesetapumõtete käes. Näiteks ühes oma 58.a kirjas Atticusele lausub ta nõnda: „*Õhutades mind elama, oled saavutanud vaid selle, et olen hoidnud kätt enda külge panemast, ent sa ei suuda mind takistada kahetsemast oma otsust ja seda, et ma elus olen*”. Sellest väljendub sügavam hingepiin ja pettumus oma olukorra üle. Veel lisab ta: „*...keegi pole kunagi saanud sellise languse osaliseks, mitte keegi ei saaks endale rohkem surma soovida. Ent kõige auväärsem ajahetk surmaminekuks on mööda lastud.*”²¹³

Sama aasta suvel kirjutab Cicero oma vennale Quintusele väga südamliku ning härda kirja. Ka seal paistavad Marcus Tulliuse enesetapumõtted: „*...vaid üks lause takistas mind surma minemast – nimelt ütlesid kõik, et minu elule toetub mingi osa sinu elust. [---] Sest kui ma oleksin end tapnud, oleks see surm hõlpsasti kaitsnud minu armastust ja vennalikkud kiindumust sinu vastu.*”²¹⁴

Cicero oli tõenäoliselt läbinisti kõiges pettunud, näidates seda ka oma käitumises välja, kui Makedoonias olles kohtas ta meest nimega Philiscus, kellega ta oli olnud juba varem tuttav. Too mees oli Cicerot hurjutanud, et kas tal pole häbi nutta ja käituda nagu naine. Ta sisendas

---

²¹¹ Plutarchos, *Cicero*. 31-32. Teda ei aidanud näiteks sitsiillane Vibus ja Caius Vergilius.

²¹² Cicero, *ad Quint. fr.* 1. 4.

²¹³ Cicero, *ad Att.* 3. 7.

²¹⁴ Cicero, *ad Quint. fr.* 1. 3.

Cicerole, et too tegi õige valiku vabatahtlikult eksiili minnes, mis rahustaski viimaks Cicerot.²¹⁵

Cicero on eksiili ajal tõesti haavatud Pompeiuse teguviisist. Olles eksiilis kirjutab ta oma vennale: „*Pompeiust pean ma ka nüüd silmakirjatsejaks.*”²¹⁶ Pompeius oli ju lubanud Cicerot kaitsta ning aidata, kuid alati leidis ta mõne vabanduse, et Cicerot mitte aidata, sageli sõitis sellel ajal linnast üldse välja.²¹⁷

5.3. Cicero naasmine eksiilist

Cicero eksiil polnud määratud aga kaua kestma. Roomas tekkisid peagi peale Cicero lahkumist konfliktid Pompeiuse ja Clodiuse vahel. Mackay toob üheks põhjuseks välja Pompeiuse ja Clodiuse huvide eristumise idasuuna poliitikas.²¹⁸ Clodiust ei suutnud enam keegi taltsutada ning ta hakkas oma tribuunivõimu kasutades peatamatult Roomas Pompeiuse vastu tegutsema, pidamata viimast millekski, teotades teda ning rünnates tema toetajaid. Suur osa senatist, kes süüdistasid Pompeiust Cicero reetmises, oli olnud isegi õnnelik, nähes kuidas Clodius Pompeiust alandab. Clodius oli ühel senati istungil käskinud oma orjal Pompeiuse lähedal demonstratiivselt pistoda maha pillata ning öelda, et ta tahtis Pompeiust tappa. Tegemist oli selge hirmutava aktiga, mis tekitaski kartust Pompeiuses, kes ei tulnudki peale seda enam Clodiuse tribuuniajal foorumile. Pompeius oli oma mõnitamiste üle vihane, ning otsustas viimaks hätta jäänuna, optimaatidega nõustudes, Cicero eksiilist tagasi kutsuda. Kindlasti oli üheks põhjuseks ka tema kripeldav südametunnistus. Cicero naasmine võeti jutuks 57. aastal. Kui Clodius oli Roomast eemal, esitaski Pompeius Lucius Ninnius Quadratus ja teiste tribuunide toel senatis Cicero tagasikutsumise eelnõu. See tekitas vägivaldseid kokkupõrkeid Clodiuse leeri ja Cicero naasmist toetava leeri vahel.²¹⁹

Cicerol oli olnud õnne, et 57. aasta konsuliks sai Publius Cornelius Lentulus Spinther,²²⁰ kes toetas Cicerot. Tema kaaskonsul Quintus Caecilius Metellus Nepos, kes oli tribuunina 63-62. aastal Cicerot süüdistanud katilinaaride kohtuta tapmises, ei teinud ka otseselt midagi sellist, et takistada Cicero naasmist. Selle aasta tribuun Titus Annius Milo sai oluliseks persooniks seoses Cicero naasmisega. Ta liitus Pompeiusega ning lõi ka endale lihtrahvast moodustatud jõugud, et Clodiusele vastu astuda. Senat ja Pompeius hakkasid Cicero naasmiseks kogu

---

²¹⁵ Cassius Dio, 38. 18. 1.-30. 1.

²¹⁶ Cicero, *ad Quint. fr.* 1. 3.

²¹⁷ Cassius Dio, 38. 17. 3.

²¹⁸ Mackay 2009, 266.

²¹⁹ Plutarchos, *Pompeius*. 49. 1-3.; Cassius Dio, 38. 30.; Cicero, *Pro Sestio*. 75.

²²⁰ Mackay (2009, 266.) eksib, tuues välja tema *praenomen*-ina Gaius.

Itaalias kampaaniat korraldama ning rahvas üle Itaalia tuligi Rooma Cicero naasmise poolt hääletama. Lõpuks võttiski senat otsuse vastu Cicero tagasi kutsuda.²²¹

Cicero naasis 16 kuud pärast Roomast põgenemist. Rahva poolt võeti ta suurepäraselt vastu. Isegi vana vaenlane Crassus tervitas teda südamlikult.²²² Eelnevalt Pompeiuse peale pahane olnud Cicero oli Rooma naastes ka talle tänulik.²²³ Roomas leidis ta senati vähese viljavarude probleemi ees seisvat. Soovides Pompeiusele tänu avaldada, anti tema soovitusel volitusel Pompeiusele *cura annonae* – kontroll kogu viljatagavarade üle viieks aastaks.²²⁴

Kui peatuda veel Clodius Pulcheril, siis tema vägivaldne roll Rooma ajaloos lõppes 52. aasta jaanuaris, kui nii tema kui tribuun Milo jõugud kohtusid umbes 16 km Roomast lõunas, Via Appial. Clodius tapeti järgnenud kähmluses. Kui tema surnukeha Rooma toodi, muutus rahvas rahutuks ja hakkas mässama. Pompeiusest tehti ainukonsul, kes pidi rahvast rahustama. Paljud mässajad antigi kohtu alla (k.a Milo). Cicero asus mõrvas süüdistatavat Milot kaitsma. Rahutuste tõttu anti istungite korraldamine ja ohutuse tagamine Pompeiuse hoole alla, niisiis käsutas ta oma sõdurid foorumi ümber. Milo kahtlustas, et selline ebataoline vaatepilt võib Cicerot ehmatada, seega soovitas ta kaitseadvokaadil tulla kohale kinnises kandetoolis. Cicero aga ebaõnnestus oma kaitsekõnes. Ta esines arglikult, ning olles ka magamata, väsinult. Nähes veel ka sõdureid, kes pidid Clodiuse-meelset rahvamassi eemale hoidma, kõlas ta veelgi hirmunud. Milo mõisteti süüdi ning ta põgenes Roomast. Hiljem avaldas Cicero *pro Milone* parandatud versiooni, sellise, millist ta tegelikult esitada oli soovinud.²²⁵

6. Triumviraadi lagunemine ja kodusõda

Suhted triumviride vahel läksid juba 57. aasta paiku üha pingelisemaks. Caesarile, kes oli suundunud oma provintsi Galliasse, hakkasid muret tekitama tema plaane häirivad aktsioonid Roomas. Probleeme tekitas nii senat, kaasa arvatud vastnaasnud Cicero, kui ka Pompeiuse ja Crassuse omavahelised suhted. Pompeius oli taas hakanud suuresti tänu Cicero naasmisele senatile lähenema ning Crassusest ja Caesarist eemalduma. Senatis tõstatati samuti triumviraadi-vastaseid teemasid, näiteks Lucius Domitius, kes kandideeris konsuliks 55.

---

²²¹ Cicero, *Post Reditum ad Senatam*. III 5.; IV; IX 24.; Cassius Dio, 39. 6-8.

²²² Plutarchos, *Cicero*. 33. 7.

²²³ Cicero, *Pro Sestio*. 67.

²²⁴ Titus Livius, 104. 4. Kohe see akt Rooma näljahädale aga leevendust ei toonud (Boatwright jt. 2004, 238.).

²²⁵ Appianus, 2. 21.; Cassius Dio, 40. 48-49.; 51. 1.; 54.; Plutarchos, *Cicero*. 35.

aastaks, ähvardas konsuliks saades Caesarilt sõjaväe ära võtta. See tegi Caesarit ettevaatlikuks, ning ta korraldas 56. aasta kevadel Luca linnas kohtumise Crassuse ja Pompeiusega. Otsustati, et Crassus ja Pompeius kandideerivad uuesti konsuliteks, mis ka edukalt õnnestus. Domitius tõrjuti kõrvale. Sellega saavutas Caesar nii enda võimu pikendamise Gallias viie aasta võrra, kui Crassuse ja Pompeiuse ajutise lepitamise ning senati üle võimu näitamise.²²⁶ Plutarchos toob välja, et Lucasse läks üle 200 senaatori, mis oleks tõesti väga suur arv. Peamine triumviraadi vastane Cato oli teadlikult saadetud tol ajal Küprosesse, et ta ei saaks Lucas osaleda.²²⁷

Ka Marcus Tulliust polnud konverentsil kohal, küll oli aga tema vend Quintus, Pompeiuse legaadina. Quintus kandis vennale ette, et Caesar oli kurtnud selle üle, et Cicero on vastu tema veteranidele maa jagamisele Kampaanias, ning üldiselt sellest mis oli Lucas otsustatud. Pompeius oli üritanud läbi tema venna Quintuse Marcus Cicerot mõjutada, et too lõpetaks maaseaduse vastu sõdimise, tuues välja oma teeneid Cicerole, ning et ta oli neid teinud Caesari nõusolekul.²²⁸

Cicero ei võtnudki midagi drastilist ette, vaid pidi triumviride toimetustega nõustuma. Järgnevad aastad olid Cicero jaoks poliitiliselt üsnagi tagasihoidlikud. Enamjaolt pühendas ta ennast kirjutamisele, osaledes ka mõnel kohtuprotsessil. Selle aja jooksul sai ta näiteks auguriks.²²⁹

54. aastal suundus Marcus Crassus Süüriasse asehalduriks, kus ta valmistus sõdima tugevneva Partia riigi vastu. Aasta hiljem suundus ta oma vägedega üle Eufrati jõe, kuid ta sai Partia vägedelt rängalt lüüa, ning hukkus koos oma pojaga.²³⁰ Marcus Crassuse, kui triumviraadi kolmanda osapoole surmaga halvenesid Caesari ja Pompeiuse suhted veelgi. Eelnevalt said suurema tagasilöögi kahe suure liidri suhted Pompeiuse naise Julia surmaga, kes oli ühtlasi ka Caesari tütar. Gallias olles sai Caesar teada, et Julia olevat sünnitusel surnud, ka Pompeiuse ja Julia laps oli surnud. Pompeius oli oma naisesse väga kiindunud, niisiis olid mõlemad mehed kurvastuses.²³¹ Caesar püüdis veel sõprussuhet päästa, pakkudes Pompeiusele võimalust

---

²²⁶ Suetonius, *Caesar*. 24. 1.

²²⁷ Plutarchos, *Caesar*. 21.

²²⁸ Cicero, *ad Fam.* 1. 9.

²²⁹ Plutarchos, *Cicero*. 36. 1. Augur oli Rooma preester, kes pidid jumalate märguandeid tõlgendama. Neil oli oluline roll riigiasjade mõjutamises.

²³⁰ Livius, 106. 5.

²³¹ Plutarchos, *Caesar*. 23. 5-6.

abielluda oma õe lapselapse Octaviaga ja ise palus endale naiseks Pompeiuse tütar.²³² See plaan aga vilja ei kandnud ning nende liit oli määratud lõhenema.

51. aastal oli Cicero saadetud Väike-Aasiasse Kiliikia provintsi valitsema. Temale seatud eesmärgiks oli aidata Kappadookiat kuningas Ariobarzanese alluvuses hoida, millega ta ka toime tuli. Cicero juhtis ka ühte lahingut bandiitide vastu ning teenis sellega ära Imperaatoriks nimetamise oma sõdurite poolt.²³³ See aeg oli Cicero enda jaoks pigem ebameeldiv, ning ta kibeles Rooma naasmisega. Ta vihkas poliitikast eemalolekut, mis on tema iseloomu arvestades täiesti loogiline. Ta tahtis ikkagi olla poliitilise elu keskpunktis. 50. aasta lõpus naasis Marcus Tullius Rooma, kuid Kodusõja ilminguid oli seal juba tunda. Varsti otsustas senat, et Caesar vahetatakse Gallia kubernerit ametipostilt välja. See tekitas vastuolusid tema toetajatest tribuunide Marcus Antoniuse ja Quintus Cassiuse seas, kes aga Roomast välja ajati. Konsulitele ja Pompeiusele anti erakordsed volitused vabariigi kaitsmiseks.²³⁴

6.1. Cicero kodusõjas Pompeiuse poolel

Kui rääkida Cicero osalusest kodusõjas, peab tõdema, et see oli üsna olematu. Kodusõjas oleks Cicero heameelega valinud neutraalseks jäämise, kuid asjaolud nõudsid temalt siiski valiku tegemist. Ta oli valiku tegemisega kimbatuses, enne sõja puhkemist proovis Cicero mehi lepitada, andes Caesarile nõuandeid kirjavahetuse läbi, Pompeiusega rääkis ta personaalselt.²³⁵ Cicero oli juba varasematel aegadel näidanud oma poolehoidu kindlasti pigem Pompeiusesse kui Caesarisse, sest Pompeius oli selline mees, kes oleks veel võinud senatiga leppida ning vabariikluse mõtet hinnata. Ajad olid aga muutunud ning Cicero ei usaldanud enam Pompeiust nii nagu varem. Pettumust Pompeiuses ja tulevasi valikuid vaagib ta veebruaris kirjutatud kirjades Atticusele: „*Meie sõber Pompeius pole ilmutanud ei tarkust ega julgust milleski mida ta on teinud: ma võin lisada, et ta on igas asjas minu nõuannete ja soovitude vastu tegutsenud.*“²³⁶ ja „*Mina, aga, tean kelle eest pageda, aga mitte kellele järgneda. [---] ...see, et ma eelistasin kaotust koos Pompeiusega, võidule teistega, on tõsi: ma eelistan seda – aga sellisena, nagu Pompeius oli varem, või pigem nagu ma temast varem mõtlesin. Aga koos Pompeiusega, kes põgeneb enne kui teada saab kelle eest või kuhu, kes on*

---

²³² Suetonius, *Caesar*. 27. 1.

²³³ Plutarchos, *Cicero*. 36.

²³⁴ Livius, 109. 3.

²³⁵ Plutarchos, *Cicero*. 37. 1.

²³⁶ Cicero, *ad Att.* 8. 3.

*reetnud meie fraktsiooni, kes on hüljanud oma kodumaa ning valmistub hülgama Itaaliat – kui ma seda eelistaksin, oleks mu soov täidetud: ma olen löödud.*²³⁷

Plutarchos väidab, et Cicero meelest oli Pompeiusel auväärsemad sihid sõtta minekuks, Caesar suudaks aga paremini oma liitlasi kaitsta.²³⁸ Personaalselt oleks vast tõesti olnud Cicerole kasulikum Caesariga liituda, aga vabariigile oli Caesar aga märksa ohtlikum – ambitsioonikas populaar, kes oli sõjaliselt edukas ning rahva seas populaarne. Cato ja suur osa senaatoritest, kes austasid Rooma vabariiklikku konstitutsiooni, olid liitunud Pompeiusega, ning seega ei jäänud Cicerol, arvestades ideoloogilist tasandit ning soovimatust end vabariiklaste ees maha teha, enam muud üle kui nende leeriga liituda.

Olles ületanud oma sõjaväega 10. jaanuaril 49.a Rubico jõe, olevat Caesar lausunud „*Alea jacta est*” ehk „Liisk on langenud”. Caesar oli oma sõjaväega Itaalia pinnale ilmunud, mis oli prokonsoli poolt Rooma seadustega keelatud akt. Ta oli oma otsuse teinud, ning kodusõda oli alanud. Caesari väiksem, kuid seetõttu ka mobiilsem vägi suundus kiiresti esiteks Ariminumi peale ning vallutas linna kiiresti. Kui teade sellest Rooma jõudis, tekitas see suurt paanikat. Caesari kiirus ei andnud Pompeiusele ja vabariiklastele muud võimaliust kui Roomast lahkuda. Niisiis suundusid Pompeius ja optimaatidest senaatorid esialgu Kreekasse, nähes, et Caesar on nende väed enese omadele lisanud.²³⁹

Algselt jäi Cicero aga Rooma, kui Pompeius sealt lahkus. Kuid kui Caesar Hispaaniasse suundus, et Pompeiuse seal paiknevaid põhivägesid rünnata, otsustas Cicero viimaks Pompeiusele järgneda. Kohale jõudes võeti ta peamiselt hästi vastu, kuigi Cato oli vihane, kuna Cicero oleks Roomas neutraalsena kasulikum olnud, mis võiski tōsi olla, sest Pompeiuse kaaskonnas temast erilist kasu polnud.²⁴⁰

Hispaaniast naastes kuulutas Caesar end diktaatoriks. Sellel ametipostil oli ta algselt 11 päeva, viies läbi näiteks konsulite valimised ja andis Sulla proskribeeritutele tagasi kõik õigused. 49.a lõpul suundus Caesar Pompeiust jälitama, seilates Kreekasse. Esimestes lahingutes oli edukam nüüdseks juba korralikud väed kokku kogunud Pompeius. Seejärel liikus Caesar

---

²³⁷ Cicero, *ad Att.* 8. 7.

²³⁸ Plutarchos, *Cicero.* 37. 3.

²³⁹ Velleius Paterculus, 2. 49.-50.; Plutarchos, *Pompeius.* 60-62.; *Caesar.* 35. 1-2.

²⁴⁰ Plutarchos, *Cicero.* 38. 1-2.

Tessaaliasse ning paigutas oma väed Farsalose juurde. Sinna saabusid ka optimistlikud ning kõrgelt meelestatud Pompeiuse väed. Verises lahingus saavutas Caesar hiilgava võidu.²⁴¹

Cicero Farsalose lahingus haiguse tõttu ei osalenud. Cato oli peale Farsalose kaotust liitlastega Dyrrhaciumis, tänapäeva Albaanias, korraliku väe kokku kraapinud. Ta tahtis, et Cicero väe enese juhtimise alla võtaks, kuid Cicero keeldus, olles sõja käigust masendusse langenud. Pompeiuse poeg ja tema kaaslased kutsusid Cicerot reeturiks, ning tahtsid teda peaaegu tappa, kuid Cato oli neile vahele astunud. Cicero jäi peale Pompeiuse leerist välja astumist Brundisiumi, ootama Caesarit, kes tegutses Aasias ja Egiptuses. 47. aasta septembris olevat Caesar aga Tarentumis maabunud, ning Cicero ootas temaga kohtumist, kuigi tundis häbi, et peab end võiduka vaenlase ees alandama. Alandust ta aga tundma ei pidanud, sest Caesar võttis teda südamlikult vastu, ning jäigi temasse sõbralikult suhtuma.²⁴²

7. Cicero roll Caesari diktatuuri ajal

Caesari poolt andeks saanud Cicero naasis Rooma arvatavasti 47. aasta lõpus. Ta viitab oma 1. oktoori kirjas Terentiale, et ta jõuab umbes 7. või 8. oktoobril Tusculumi, mis asub Roomale juba väga lähedal.²⁴³ Caesari diktatuuri ajal on Cicero poliitiline aktiivsus madal, ta keskendub kirjutamisele ja õpetamisele, pidades kohtus vahepeal ka mõne kaitsekõne.

Caesar oli tema vastu sõbralik ja leebe, ega pannud otseselt pahaks ka Cicero kiidukõne kirjutamist Catost,²⁴⁴ ta vaid imetles Cicero elegantset kirjutamisviisi. Caesar oli lubanud Cicerol kohtus kaitsta ka tema vaenlast Quintus Ligariust, soovides üle pika aja taas kuulata Cicero kõneoskust. Cicero kõne liigutaski kohalolijaid, eriti Caesarit, kelle nägu oli Plutarchose kohaselt värvi vahetanud, ning tema keha oli peale kõnet värisenud. Cicero oli oma liigutava kõnega saavutanud selle, et Caesar, kes oli enne Cicero esinemist olnud Ligariuse süüdimõistmises kindel, nüüd mõistis ta tema hoopis õigeks.²⁴⁵

Peale seda protsessi ja monarhia väljakuulutamist tõmbus Cicero avalikust elust tagasi, ning hakkas noori kõrgest soost poisse filosoofias juhendama. See andis talle Plutarchose sõnul suure mõju riigis, kuna tal oli võimalus mõjukaid noormehi mõjutada. Cicero tegeles tollal ka tõlketööga, tõlkides filosoofilisi dialooge, millega ta on mõjutanud ladina keele arengut. Sel

---

²⁴¹ Velleius Paterculus, 2. 52. 1-4.

²⁴² Plutarchos, *Cicero*. 39.

²⁴³ Cicero, *ad Fam.* 14. 20. See jääb ka viimaseks kirjaks Terentiale.

²⁴⁴ Caesar kirjutas sellele vastukirjutise *Anti-Cato* (Plutarchos, *Cicero*. 39. 5-6.).

²⁴⁵ Plutarchos, *Cicero*. 39. 5-7.

ajal elas ta põhiliselt oma maamajas Tusculumis, käies vaid harva linnas, ja ka siis ainult selleks, et Caesariga kohtuda.²⁴⁶

Cicero lahutas sel perioodil ka oma naisest Terentias²⁴⁷ ja abiellus noore ja rikka Publiliaga. Terentia sõnul oli ta seda teinud Publilia noorusliku ilu tõttu, Tiro on aga hiljem kirjutanud, et abielu oli puhtpoliitiline ning majanduslik, kuna Cicerol oli vaja võlgasid tagasi maksta. Patriitside perekonnast Publilia oli tõesti rikas olnud, ning abieluga sai Cicero enda käsutusse Publilia varade haldamise.²⁴⁸ Peagi tabas Cicerot aga tragöödia, kui ta tütar Tullia peale sünnitust suri. Tema sõbrad lohutasid teda ja need, kes kohapeale ei saanud tulla, avaldasid kaastunnet läbi kirjade,²⁴⁹ kuna teadsid, kui väga ta oma tüdrit armastas. Tullia surm oli ka põhjuseks, miks Cicero abielu Publiliaga lõppes, sest leinav Cicero oli arvanud, et tütre surm oli ta naisele meelepärane.²⁵⁰

7.1 Cicero ja märtsi iidid

Kui rääkida Rooma vabariigi ajaloos märtsi iididest, tuleb kindlasti paljudele esimese asjana mõttesse Gaius Julius Caesari tapmine märtsi keskpaigas 44. aastal, kui konsuliks oli koos temaga Marcus Antonius.

Enne Caesari tapmist näitasid mitmed ended tema surma. Cicero toob oma teoses „*De Divinatione*“ välja, et kui Caesar oli enne oma kuldsele troonile istumist ja kogu impeeriumi üle ainuvõimu ning sisuliselt kuningaks²⁵¹ saamist, ohverdamas käinud, polnud ohvrihärja seest südant leitud.²⁵² Suetoniuse järgi oli iidsest hauakambriist leitud vasktahvel, mis ennustas Caesari surma; päev enne surma olid hobused toidust keeldunud ning lakkamatult nutnud ja sisikondade järgi ennustav preester ehk haruspeks oli Caesarile ennustanud, et too väldiks hädaohtu, mis ei kesta kauem kui märtsi iidid. Ka tema naine Calpurnia oli ööl enne Caesari mõrva näinud hoiatavat unenägu.²⁵³ Ühesõnaga oli palju endeid, mis ennustasid Caesari surma.

Liviuse järgi olid Caesari-vastase vandenõu peategelased Marcus Brutus, Gaius Cassius ning Caesari enda mehed Decimus Brutus ja Gaius Trebonius. Caesar olevat tapetud kuurias 23

---

²⁴⁶ Plutarchos, *Cicero*. 40.

²⁴⁷ Vt ptk 1.4.1 Terentia kohta.

²⁴⁸ Plutarchos, *Cicero*. 41.

²⁴⁹ Näiteks Servius Sulpicius kirjutab Ateenast Cicerole kaastundliku kirja (*ad Fam.* 4. 5.), kahetsedes, et ei saa sel raskel ajal Cicerot toetada.

²⁵⁰ Plutarchos, *Cicero*. 41. 7-8.

²⁵¹ Caesar reaalselt kuningatiitlit saada ei jõudnud (Suetonius, *Caesar*. 79.-80.).

²⁵² Cicero, *De Divinatione*. 1. 52. 119. Sama on kirjeldanud ka Plutarchos (*Caesar*. 63. 4.).

²⁵³ Suetonius, *Caesar*. 81. 1-3.

noahoobiga.²⁵⁴ Suetonius on 23-s noahoobis Liviusega samal meelel, tema sõnul oli vandenõus osalenud üle kuuekümmet inimest, juhtideks nimetab ta samuti Cassiust ja Brutuseid.²⁵⁵ Caesarit tapmise järgselt, kui rahvas seas oli paanika levinud, olid vandenõulased rahval rahuneda palunud, ning ka Cicerot hüüdnud,²⁵⁶ tõenäoliselt, et too paanikas inimesi oma kõnedega rahustaks.

Cicero on andnud märku, et ta ise oli toetaval seisukohal vandenõulaste tegutsemisel tšuranni tapmisel. Teoses „*De Officiis*“ arutleb Cicero: „*Kuid kas tõesti on end kuriteoga sidunud see, kes on tapnud tšuranni, olgugi enda lähedase? Vähemalt ei arva niimoodi Rooma rahvas, kes kõikidest tegudest hindab selle kõige kaunimaks.*“²⁵⁷ Sellest tekstist on näha tema poolehoidu Marcus Brutusele, kes oli Caesarile lähedane, ning keda viimane armastas nagu enda poega.²⁵⁸ Brutus aga tõi vabariiklikud huvid ettepoole sõprusest Caesarist vastu, ning oli üks Caesarit tapjatest. Cicero näitab ka ise Caesarit surma toetavalt suhtudes oma kindlat poolehoidu vabariigile. Kirjast, mille Cicero kirjutas ühele vandenõulasele, Gaius Treboniusele, aastal peale Caesarit mõrva, saab kindlaks Cicero suhtumine Caesarit tapmisse: „*Kuidas ma küll soovisin, et te oleksite mind kutsunud suurejoonelisele märtsi iidide banketile!*“ Kuid samas kirjast noomib ta teda, et vandenõulased ei tegelenud ka Marcus Antoniussega: „*Te olete maha jätnud hulga probleeme, mis on mulle suuremad kui kõigile teistele kokku.*“²⁵⁹ Selle viimase lausega on aru saada, et Cicero teab, et Marcus Antonius hakkab tugevalt tema vastu töötama, ning soovib Caesarit mõrva eest kätte maksta.

Cicero kirjutab Cassiusele peale märtsi iidide juhtumit, et ta mõtleb vaid temast ja nende sõbrast Brutusest, lisades, et seega kogu vabariigist. Cicero meelest on vabariigi tulevik nende kahe ja Decimus Brutuse kätes. „*Tõsi on, et te olete andnud vabariigile rohkem, kui ma isegi oma palvetes ealeski lootsin*“²⁶⁰ ning paar kuud hiljem Brutusele: „*Suur kahjur on sinu tõttu eemaldatud, suur häbiplakk Rooma rahvale minema pühitud, tõepoolest tohutu au oled endale sellega teeninud*“ Samas kirjast kutsub Cicero Brutust oma armeega kiiresti Itaaliasse, öeldes, et teda oodatakse.²⁶¹

---

²⁵⁴ Livius, 116. 3.

²⁵⁵ Suetonius, *Caesar*. 80. 4.- 82.

²⁵⁶ Cassius Dio, 44. 20. 1-4.

²⁵⁷ Cicero, *De Officiis*. 3. IV, 19.

²⁵⁸ On vihjeid selle kohta, et Brutus võiski Caesarit poeg olla, sest tema ema oli Cato Noorema õde Servilia, kes oli Caesarit armuke (Plutarchos, *Brutus*. 5.).

²⁵⁹ Cicero, *ad Fam.* 10. 28.

²⁶⁰ Cicero, *ad Fam.* 12. 1.

²⁶¹ Cicero, *ad Brut.* 1. 15.

Cicero oma teises filipikas Antoniuse vastu tõstatab teema oma seotusest Caesari surmaga. Antonius oli Cicerot süüdistanud vandenõus osalemises, kuna ta olevat näinud, kuidas Marcus Brutus oli peale Caesari tapmist verise pistoda kõrgele tõstnud, ning Cicerot kutsunud, et teda vabariigi taastamise puhul õnnitleda. Cicero aga eitab oma kohalolekut, kuna isegi kui Brutus need sõnad ütles, ei tähendanud see seda, et Cicero kohal pidi olema. Eitades oma kohalolu, on ta aga väga toetav vandenõulaste meetmete suhtes: „*Tõtt rääkides, kõik head mehed, kuivõrd see olenes nendest, võtsid osa Caesari tapmisest. Osad ei teadnud kuidas, osal polnud selleks julgust, aga igaiüks soovis seda.*“²⁶² Vastuseks süüdistusele, et Cicero oli Caesari atentaadi niiditõmbajaks, vastas Cicero Antoniusele, et too kiidab teda tegude eest, mille tegemise au ei kuulu talle.²⁶³ Sama süüdistust kurdab ta kirjas Cassiusele, lisades: „*See oleks olnud taevalik, kui ma oleksingi olnud! Ta*²⁶⁴ *poleks siis meile enam probleeme tekitanud.*“²⁶⁵

8. Teine Triumviraat ja Cicero mõrvamine

Peale Caesari surma valitses Roomas paanika ning segaduste aeg. Vandenõulased olid lubanud, et nad ei tee enam kellelegi viga. Marcus Antonius ning Marcus Lepidus üritasid peale olukorra rahunemist vandenõu juhtidega läbi rääkida, ning senatit kokku kutsudes lubati, et vandenõulased saavad amnestia. Ka Caesari tapjad rahunesid, ning tundsid end Roomas kindlalt, kuni jõudis kätte aeg Caesari matuseni. Seal kõneles Antonius Caesari surnukeha juures tavalist ülistuskõnet, kuid ühel hetkel võttis välja Caesari tooga, mis oli verine ning pistodaauke täis. Tundnud rahva toetust ja nõrdimust, hakkas Antonius vandenõulasi süüdistama, tõmmates endaga kaasa ka vihase rahva, kes ründasid vandenõulaste maju. Viimastel polnud muud võimalust kui Roomast põgeneda. Antonius oli nende vastu teinud geniaalse käigu.²⁶⁶

8.1. Cicero poolehoid Octavianusele.

Peale Caesari surma, leiti tema testament, kus ta oli peale paljude muude asjade kinnitanud oma pärijaks oma õe tütrepoja, noore Gaius Octaviuse.²⁶⁷ Nii Suetonius kui Plutarchos on

---

²⁶² Cicero, *Philippicae*. 2. 12. 28.- 30. Tsitaat *ibid*, 2. 12. 29.

²⁶³ Cicero, *Philippicae*. 2. 11. 25.

²⁶⁴ Antonius.

²⁶⁵ Cicero, *ad Fam.* 12. 3.

²⁶⁶ Plutarchos, *Antonius*. 14.

²⁶⁷ Octavius on vabariigiaegses kontekstis enamasti tuntud kui Octavianus. Hiljem, keisrina, võttis ta kasutusele nime Augustus.

öelnud, et Octavianus oli sündinud Cicero konsuliaastal, septembri lõpus.²⁶⁸ Nii Cassius Dio kui Suetonius on maininud, et Cicero oli ühel korral Caesarile rääkinud oma unenäost, kus õilsa ilmega poiss oli kuldse ketiga taevast alla laskunud, ning oli Jupiteri käest Kapitoliumi ees nuudi saanud. Kuid Cicero oli hiljem märganud Octavianust, ning märkinud, et see oli poiss, keda ta oli unes näinud.²⁶⁹ Seega võib olla Cicero toetusel Octavianusele ka ebausule põhinev tugi.

Kui Octavianus oli naasnud peale Caesari-vastast vandenõud Rooma, üritas ta Antoniuselt, kui Caesari vanalt sõbralt, heasoovlikult, minna oma pärandust küsima, mille peale sai Antonius vihaseks ning keeldus. Octavianus küsis mitmeid kordi, kuid Antonius vaid mõnitas teda, ning lubas teda isegi vangis saata. Seepeale hakkas noor Caesar otsima koostööd Antoniuse vaenlastega, eesotsas Ciceroga, kes aitasid tal senati enda poolele võita.²⁷⁰

Plutarchose teatel olid Cicero jutule tulnud noor Octavianus, koos oma ema Attia teise abikaasa, 56. aasta konsul Lucius Marcius Philippuse ja oma õe Octavia esimese abikaasa, 50. aasta konsul Gaius Claudius Marcellusega, et teha Cicerole ettepanek toetada noort Caesarit oma kõneoskuse ja poliitilise positsiooniga nii rahva seas kui senatis. Octavianus lubas Cicerole vastutasuks kaitset.²⁷¹ Cicero võttis muidugi pakkumise vastu, sest seeläbi sai ta oma positsiooni Rooma ühiskonnas veelgi tõsta, ning seeläbi tugevamalt vastu töötada Marcus Antoniusele, keda Cicero läbi ja lõhki vihkas.²⁷² Antoniuse vihkamine ning oma tähtsuse suurendamise mõtted tõenäoliselt pimestasid teda ohtude eest, mida noor Caesar endas kujutas. Brutus on Atticusele selle koha pealt vihase kirja kirjutanud, kus ta hurjutab Cicerot, et too on Octavianuse ambitsioone pigem üles ässitanud kui neid ohjeldanud. Ta jätkab Cicero vigade nimetamist suhetes Octavianusega, olles ülimalt pettunud Cicero käitumisest.²⁷³

44. aasta suvel valiti konsuliteks Aulus Hirtius ja Gaius Vibius Pansa – Plutarchose sõnul head mehed ja Cicero austajad. Cicero oli tollal valmis olnud Antoniuse eest, kellele ei meeldinud Cicero taastuv võim riigis, Süüriasse taanduma, oma endise väimehe Dolabella legaadina, kuid vastvalitud konsulid palusid tal Rooma jääda. Cicero nõustus nende ametissevannutamise järel naasma, käies senikaua ära Ateenas. Kuid ka see reis ei jäänud

---

²⁶⁸ Suetonius, *Jumalik Augustus*. V ja Plutarchos, *Cicero*. 44. 7.

²⁶⁹ Suetonius, *Jumalik Augustus*. 94. 9.; Cassius Dio, 45. 2. 2-4. Ka Plutarchoselt on Cicero unenägu (*Cicero*. 44. 3-4.), kuid see on teistest autoritest erinev.

²⁷⁰ Plutarchos, *Antonius*. 16.

²⁷¹ Plutarchos, *Cicero*. 44. 1. Algselt, 44. aastal ei suutnud Octavianus talle tõenäoliselt piisavat kaitset pakkuda, kuna Cicero oli valmis suvel Antoniuse eest Süüriasse pagema (vt. järgmisest lõigust).

²⁷² Plutarchos, *Cicero*. 45. 1.

²⁷³ Cicero, *ad Brut.*. 1. 17.

pikaks, kuna temani tulid teated, et Antonius oli lubanud muutuda, ning kõiges senati käske järgida. Cicero jäigi Rooma, kuid oli Antoniuse suhtes kahtlustav ning ka tema ees hirmul. Kui Cicero ei tulnud Antoniuse kokku kutsunud senatiistungile, ähvardas Antonius ta maja maha põletada, ning siis teda kohale vedada lasta. See hirmutamine ei takistanud Cicerot järgmisel päeval esitamast Antoniuse vastu oma esimest filipikat. Mackay on kindel, et see võõrutas Antoniuse, kes oli juba tülis Octavianusega, ka lõplikult vabariiklastest.²⁷⁴

Cicero kõnekunsti üheks märkimisväärsemaks saavutuseks saidki Marcus Antoniuse vastu peetud 14 raevukat kõnet²⁷⁵, mida tuntakse Filipikate (*Philippicae*) nime all. Ta pidas need kõned aastatel 44. ja 43. Goldsworthy on seda meelt, et Antonius andis oma tegude ja ütlemistega Cicero filipikatele piisavalt materjali, et tol oleks piisavalt tõeseid ja teravaid fakte Antoniuse vastu välja panna.²⁷⁶ See on ka reaalne, sest Antonius oli oma eraelu ja käitumise poolest leebelt öeldes pikantne. Plutarchos väidab, et Antoniuse moraalne allakäik sai alguse Gaius Scribonius Curiost, kes oli oma naudingutes piiramatu, ning üritas ka Antoniust endasarnaseks muuta, ärgitades teda joomisele ja sehkeldamisele naistega, mis viisid varsti Antoniuse võlgadesse. Hiljem sattus ta ka Clodiuse seltskonda, mis samuti ei saanud talle samuti kuidagi hästi mõjuda.²⁷⁷ Ronald Syme on arvanud, et Antoniuse ja Cicero suhted enne esimest filipikat olid head, ning, et Antonius suhtus temasse lugupidamisega.²⁷⁸ See on aga väga küsitav, vaadates eelkõige meeste erinevaid huvisid ja iseloomu. Oktoobris otsustas Antonius Roomast lahkuda Cicero jäi Rooma, omades seal erakordselt suurt võimu. Plutarchos väidab, et Marcus Tullius oli tol hetkel kõige mõjukam mees linnas. Ta sai konsulid Pansa ja Hirtiuse nõusse Antoniust Itaaliast välja ajama.²⁷⁹

Seega, kui eelnimetatud Pansa ja Hirtiuse ametiaja kätte jõudis, hakati senatis koheselt Antoniuse küsimust arutama. Cicero, kelle mõjuvõim, nagu mainitud, oli tol perioodil hämmastavalt suur, mõjutas senatit, et Antonius rahvavaenlaseks kuulutataks, kuna too oli vallutanud senatilt luba saamata Gallia Cisalpina ja toonud sõjaväe Itaaliasse. Antoniuse leeri juht senatis oli Lucius Piso, kes tahtis, et Antonius toodaks enne riigivaenlaseks tembeldamist kõigepealt kohtu ette. Cicero leer oli aga ülekaalus, kuid tribuun Salvius²⁸⁰ ähvardas eelnõu vetostada. Seetõttu katkestati senati istung, ning Salvius võeti vahi alla. Peale seda

---

²⁷⁴ Plutarchos, *Cicero*. 43. ja Mackay 2009, 321.

²⁷⁵ Mackay (2009, 323) mainib millegipärast 15 kõnet. Säilinud on siiski 14 kõnet.

²⁷⁶ Goldsworthy 2006, 373.

²⁷⁷ Plutarchos, *Antonius*. 2. 3-4.

²⁷⁸ Syme 1971, 140-141. Tema arvumuse kohaselt on Cicero ise süüdi halbades suhetes Antoniusega.

²⁷⁹ Plutarchos, *Antonius*. 16-17.

²⁸⁰ Salvius tapeti teise triumviraadi proskriptsioonidega esimesena ametisolevatest magistraatidest.

vahelesegamist, hääletati selle poolt, et saata senati armee, eesotsas konsulitega, Decimus Brutusele appi rahvavaenlase Antoniuse vastu sõdima. Konsulite juhitud sõjaväge pidi toetama ka Octavianuse armee.²⁸¹

Sõda olevat Suetoniuse järgi kestnud kolm kuud, millesse mahtus vaid kaks lahingut, milles esimeses olevat Octavianus, vähemalt Antoniuse sõnul, arglikult tegutsenud ja teises oli ta kangelaslikult võidelnud.²⁸² Esimeses lahingus Antoniuse vastu sai konsul Vibius Pansa surmavalt haavata, kuid vabariigi vägede ebaõnne pööras ümber kohale saabunud teine konsul Aulus Hirtius. Teises lahingus lõi Hirtius, kes aga samuti langes²⁸³, koos Octavianusega Antoniuse väed võidukalt laiali. Antonius ise pages Galliasse, kus ta liitus Marcus Lepiduse ja tolle armeega.²⁸⁴ See, et mõlemad konsulid olid hukkunud, ning ainus ellujäänud väejuht senati poolel oli Octavianus Caesar, tegi senati ettevaatlikuks, tõenäoliselt ka Cicero, kuid Octavianus mängis juba tuttavat kaarti: ta lubas Cicerole võimu. Nii Plutarchose kui Cassius Dio sõnul tegi Octavianus salaja Cicerole pakkumise, millega oleksid nad mõlemad²⁸⁵ konsuliks saanud. Konsulina lubas Octavianus Cicerol riigiasju oma voli järgi talitleda, noor Caesar oleks ise tahaplaanile jäänud. Cicero ei osanud Octavianuse plaanist midagi halba välja lugeda, ning lasi end sellega kaasa tõmmata, arvates, et nooruk soovib vaid ametinimetust ning sellega kaasnevat kuulsust. Sellega tegi Cicero ühe oma saatuslikuma vea. Ka Plutarchos tõdeb, et Cicero lasi tol hetkel, vana mehena, end noorel mehel petta lasta.²⁸⁶

Aga Octavianuse konsulitiitli omandamise koha pealt on allikad üksteisega vastuolus. Plutarchoselt pärineb lugu, et Cicero ajaski senatis läbi selle, et Octavianus, vaatamata oma noorele eale, sai konsuliks. Octavianus oli aga Cicerot petnud, hüljates tolle koheselt peale konsulitiitli saamist, ega võtnud enam tema nõu kuulda.²⁸⁷ Cassius Dio poolne Octavianuse konsuliks pürgimise lugu puudutab sõdureid, kes olid rahutud, et Octavianusele konsulitiitlit ei antud, ning seega oli üks neist paljastatud mõõgaga senati poole pöördunud, mille järel

---

²⁸¹ Appianus, 3. 50-51. Octavianusele võitles Cicero senatis välja ka preetoriauastme (Plutarchos, *Cicero*. 45. 4.).

²⁸² Suetonius, *Jumalik Augustus*. 10. 3-4. Esimene lahing toimus Forum Gallorum lähedal, teine Modena lähedal.

²⁸³ Liviuselt (119. 5.) tuleneb, et Hirtius tapeti peale lahingu võitmist, vastase tagalas. Suetonius (*Jumalik Augustus*. 11.) olevat kuulnud, et Hirtius tapeti lausa Octavianuse enda käe läbi, mis ei ole aga väga usutav. Ka Panso kahtlase surma osas paneb Suetonius süü Augustusele.

²⁸⁴ Livius, 119. 3-5.

²⁸⁵ Plutarchos, Cicero. 45. 5. Inglisekeelne tõlge: „...*obtain the consulship for them both*“ võib tähendada ka seda, et nad saaksid endale nõ. kahe peale ühe konsulikohta, nime poolest Octavianuse, aga tegelikkuses Cicero juhtimisel. Cassius Dio (46. 42. 2.) arvab aga otseselt, et nad sihtisid kahte konsulikohta. Seda arvamust toetab ka Mackay (2009, 329)

²⁸⁶ Appianus, 3. 82. ja Plutarchos, *Cicero*. 45. 5.-46. 1.

²⁸⁷ Plutarchos, *Cicero*. 45-46. Sellele palju vastuargumente, Cassius Dio, Livius ja Suetoniuse näol.

Cicero oli tõusnud ja lubanud, et Octavianus saab konsuliks.²⁸⁸ Nii Livius kui Suetonius sõnavad aga, et Octavianus hülgas Cicero ja optimaadid kohe, kui sai aru, et senat teda piisavalt ei toeta ega vääriliselt ei täna.²⁸⁹ Ka mitmed käsitlused²⁹⁰ on sellel nõul, nagu Livius, et Octavianus marssis Rooma peale oma armeeaga, ning nõudis endale konsuliametit.²⁹¹ Sõjaväe taustal ei julgenud senat Octavianuse pakkumisest keelduda, ning ta saigi konsuliks. Koheselt võttis ta vastu seaduse, mis mõistis hukka Caesari mõrvarid, Brutused ja Cassiuse.²⁹² Selline plaan võis tal olla juba ammu, tõenäoliselt juba siis kui ta esimest korda Cicero jutule tuli, et koostööd teha.

8.3. Teise Triumviraadi loomine ja proskriptsioonid

Cicerot tabas Octavianuse reetmine ootamatult. Ta ei oodanud, et noormees, kes oli teda lausa isaks kutsunud,²⁹³ võiks nii teda kui vabariiki reeta, astudes liitu Marcus Antoniuse ja Marcus Lepidusega. Noore Caesari otsust mõjutas ka see, et sõjavägi näitas toetust Antoniuse ning Lepiduse poolele. Kui Octavianus oleks hoidnud senati poolele, oleks võinud võibolla tekkida isegi probleeme sõjaväe allumatusel. Kuid lõppude lõpuks oli nii Octavianusel kui ka Antoniusel ju tõenäoliselt ikkagi üks ja sama militaarne eesmärk – hävitada Caesari mõrvarid Brutus ja Cassius ning nende sõjavägi.

Octavianus kohtus Antoniuse ja Lepidusega Bononia linna lähedal jõe saarekesel. Nad pidasid kolmekesi kolm päeva nõu, kuidas riiki valitseda. Nad pidid algse plaani järgi viis aastat koos triumviridena vabariiki taastama, hoides sel ajal eneste käes suurt võimu, jättes senati tahaplaanile. Nad jagasid kolme vahel ära ka impeeriumi provintsid: Octavianus pidi valitsemiseks saama mõlemad Aafrikad, Sardiinia ja Sitsiilia; Lepidus pidi saama Hispaania ja Gallia Transalpina ning Antonius ülejäänud Gallia.²⁹⁴

Järgmise sammuna koostasid Octavianus, Antonius ja Lepidus surmamõistetute nimekirja ehk proskriptsioonid, millega mõisteti surma üle 200 inimese.²⁹⁵ Cassius Dio arvab, et Octavianusel endal polnud vaja kedagi surma mõista, ta pidi aga proskriptsioone kaastriumviridega arutama, kuna nende otsused pidid olema ühised. Antoniusel ja Lepidusel oli juba vanadest aegadest palju vaenlasi, keda nad tahtsid kõrvaldada, Octavianus oli aga

²⁸⁸ Cassius Dio, 46. 43. 4-5.

²⁸⁹ Decimus Brutusele lubati Liviuse (119.6) järgi triumf, Octavianusele mitte.

²⁹⁰ Näiteks Mackay, Maškin ja Boatwright.

²⁹¹ See on lähedane ka Cassius Dio mainituga.

²⁹² Livius, 120. 1.

²⁹³ Plutarchos, *Cicero*. 45. 2.

²⁹⁴ Cassius Dio, 46. 55.

²⁹⁵ Plutarchose (*Cicero*. 46. 2.) kohaselt. Liviuse (120. 4) järgi 130 senaatorit ja palju mehi Ratsanike seisusest

alles hiljuti poliitilisse ellu suundunud, ning tal veel nii palju vaenlasi polnud. Dio sõnul üritas ta võimalikult palju inimesi proskriptsioonide eest päästa. Ka Lepidus oli olnud leebem, kuid Antonius tegutses julmalt ja metsikult, nagu oli ka tema iseloomule kohane.²⁹⁶

Nii Antonius kui Lepidus pidid leppima oma sugulaste²⁹⁷ lisamisega proskriptsioonide nimekirja, kuid kõige enam vaidlust oli tekitanud aga Cicero saatuse küsimus. Antonius oli tungivalt peale käinud, et Cicero oleks esimene, kes hukatakse. Lepidus nõustus samuti temaga. Octavianus aga Cicero surma ei soovinud, kuna ta tõenäoliselt siiski, vaatamata sellele, kuidas ta Cicero oli reetnud, austas suurt oraatorit, ning oli talle eelnenud abi eest tänulik. Octavianus oli pidanud kaks päeva Antoniuse mõjutamisele vastu, kuni viimaks, kolmandal nõupidamise päeval ta murdus, ning lasi Cicero, teiste triumviride rõõmuks, proskriptsiooninimekirja lisada.²⁹⁸

8.4 Cicero surm

Cicero sai enda tapmisotsusest teada Tusculumis olles, kus ta veetis aega Quintusega. Nad otsustasid peatuda Cicero mereäärsesse villas Asturas, ning sealt edasi Brutuse juurde, Makedooniasse põgeneda. Quintuse üle võttis võimu masendus, kuna nad polnud teele midagi erilist kodust kaasa võtnud. Ta soovitas oma vanemal vennal edasi liikuda, kuni tema toob kodust vajalikke asju järele. See oli viimane kord kui vennad Cicerod üksteisega kohtusid. Quintuse reetsid varsti tema teenrid²⁹⁹, ning nii tema kui ka tema poeg tapeti. Marcus Tullius jõudis küll Asturani, ning sealt liikus laevaga mööda rannikut, kuid Makedooniasse ta ei läinud. Plutarchos arvab, et põhjuseks võis olla kas hirm mere ees või lootus, et Octavianus muudab meelt. Cicero oli selgelt segaduses. Ta ei teadnud täpselt mida teha, ega kelle juurde pöörduda. Tal tekkisid taas ka enesetapumõtted.³⁰⁰ Lõpuks läks ta rannikuäärsesse Caetasse, lastes end mere lähedale kanda. Mõrtsukad aga juba otsisid teda, ning leidsid ta varsti, Quintuse vabakslastu Philologuse reetliku käitumise tõttu.³⁰¹

---

²⁹⁶ Cassius Dio, 47. 7-8. 1.

²⁹⁷ Lepiduse vend Lucius Paulus ja Antoniuse onu Lucius Caesar, kuid neid ei tapetud, kuna nii Lepidus kui Antonius olid oma sugulased päästnud (Cassius Dio, 47. 8.).

²⁹⁸ Plutarchos, *Cicero*. 46.

²⁹⁹ Tõenäoliselt oli reetmise eesotsas tema vabakslastu Philologus. Peale proskriptsiooni andis Antonius, Plutarchose (*Cicero*. 49.) sõnul, Philogenese välja Quintuse naisele Pompeiale, kes karistas teda, käskides Philogenest enda ihu küljest tükke lõigata, neid küpsetada, ning siis ära süüa...

³⁰⁰ Plutarchose järgi plaanis Cicero minna salaja Octavianuse majja, ning end seal tappa, kutsudes noore Caesari peale seega needuse.

³⁰¹ Plutarchos, *Cicero*. 47-48. Appianus (4. 19.) väidab aga, et Ciceroni juhatas sõdurid üks kingsepp, kelle patroon oli olnud Cicero vaenlane Clodius.

Cicero mõrvariteks olid nii Plutarchose kui Hieronymuse järgi³⁰² tsentuurio Herennius ja sõjatribuun Gaius Popillius Laenas, keda Cicero oli kohtus kunagi kaitsnud. Cassius Dio, Appianus ja Livius nimetavad³⁰³ tapjana vaid Popilliust. Plutarchose järgi käskis Marcus Antonius Cicero mõrtsukatel suure oraatori pea ning parema käe,³⁰⁴ millega ta kirjutas Antoniuse vastased Filipikad, maha raiuda. Kui need oli Rooma toodud, oli Antonius avalikult öelnud, et proskriptsioonid on lõpule viidud, ning käskinud Cicero ihuliikmed rostrale naelutada, pannes need kõige tähtsamale kohale teiste hukatute ihuliikmete seas. Selles aga oli nähtud pigem Antoniuse hinge rüvetatud peegelpilti kui Cicero langust.³⁰⁵ Antoniuse naise Fulvia³⁰⁶ käitumine, kes aitas samuti proskriptsioone läbi viia, oli Cassius Dio sõnade järgi veelgi jäletum. Ta oli võtnud Cicero pea, sülitanud selle peale ning seda teotanud, tõmmates lahkunud oraatori keele välja, torkides selle oma juuksenõeltega läbi.³⁰⁷ Cicero langemine ning tema surmajärgne toetamine Antoniuse poolt ei vähenda tema tähtsust tänapäeval vähimalgi määral, kuna sellega näitas oma väiklust ning julmust vaid Antonius ise.

Peale Cicero surma jäi tema nime Rooma ajaloos edasi viima tema poeg Marcus Tullius, kellest sai lõpuks koos Octavianusega 30. aastal konsul. Octavianus olevat kahetsenud Ciceroga juhtunut, ning oli seega tema poja konsuliks teinud, ning koos tegutsesid nad selle nimel, et Antoniuse surma järel kõik tema autasud ja kujud eemaldataks. Octavianus oli Cicero austuseks sisse viinud ka seaduse, mis keelas Antoniuste suguvõsal kasutamast *praenomen* Marcus.³⁰⁸

---

³⁰² Plutarchos, *Cicero*. 48.; Hieronymus, *Chronicon*. 184. 3.

³⁰³ Cassius Dio, 47. 11. 1.; Appianus, 4. 20.; Livius, 120. 3.

³⁰⁴ Nii Livius (120. 5.), Cassius Dio (47. 8. 3.) kui Appianus (4. 20.) märgivad, et vaid parema käe, Plutarchos (*Cicero*. 48. 6.; 49. 2.) aga, et mõlemad käed.

³⁰⁵ Plutarchos, *Cicero*. 48. 6-49. 2.

³⁰⁶ Antonius oli Fulvia kolmas abikaasa. Naise esimene abikaasa oli olnud samuti Cicero vaenlane, Clodius Pulcher (Plutarchos, *Antonius*. 10. 3.).

³⁰⁷ Cassius Dio, 47. 8.

³⁰⁸ Plutarchos, *Cicero*. 49. 6.

Kokkuvõte

Käesolevas bakalaureusetöös oli vaatluse all Rooma hilise vabariigi tähelepanuväärse poliitiku ja kõnemehe Marcus Tullius Cicero elu ning tema mõju toonasele Rooma ühiskonnale. Tema karjäär oli pikk ning sündmusterohke. 106. aastal sündinud Cicero tõuseb Rooma poliitikas *homo novus*-ena kiiresti tippu. Eelduse selleks annavad talle suurepärased oraatorivõimed, mida ta nii poliitilises elus kui kohtutes läbi karjääri ka kasutab. Noorena teenib ta Liitlassõjas ning saab haridust parimatelt filosoofidelt ja kõnemeestelt.

Magistraatide auametite redelil liigub Cicero võimalikult kiiresti. Peale edukat kvestoriaega lääne-Sitsiilias teeb ta endale nime Verrese protsessiga. Õnnestunud ediiliajale järgnenud preetoriajal hakkab Cicero avalikult lähenema Pompeiusele, toetades *lex Maniliat*, millega Pompeius sai ülemjuhatuse sõjas Mithridatase vastu Kohe peale preetoriaega hakkab Cicero valmistuma konsulivalimisteks. 63. aasta ongi Cicero tähetund, kui ta peatab konsulina vabariiki ohustava Catilina vandenõu. Peale seda lähevad asjad allamäge, põhjuseks tema liigne eneseuhkus ning küsitav otsus katilinaaride hukkamisel, mida töö autor peab siiski vajalikuks otsuseks. Siiski on kõnealune periood Cicerole edukas, kuna tema võim *Pater Patriae*-na on Rooma ühiskonnas suur.

Cicero tõsisem langemine saab alguse Esimese Triumviraadi loomisega, kuhu ka teda kutsuti, kuid millest ta ära ütles, ning Clodiuse tegevusega, mis sunnib teda eksiili minema. Eksiil murrab Cicero ajutiselt ning ta vaevleb enesetapumõtete käes. Ta kutsutakse peale 16 kuud eksiilisolekut Rooma tagasi, kus ta üritab taas poliitikasse sekkuda, üritades triumviraati lõhkuda, kuid ta pole enam see sihikindel ja külmavereline poliitik, kes varem. Lõpuks Caesari, Pompeiuse ja Crassuse koalitsioon lagunebki ning alguse saab sõda Caesari ja Pompeiuse vahel, kus Cicero valib peale pikka kaalutlemist Pompeiuse poole. Kodusõja ajal on Cicero üldjoontes kasutu. Kodusõjas saab Pompeius lüüa, võitnud Caesar andestab Cicerole. Caesari diktatuuri ajal on Cicero poliitiline tähtsus samuti madal. See aeg on tal ka eraelus traagiline, kuna ta lahutab kahest naisest ning kaotab tütre.

Caesari tapmises Cicero ei osalenud, kuid ta suhtus sellesse pooldavalt. Peale Caesari surma tõuseb Cicero fooniksina tuhand, hakates taas vabariigist unistama. Ta hakkab Octavianuse toel vabariigi poliitikat juhtima, võideldes edukalt Antoniuse vastu. Tema kiirele tõusule järgneb ka kiire langus kui Octavianus ta reedab, moodustades Antoniuse ja Lepidusega Teise

Triumviraadi. Cicero kantakse Antoniuse nõudmisel proskriptsiooninimekirja ning ta tapetakse 43. aasta lõpus. Tema pärandiks jäävad paljud säilinud kirjad, kõned ja teosed.

Põhiliseks eesmärgiks oli antud töös näidata Cicero olulist tähtsust hilise Rooma vabariigi poliitikas, mis sai vähemalt töö autori meelest tõestatud. Töö käigus sai osutatud, et Cicero oli poliitilises mõttes ääretult oluline isik Rooma hilises vabariigis, kuigi jäi sageli võimsamate meeste varju. Tema kindlameelsus päästab tema konsuliajal tõenäoliselt kogu riigi, aga ta on hiljem osaline ka vabariigi lagunemisel, kuigi ilma tema sellelaadse soovita. Tema põhijoon poliitikas on tagada vabariigi säilimine, kuid nii mõnelgi juhul annab see ruumi hoopis enese alalhoiule. Pealtnäha külmavereline poliitik oli aga eraelus soe inimene, kes armastas oma perekonda ning sõpru, kaasa arvatud oma orja Tiro. Tema poliitiline kurss ja väheütlev päritolu viisid teda aga pahuksisse mitmete tollaste võimsate riigimeeste ja väejuhtidega. Samuti ei teinud talle kasu tema eneseimetlev iseloom.

Oluliseks vaatlusaluseks punktiks olid Cicero sisemised heitlused, kas teha ausat ja väarikat asja või anda järele ning valida lihtsam ning ohutum tee, kuigi pettes sellega enda vaateid. Enamuse ajast tegutseb ta ausalt, olles küll tulevatest negatiivsetest tagajärgedest teadlik, nagu näiteks Triumviraatide vastu võitlemine või Pompeiuse ja vabariiklaste poolele asumine kodusõjas. Kuigi liiga sageli valib ta lihtsama ja isiklikus plaanis kasulikuma tee, näiteks Pompeiuse toetamine *lex Manilia* asjus või Caesarile alistumine kodusõjas. Cicero isiklikud nõrkused tegid teda poliitiliselt ebastabiilseks ning seega ilmestavad tema karjääri suured tõusud ja langused. Antud töö autor on Cicero suhtes positiivsemalt meelestatud, kui suur osa käsitlusi. Ta taunib küll Cicero heitlikku iseloomu, kuid samas tõdeb, et Cicero oli raskuste kiuste siiski hea inimene, kes vajab pigem kaastunnet kui süüdistamist tema laimust väärt otsuste korral. Cicero paremad iseloomujooned kaaluvad ta vead üle. Võrreldes teiste Rooma hilise vabariigi poliitiliste tegelastega, võib Cicerot ja tema rolli hinnata positiivseks.

Töö käigus esineb Cicero enamasti optimaatlike vaadete kaitsjana, kuid ka selles aspektis esineb erandeid. Eelkõige väljendub see tema suhetes Pompeiusega. Töö alguses sai seatud ka eesmärk vaadelda Cicero suhteid tollaste teiste oluliste tegelastega Rooma poliitikas. Oma poliitilises elus üritabki Cicero läheneda tugevatele isiksustele, mis aga viivad teda optimaatide vaadetest kaugemale. Algselt läheneb ta Pompeiusele, hiljem Octavianusele, kuid mõlemad valmistavad talle lõpuks pettumuse. Kuid ka optimaatidega ei ole tema suhtlemine edukas, sest neid häirib enamasti Cicero tähtsusetu päritolu. Isegi peale konsuliks saamist ei saa öelda, et optimaadid oleksid Cicero täielikult enda hulka arvanud. Nende vahele jäi alati

mingi nähtamatu müür, mida Cicero tänu oma päritolule ületada ei saanud. Oma suuremad poliitilised vaenlased Crassuse, Caesari ja Clodiuse suudab ta üle elada, kuid Antonius saab tema hukatuseks.

Kuigi Cicerol kui poliitikul oli vigu, nagu teda kujutanud paljud antiikautorid, on ta siiski Rooma ühe silmapaistvama figuurina jätnud ajalukku tähtsa märgi.

Cicero and the political struggle in the Late Roman Republic

Summary

Marcus Tullius Cicero was a remarkable politician and orator of late Roman Republic. His life and influence to society was under observation in this bachelor's thesis. His career was long and an eventful. He was born in 106 BC and he rises quickly to the top of the Roman politics, helped by his great oratory. He uses his eloquence both in courts and in politics. In young age he serves in Social war under Gnaeus Pompey and Cornelius Sulla. After that he is taught by the best philosophers and orators. Cicero moves quickly up in *cursus honorum*, course of offices. After successful quaestor time in western Sicily, he is asked by Sicilians to accuse Gaius Verres. It is success. After being also successful in aedile office, being praetor now, he is approaching to Pompey the Great, helping him to support *lex Manilia*. After praetor office, Cicero starts to prepare for consul elections. 63. BC is time when Cicero reaches the political peak in the Roman republic. It is his consul year. In this year he stops the Catiline conspiracy, what is endangering the whole republic. After that, things go downhill. The reasons for that are his enormous self-conceit and the questionable decision to kill conspirators of Catiline. Still his influence in the community is quite high as a *pater patriae*.

More serious decline starts when Caesar, Pompey and Crassus are forming the First Triumvirate. Cicero was also called to invite by Caesar, but he refused. Now Clodius Pulcher is working against Cicero and succeeds to exile him. The exile breaks him completely and he is thinking suicide. He is called back to Rome after sixteen months of exile. He tries to enter big politics again, trying to break the First Triumvirate, but he is a changed man. Cicero is not the same purposeful and cool-headed politician any more. Finally, after many years, the first triumvirate falls apart and the civil war breaks loose. He joins, after many calculations, Pompey's side, but Cicero is pretty much useless in civil war. Pompey is to be defeated and Caesar gladly forgives Cicero. At the time of Caesar's dictatorship, Cicero is still politically

ineffective. This time is also tragical to him because he divorces, marries again, his beloved daughter dies and he divorces again.

Cicero was taking no part in the assassination of Caesar, but he expresses his sympathy against assassins. After Caesar's death, Cicero rises again in political life, starting to believe in the republic again. He will get utmost power in senate and with young Octavian's help, he is leading the politics of Rome. He will banish Antony, but soon he falls again. Octavian betrays him and forms the Second Triumvirate with Antony and Lepidus. Cicero is being added to proscription list on request of Antony. Cicero is killed in 43. BC. His legacy will be lots of preserved letters, speeches and treatises.

The main purpose of this thesis was to show Cicero's personal influence in the politics of the late Roman republic, which was verified, at least in the authors opinion. It was established that Cicero indeed was a very influential person of that time, although often overshadowed by more powerful men. However, his firmness as consul saves probably the whole republic. But Cicero is also a participant destroying the republic, although he didn't wanted it to happen. His main line in politics was to preserve the republic, but often this did not preclude action inspired by the wish of self-preservation. Seemingly cold-blooded politician, he was actually a warm person in his private life. He loved his family and friends very much, including his slave Tiro. But still, his political course and low ancestry caused him problems against many influential political figures and generals. Also, his self-admiring nature caused him lots of problems.

Cicero's internal battles were also an important point considered in this thesis. Often he had to choose between the honest and dignified action and the personally easier and safer way which would have betrayed his principles. In most cases Cicero acts honestly, still being aware of negative influence, like fighting with both Triumvirates or choosing Pompey's and Republicans side in civil war. But too often he chooses the easier way for his own benefit, like supporting Pompey in question of *lex Manilia* or capitulation to Caesar at the time of civil war. Cicero's personal weaknesses made him politically unstable and therefore illustrate ups and downs of his career. Author of this thesis is more positive towards him than most of the approaches. Although he deplores Cicero's changable character, but admits that Cicero was however, a good person, who needs compassion, rather than blame for his doings. Cicero's better characteristics are however still weighing up his mistakes. Compared to other late Roman political figures, Cicero is considered to be definitely a positive figure.

The thesis shows Cicero as mostly a protector of optimate views, but also highlights exceptions in this aspect. Mostly this appears in his relationship with Pompey. The thesis also demonstrates Cicero's relationships with other political figures in Roman politics. Cicero tries to approach the powerful individuals, what actually distances him from the optimates views. First he approaches Pompey, later Octavian, but both will finally dissappoint him. Neither was he successful with the optimates, because they are offended by his low ancestry. Even after becoming a consul the optimates will not consider him to be one of them. There remains some invisible wall always between Cicero and optimates. He can outlive his mightiest political enemies like Crassus, Caesar and Clodius, but Antony will become fateful for him.

Although Cicero is politician with flaws, like he is featured by lots of ancient authors, he still stays in history as one of the most important figure of the late Roman Republic.

Bibliograafia

Kasutatud allikad:

1. Appianus. *Histories. Civil Wars*.

* I raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/1*.html 16.05.16.

* II raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/2*.html 06.04.16.

* III raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/3*.html 17.05.16.

* IV raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Appian/Civil_Wars/4*.html 17.05.16.

2. Aulus Gellius. *Noctes Atticae*.

I raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Gellius/1*.html 18.05.16.

15. 28. – Perseus Digital Library. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Gel.15.28>
18.05.16.

3. Asconius Pedianus. *Commentarii Ciceronis In Toga Candida*. – The University of Vermont. <https://www.uvm.edu/~bsaylor/rome/intogacandida.html> 12.05.16.

ladina keelne versioon – Attalus. <http://www.attalus.org/latin/asconius3.html#Toga> 17.05.16.

4. Cassius Dio. *Historia Romana*. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html 08.04.16.

5. Cicero, Marcus Tullius.

* *Brutus*. – Attalus.org. <http://www.attalus.org/old/brutus1.html> 22.05.16.

* *De Divinatione*. I raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cicero/de_Divinatione/1*.html
16.05.16.

* *Divinatio in Q. Caeciliam*. – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&query=Cic.%20Div.%20Caec.&getid=1>
16.05.15.

* *De Officiis*. – Vene, I. (tõlk.) *Kohustustest*. Tartu: Ilmamaa. 2007.

* *In Pisonem*. – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Pis.> 16.05.16.

* *In Verrem.*

- 1. kõne – Kolk, K. (koost.) *Rooma kirjanduse Antoloogia*. Tallinn: Varrak. 2009. Lk 143-158.
- 2.-5. kõne – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Ver.%202> 16.05.16.

* *Oratio in Catilinam*

- 1. kõne – Kolk, K. (koost.) *Rooma Kirjanduse Antoloogia*. Tallinn: Eesti Raamat. 1971. Lk 161-169. - III – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Catil.%203> 16.05.16.
- 4. kõne – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Catil.%204> 16.05.16.

* *Philippicae.*

- 2. filipika – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Phil.%202> 17.05.16.
- 5. filipika – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Phil.%205> 16.05.16.
- 12. filipika – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Phil.%2012> 16.05.16.

* *Post Reditum ad Senatum.* – Forum Romanum.

<http://www.forumromanum.org/literature/cicero/postsene.html> 17.05.16.

* *Pro Caelio.* – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=LatinAugust2012&query=Cic.%20Cael.&getid=1> 16.05.16.

* *Pro Lege Manilia.* 1. 2. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0019%3Atext%3DMan.%3Achapter%3D1%3Asection%3D2> 16.05.16.

* *Pro Murena.* – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&query=Cic.%20Mur.&getid=1> 16.05.16.

* *Pro Plancio.* – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=LatinAugust2012&query=Cic.%20Planc.&getid=1> 16.05.16.

* *Pro Sestio.* – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Sest.> 17.05.16.

* *Pro Sulla.* – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&query=Cic.%20Sul.&getid=1> 16.05.16.

* *Tusculanae Disputationes.* 5. 64-5. – Jaeger, M. *Cicero and Archimedes' Tomb*. 2002. *The Journal of Roman Studies*. Vol. 92. Lk. 52.

* Cicero kirjad Atticusele. *Ad Att.*

- 1. 1. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D1%3Aletter%3D1> 17.05.16.

- 1. 2. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D1%3Aletter%3D2> 17.05.16.

- 1. 4. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D1%3Aletter%3D4> 17.05.16.

- 1. 10. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D1%3Aletter%3D10> 17.05.16.

- 1. 11. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D1%3Aletter%3D11> 17.05.16.

- 1. 12. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D1%3Aletter%3D12> 17.05.16.

- 1. 15. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D1%3Aletter%3D15> 17.05.16.

- 2. 3. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D2%3Aletter%3D3> 17.05.16.

- 2. 5. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D2%3Aletter%3D5> 17.05.16.

- 2. 21. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D2%3Aletter%3D21> 17.05.16.

- 3. 7. – Kolk, K. (koost.) *Rooma kirjanduse Antoloogia*. Tallinn: Varrak. 2009. Lk 159-160.

- 5. 20. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D5%3Aletter%3D20> 17.05.16.

- 7. 2. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D7%3Aletter%3D2> 17.05.16.

- 7. 5. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D7%3Aletter%3D5> 17.05.16.

- 8. 3. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D8%3Aletter%3D3> 17.05.16.

- 8. 7. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D8%3Aletter%3D7> 17.05.16.

- 13. 42. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DA%3Abook%3D13%3Aletter%3D42> 11.05.16.

ladinakeelne versioon – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Cic.+Att.+13.42&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0008> 11.05.16.

* Cicero kirjad perele ja sõpradele. *Ad Fam.*

- 1. 9. – Perseus under PhiloLogic. [http://perseus.uchicago.edu/perseus-](http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%201.9)

[cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%201.9](http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%201.9) 17.05.16.

- 4. 5. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D4%3Aletter%3D5> 17.05.16.

- 5. 7. – Perseus under PhiloLogic. [http://perseus.uchicago.edu/perseus-](http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%205.7)

[cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%205.7](http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%205.7) 16.05.16.

- 6. 18. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D6%3Aletter%3D18> 16.05.16.

- 10. 28. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D10%3Aletter%3D28> 18.05.16.

- 12. 1. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D12%3Aletter%3D1> 18.05.16.
- 14. 9. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D14%3Aletter%3D9> 16.05.16.
- 14. 12. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D14%3Aletter%3D12> 16.05.16.
- 14. 16. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D14%3Aletter%3D16> 16.05.16.
- 14. 17. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D14%3Aletter%3D17> 16.05.16.
- 14. 20. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DF%3Abook%3D14%3Aletter%3D20> 17.05.16.
- 16. 11. – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%2016.11> 17.05.16.
- 16. 14. – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%2016.14> 16.05.16.
- 16. 15. – Perseus under PhiloLogic. <http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%2016.15> 16.05.16.
- * Cicero kirjad vend Quintusele. *Ad Quint. fr.*
- 1. 3. – Kolk, K. (koost.) *Rooma kirjanduse Antoloogia*. Tallinn: Varrak. 2009. Lk. 160-163.
- 1. 4. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DQ+FR%3Abook%3D1%3Aletter%3D4> 11.04.16.
- 2. 4. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DQ+FR%3Abook%3D2%3Aletter%3D4#note-link1> 16.05.16.

* Cicero kirjad Brutusele. *Ad Brut.*

- 1. 15. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DBRUT.%3Abook%3D1%3Aletter%3D15> 17.05.16.

- 1. 17. Brutuse kiri Atticusele. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0022%3Atext%3DBRUT.%3Abook%3D1%3Aletter%3D17> 17.05.16.

6. Cicero, Quintus Tullius.

* *De Petitione Consulatus.* – Wikisource.

https://en.wikisource.org/wiki/On_running_for_the_Consulship#1 16.05.16.

* Quintuse kiri Tirole. *Ad Fam.* 16. 16. – Perseus under PhiloLogic.

[http://perseus.uchicago.edu/perseus-cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%2016.16](http://perseus.uchicago.edu/perseus/cgi/citequery3.pl?dbname=PerseusLatinTexts&getid=1&query=Cic.%20Fam.%2016.16) 16.05.16.

7. Cornelius Nepos. *Atticus.* – Attalus.org.

<http://www.attalus.org/translate/atticus.html> 16.05.16.

8. Diodorus Siculus. *Library of History.* 40. raamat. – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/home.html 06.04.16.

9. Granius Licinianus. *History of Rome.* 33. raamat. – Attalus.org.

<http://www.attalus.org/translate/granius.html#book33> 16.05.16.

10. Hieronymus.

* *Adversus Jovinianus.* I – New Advent. <http://www.newadvent.org/fathers/30091.htm> 17.05.16.

* *Chronicon.*

- 168. olympiad. – Attalus.org. <http://www.attalus.org/translate/jerome1.html#1910> 16.05.16.

- 184. ja 194. olympiad. – Attalus.org. <http://www.attalus.org/translate/jerome2.html> 18.05.16.

11. Plinius Vanem. *Naturalis Historia.* 7. 49. – Perseus Digital Library.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0137:book=7:chapter=49> 17.05.16.

12. Plutarchos. *Parallel Lives.*

- Plutarchos, *Antonius.* – LacusCurtius.

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Antony*.html 16.05.16.

- Plutarchos, *Brutus*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Brutus*.html 17.05.16.
- Plutarchos, *Caesar*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Caesar*.html 06.04.16.
- Plutarchos, *Cato Noorem*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Cato_Minor*.html
12.05.16.
- Plutarchos, *Cicero*. – LacusCurtius. Loeb Classical Library versioon:
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Cicero*.html 04.04.16.
The Internet Classics Archive. John Drydeni versioon:
<http://classics.mit.edu/Plutarch/cicero.html> 04.04.16.
- Plutarchos, *Pompeius*. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Pompey*.html 16.05.16.
- 13. Quintilianus. *Institutio Oratia*. 12. 11. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Quintilian/Institutio_Oratoria/12E*.html#11 16.05.16.
- 14. Sallustius. *De Coniuratione Catilinae*.- Lotman, M.-K.; Tafenau, K. (tõlk.) *Catilina vandenõu*. Tallinn: TLÜ kirjastus. 2011.
- 15. Strabo. *Geographica*. 10. 2. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/10B*.html 16.05.16.
- 16. Suetonius. *De Vita Caesarum*. – Lotman, M.-K.; Tafenau, K. (tõlk.) *Keisrite elulood*. Tallinn: Tänapäev. 2009.
- 17. Tacitus. *Annales*. 11. 22. – Perseus Digital Library.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Tac.%20Ann.%2011.22&lang=original>
17.05.16.
- 18. Titus Livius. *History of Rome. Periochae*. – Livius.org
<http://www.livius.org/articles/person/livy/livy-the-periochae/?> 18.05.16.
- 19. Velleius Paterculus. *Historiae*. II raamat. – LacusCurtius.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Velleius_Paterculus/2B*.html 16.05.16.

Kasutatud sekundaarkirjandus:

1. Boatwright, M. T., Gargola, D.J., Talbert, R.J.A. *The Romans. From village to empire*. Oxford: Oxford University Press. 2004.
2. Ciraolo, S. *Cicero. Pro Caelio*. Illinois. Bolchazy-Carduzzi Publishers. 2000.
https://books.google.ee/books?id=huar3SdjthAC&printsec=frontcover&hl=et&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false 16.05.15.

2. Crook, J.A., Lintott, A., Rawson, E. (koost.) *The Cambridge Ancient History. Second Edition. Volume IX.* New York: Cambridge University Press. 1994.
3. Goldsworthy, A. *Caesar. Life of a colossus.* Yale: Yale University Press. 2006.
4. Gruen, E.S. *The last generation of Roman republic.* Los Angeles: University of California Press. 1995.
5. Hammond, M. *City-State and World State in Greek and Roman political theory until Augustus.* New York: Biblio and Tannen. 1966.
https://books.google.ee/books?id=ujHHZCYh2c0C&printsec=frontcover&hl=et&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false 16.05.16.
6. Kleis, R. *Antiikkirjanduse ajalugu.* Tallinn: Valgus. 1980.
7. Kolk, K. (koost.) *Rooma kirjanduse Antoloogia.* Tallinn: Varrak. 2009.
8. Kriiska, A., Kõiv, M. *Maailma ajalugu I. Esiaeg, vanaaeg.* Tallinn: Koolibri. 2015.
9. Lill, A.; Kanter, M. Ristikivi, M. *Studia Latina. Ladina keele õpik humanitaarerialade üliõpilastele.* Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. 2015.
10. Mackay, C. S. *Ancient Rome. A military and political history.* New York: Cambridge University Press. 2004.
11. Mackay, C. S. *The breakdown of the Roman Republic. From oligarchy to empire.* New York: Cambridge University Press. 2009.
12. Maškin, M.A. *Vana-Rooma ajalugu.* Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus. 1962.
13. Paterson, J. *Self-Reference in Cicero's Speeches.* – Powell, J. jt. *Cicero the Advocate.* 2004. Lk. 79-95.
14. Powell, J., Paterson, J. *Cicero the Advocate.* New York: Oxford University Press. 2004.
15. Robert. J-N. *Rooma. Tsivilisatsioonide teejuht.* Tallinn: Odamees OÜ. 2010.
16. Steel, C. *The Cambridge companion to Cicero.* Cambridge: Cambridge University Press. 2013.
17. Syme, R. *The Roman Revolution.* Oxford: Oxford University Press. 1971.
18. Õun, M. *Rooma. Üliriik sõdades.* Tallinn: AS Ühinenud Ajakirjad. 2012.

Kasutatud veebilehed:

1. Maximus, A. P. D. Roman-empire.net. The Consular List. <http://www.roman-empire.net/articles/article-024.html> 18.05.16.

Lisad:

1. Wikimedia Commons. Cicero Bust.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CiceroBust.jpg> 22.05.16.

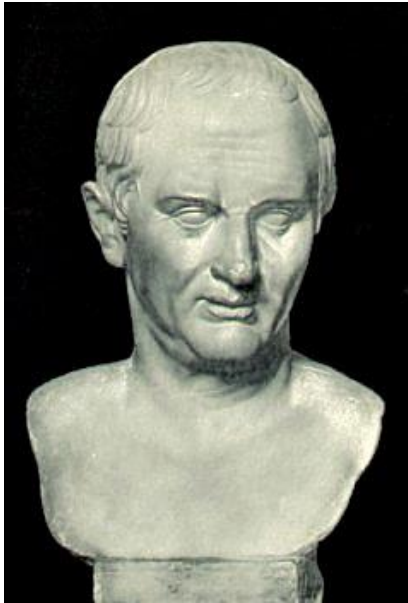
2. Encyclopaedia Britannica. Marcus Tullius Cicero.

<http://www.britannica.com/biography/Cicero> 22.05.16.

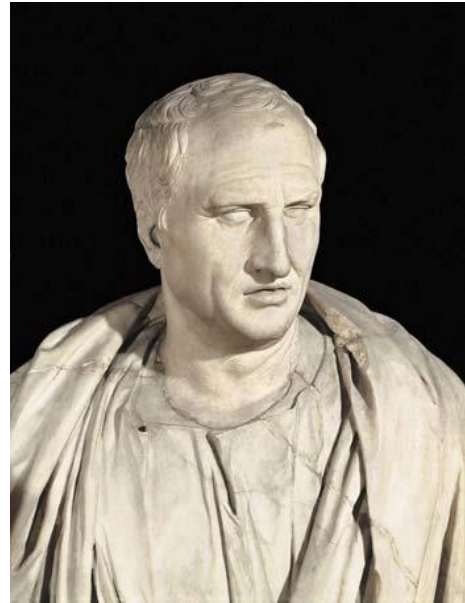
3. Wikimedia Commons. Cesare Maccari- Cicero Denounces Catiline.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Maccari-Cicero.jpg> 22.05.16.

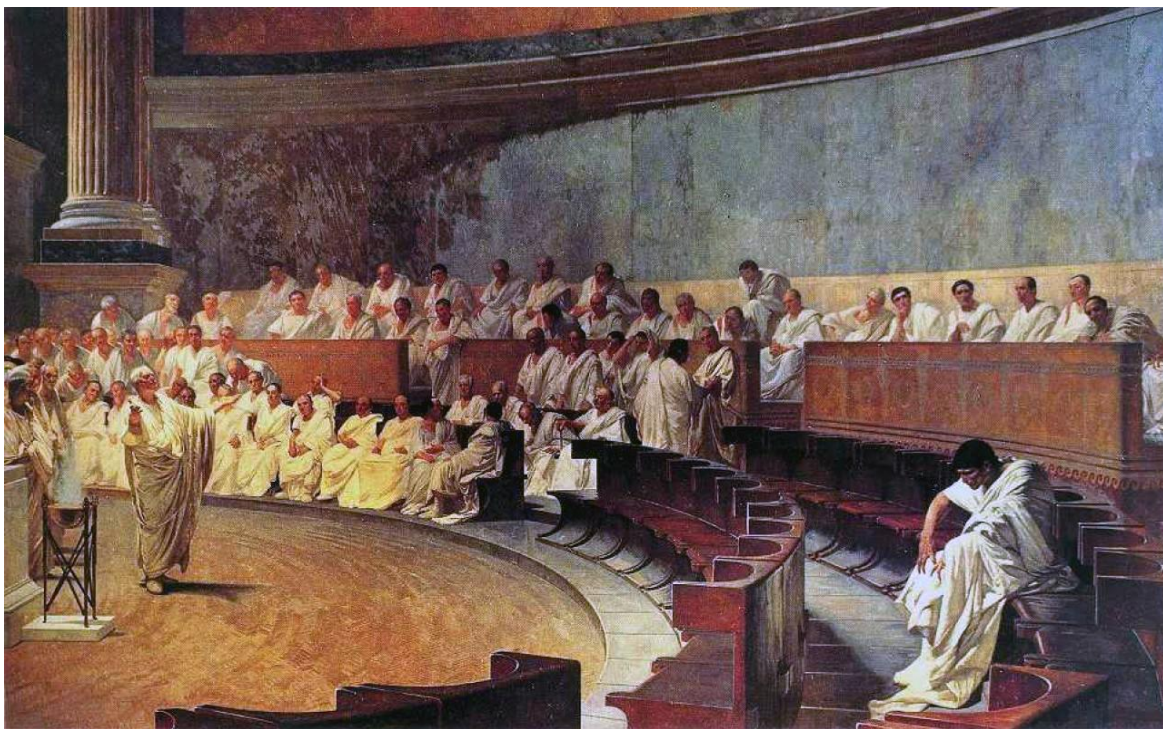
Lisad

1. Cicero büst Madridis Prado galeriis.
(Allikas: *Wikimedia Commons*).

2. Cicero büst Roomas Kapitoliumi muuseumis. (Allikas: *Britannica*).

3. Itaalia kunstniku Cesare Maccari 19. sajandi maal „Cicero süüdistab Catilinat“.
(Allikas: *Wikimedia Commons*).

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aare Kartau

(sünnikuupäev: 04.04.1994)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Cicero ja poliitiline võitlus hilises Rooma vabariigis“, mille juhendaja on dotsent Mait Kõiv,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 22.05.2016